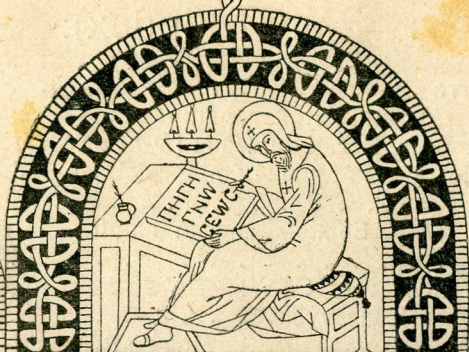

117001

Т. I. 1923 Кн. 3-4

БОГОСЛОВІА BOHOSLOVIA

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАННЯ

„БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО“

ЛЬВІВ
LEOPOLI

ЗМІСТ (Index):

Стор.

Присвята	193—194
<i>Д-р В. Щурат</i> — Найстарші образи і власноручне письмо св. свщмч. Йос. Кунцевича [<i>D-r V. Ščurat — Ve-</i> <i>tustissimae imagines atque faximile epistolae Si Josaphat</i> <i>Kuncevyč</i>]	195—206
<i>Pii PP. XI</i> — Epistola enc. in natali CCC S. Josa- phat M.	207—216
<i>P. Jos. Schryvers CSSR</i> — Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč	217—240
<i>Д-р Я. Гординський</i> — Мова »Регул« і »Кате- хізму« св. Йосафата Кунцевича. [<i>D-r Jar. Hordynskyj</i> — <i>Lingua in »Regulis« et »Catechismo« Sti Josaphat</i> <i>Kuncevyč</i>]	241—260
<i>о. П. Хомин</i> — Митроп. Йосиф В. Рутський і його освітні змагання. [<i>P. Chomyn — Metrop. Joseph. Vela-</i> <i>min Rutskyj eiusque conamen erudiendi clerum</i>]	261—283
<i>Еп. д-р Йосиф Боцян</i> — Віднайдення й розпіз- нання мощів св. свщмч. Йосафата Кунцевича 1915— 1917 [<i>Err. D-r J. Vocian — De reliquiarum Sti Josaphat</i> <i>reinventione et recognitione novissima sec. addita docu-</i> <i>menta</i>]	284—318
2. Огляди й оцінки (Recensiones et conspectus). »L'Eglise orthodoxe panucrainienne«, créée en 1921 à Kiev. Documents inédits. »Dossier américain de l'orthodoxie panucrainienne«. (Orientalia christiana N. 3 і 4) (о. В. Лаба). — Dr. Josef Slipuj: Die Trinitätslehre der byzantinischen Patriarchen Photios (о. А. Іщак). — Studion. Ч 1—2 (о. І. Бучко)	319—327
3. Вибрані питання (Analecta). 300-ліття Congregat'ї de propaganda fide (о. Ю. Дзерович.) — Жировичі (о. А. Соло- дуч). — Незнана проповідь в честь св. йосафата (о. Вл. Толочко).	328—338
4. Всячина Хроніка (Varia — Chronica). Кард. М. Marini. Felix Grossi Gondi T. I. Про виклад проф. Й. Bover'a T. I. в Saggiá. Гр. кат. богосл. факультет у Львові, Голянд- ський кат. університет у Nijmegen. Кард. Bellarmin († 1621). † D. P. Sagin OSB. 100-літні уродини Pasteur'a. Правосл. богосл. факультет. 300-ліття богосл. факультету в Зальцбургу. 600- літні роковини канонізації св. Томи Акв.	338—339
5. »Богословське Наукове Товариство« (Societas Theo- ologica Leopoliensia) Статути. Перші Конституючі Збори „Б. Н. Т-ва“. Бібліотека	340—346
6. Книжки і часописи (Litteratura)	347—352
Важніші помилки	352

Nota: »Bohoslovia« quater in anno (praeter »Summaria« semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit.

Annua subnotatio pro externis regnis 18 franc. (America 2 Dol.; Cech-Slov. 40 Krč.; Jugosl. 60 Din.) constat!

Litterae mittantur: »BOHOSLOVIA«

Léopol (Lemberg) Copernik 36.

Ціна кн. 3—4 виносить 1/4 доляра (по курсі).

За анонси Редакція не відповідає

Свѣтій, і славній

ПАМ'ЯТИ АРХІЄПІСКОПА ПОЛОЦЬКОГО

СВ. ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА

МУЧЕНИКА ЗА ЄДНІСТЬ ЦЕРКВИ

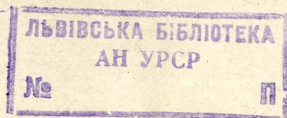
† 1623 — 1923

Sanctissimae et gloriosissimae

MEMORIAE ARCHIEPISCOPI POLOCENSIS

STI JOSAPHAT KUNCEVYČ

MARTYRIS PRO ECCLESIAE UNIONE

Найстарші образи і власноручне письмо св. свщмч. Йосафата Кунцевича¹⁾.

[Vetustissimae imagines atque facsimile epistolae Sti Josaphat
Kuncevyč.²⁾]

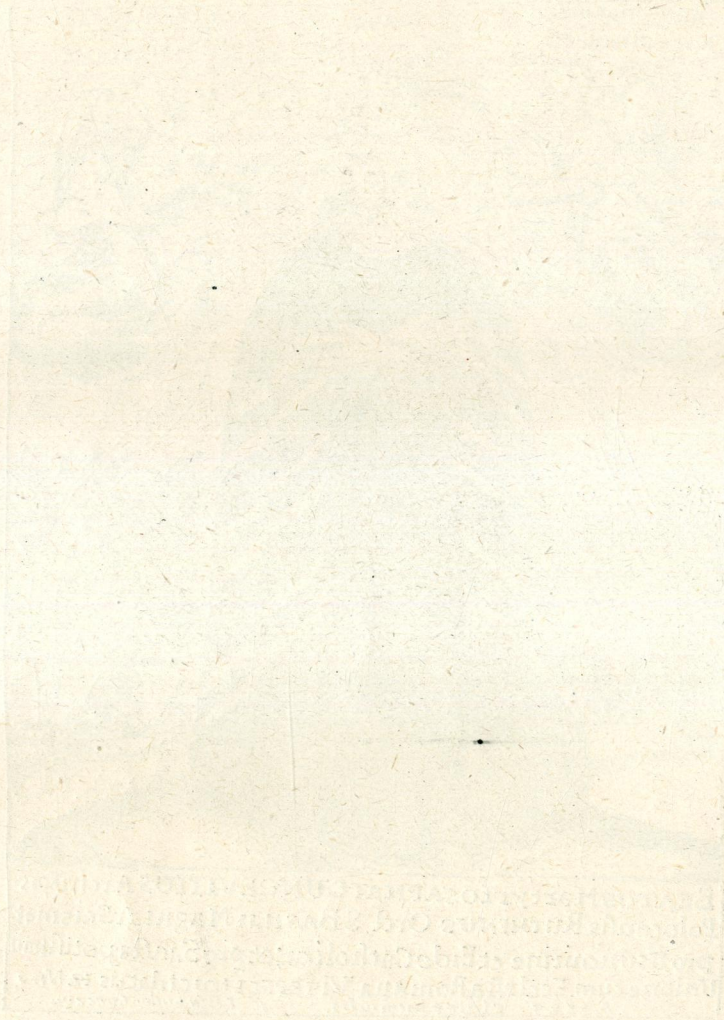
I.

Beatus Martyr Josaphat Kuncevitius Archieps Polocen Ruthenus Ord. S. Basilij Magni à Scismaticis pro Xpi nomine, et fide catholica et pro Sancta potissimum unione cum Ecclesia Romana Vitepsci trucidatus. 12. Nouembris 1623. clavis miraculis

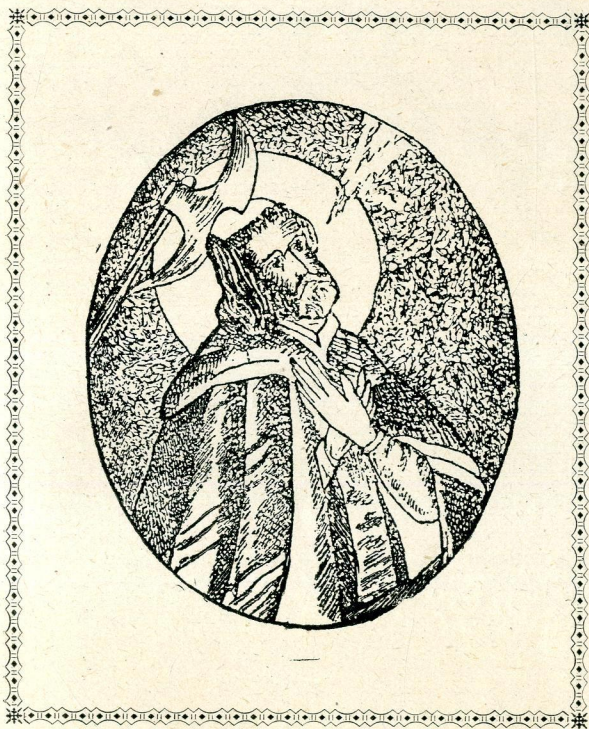
З книжечки (e libello): Ant. Gerardi, Sommaria relatione della vita, e Miracoli del b. m. Giosaphat Kuncevitio, In Roma 1643

¹⁾ Подав Д-р В. Щурат. Кліші ОО. Василян у Львові. ²⁾ [Colleg. D-р В. Ščurat.]

З книжечки (e libello): ер. Jac. Susza,
 Cursus vitae et certamen martyrii B. Jo-
 saphat K. Romae 1665.

З книж. (e lib.): *Żywot y męcenstwo B. Jozaphata, biskupa y męczennika*, pr. St. Kosińskiego, w Wilnie 1665.

З книж. (e libello): Andr. Młodzianowski S. J. — Icones Symbolicae. Vln. 1675.

Отче игумене!

Умыслне посылаю выежчихъ моихъ, навежаю листа и упоминаюся знову до поправы. Бомъ слышалъ, же знову до блевотинъ своихъ ся ворочаешъ, а тому и на соборъ за листомъ моимъ прибыть не хотѣлъ. Вѣдай тежъ и то, же я васъ и тамъ найду, и певно будетъ вамъ послѣдняя ваша леть горша первыхъ. Бо вижу, воздаешъ ми злая возблагая и ненависть за возлюбленіе мое. Прочее здраствуй й поправуйся. Съ Полоцка вторая недѣля св. посту Ѳевраля року 1621.

SS. D. N. PII DIV. PROV. PAPAЕ XI

EPISTOLA ENCYCLICA

In natali CCC Sancti Iosaphat Martyris Archiepiscopi Polocenis
ritus orientalis.

VENERABILIBUS FRATRIBUS PATRIARCHIS PRIMATIBUS ARCHIEPISCOPIIS
EPISCOPIS ALIISQUE LOCORUM ORDINARIIS PACEM ET COMMUNIO-
NEM CUM APOSTOLICA SEDE HABENTIBUS

PIUS PP. XI

*Venerabiles Fratres
salutem et apostolicam benedictionem.*

Ecclesiam Dei admirabili consilio sic constitutam, ut in plenitudine temporum esset immensae familiae instar, quae humani generis universitatem complecteretur, cum aliis insignitis notis, tum oecumenica unitate scimus divinitus esse conspicuam. Etenim Christus Dominus non modo quod ipse a Patre munus acceperat, solis Apostolis demandavit, cum dixit: *data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes*¹⁾; sed etiam Apostolorum summe unum voluit esse collegium, dupliciter coagmentatum arctissimo vinculo, intrinsecus quidem fide eadem et caritate, quae *diffusa est in cordibus... per Spiritum sanctum*²⁾; extrinsecus autem unius in omnes regimine, cum Apostolorum principatum Petro contulerit, tamquam perpetuo unitatis principio ac visibili fundamento. Hanc eis unitatem sub vitae mortalis exitum diligentissime commendavit³⁾; hanc ipsam a Patre summis precibus petiit⁴⁾ impetravitque, *exauditus pro sua reverentia*⁵⁾.

¹⁾ Matth., XXVIII, 18, 19, — ²⁾ Rom., V, 5. — ³⁾ Joann., XV, 11, 21, 22.
— ⁴⁾ Ibid. — ⁵⁾ Hebr., V, 7.

Itaque coaluit crevitque Ecclesia in „unum corpus“ et ipsum uno vivum vicensque spiritu: cuius quidem est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis¹⁾; sed eiusdem, ea ipsa de causa, aspectabile caput is est qui Christi vice fungitur in terris, Pontifex Romanus. In eum, ut successorem Petri, perpetuo cadit illa Christi vox: *super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*²⁾, isque vicarium illud munus, Petro collatum, semper exercens, fratres suos confirmare, ubi opus fuerit, omnesque dominici gregis et agnos et oves pascere non desinit.

Iam vero nihil unquam tam hostiliter *inimicus homo*, quam Ecclesiae unitatem regiminis, quacum „unitas spiritus in vinculo pacis“³⁾ coniungeretur. appetiit; qui si nequaquam adversus Ecclesiam ipsam praevalere potuit, effecit tamen, ut filios non paucos atque etiam integros populos ab eius gremio complexuque distraheret. Quam ad rem vel nationum inter nationes certamina, vel alienae a religione ac pietate leges, vel fluxorum bonorum incensiora studia multum valuerunt.

Maxima autem atque omnium luctuosissima fuit Byzantinorum ab *oecumenica unitate* discessio; cui malo etsi Lugdunense Concilium ac Florentinum mederi visa sunt, tamen deinceps denuo illud erupit hodieque perseverat, magno scilicet cum animarum detrimento. Inde cernimus transversos actos esse pessumque ire cum alios tum Slavos Orientales, quamquam hi diutius quam ceteri in Ecclesiae matris sinu permanserunt. Constat enim eos cum hac Apostolica Sede aliquid rationis habere consuevisse, etiam post Michaëlis Caerularii schisma, quam consuetudinem, incursionibus primum Tartarorum, tum Mongolorum intermissam, repetiisse deinceps ac retinuisse dum potentium contumacia non sunt prohibiti.

Nec vero in hac causa Romani Pontifices quiquam praetermiserunt quod esset suarum partium; quorum nonnulli singulare studium curamque ad Slavorum Orientalium salutem contulerunt: ut Gregorius VII, qui principi Kioviensi „Demetrio regi Russorum et reginae uxori eius“

¹⁾ Eph., IV, 4, 5, 15, 16. — ²⁾ Matth., XVI, 18. — ³⁾ Eph., IV, 3.

regnum auspicantibus, cum Romae ab eorum filio rogatus esset, amicissime omnia a Deo bona per litteras est precatus¹⁾; ut Honorius III, qui ad civitatem Novogorodensem legatos misit; quod etiam fecit Gregorius IX, itemque non multo post Innocentius IV, qui magni fortisque animi virum eo legavit, Joannem de Plano Carpino, Franciscalis familiae ornamentum. Huius quidem decessorum Nostrorum diligentiae fructus extitit anno MCCLV, cum concordiae et unitatis reconciliatio facta est, ob eamque celebrandam nomine et auctoritate Pontificis, abbas Opizo, eiusdem legatus, insigne regium Danieli, Romani filio, solemnibus caeremoniis, imposuit. Itaque, secundum venerandam antiquiorum Slavorum Orientalium traditionem moremque, id etiam consecutum est, ut in Florentino Concilio Isidorus, metropolita Kioviensis et Moscoviensis idemque S. R. E. Cardinalis, suorum quoque popularium verbis, catholicam unitatem in fide Apostolicae Sedis professus sit sancte se inviolateque servaturum.

Mansit igitur Kioviae plures quidem annos redintegrata coniunctio; cuius dirimendae causas illae perturbationes auxerunt, quae consummatae sunt in rebus publicis, ineunte saeculo XVI; ea tamen anno MDXCV feliciter renovata est et, anno post, in conventu Brestensi promulgata, auctoribus et agentibus metropolita Kioviensi aliisque Ruthenorum Episcopis; quos quidem Clemens VIII amantissime excepit, editaque constitutione *Magnus Dominus* christifideles universos appellavit, ut Deo grates agerent, „qui semper cogitat cogitationes pacis, et vult omnes salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire“.

Illa autem ut in perpetuum unitas consesioque consisteret, eam providentissimus Deus sanctitatis simul et martyrii tamquam signo consecravit. Quae tanta laus obtigit Archiepiscopo illi Polocensi, Iosaphat, ritus slavonici orientalis, quem iure praeclarum vel decus vel columnen Slavorum Orientalium agnoscimus; siquidem vix aliquis alius magis eorum nomen illustravit, aut melius

¹⁾ *Ep.*, lib. 2, ep. 74, apud Migne, *Patr. lat.*, t. 148, col. 425.

saluti consuluit, quam hic ipsorum et Pastor et Apostolus, praesertim cum sanguinem suum pro Ecclesiae sanctae unitate profudit. Cuius praeclarissimi martyrii natalis cum adsit trecentessimus, admodum Nobis placet tanti viri memoriam renovare, quo maioribus bonorum precibus Dominus exoratus „excitet in Ecclesia sua spiritum, quo repletus beatus Iosaphat, Martyr et Pontifex... animam suam pro ovibus posuit“¹⁾; auctoque in vulgus unitatis promovendae studio continuetur, quod ipse urgebat, opus, usque dum promissum illud Christi idemque Sanctorum omnium optatum eveniat: *et fiet unum ovile et unus Pastor*²⁾

Hic parentibus quidem ab unitate dissitis ortus est, at sancte ablutus, accepto Joannis nomine, a teneris unguiculis pietatem coluit; cumque splendorem sequeretur liturgiae Slavonicae, veritatem ante omnia Deique gloriam quaesivit, ob eamque rem, nullis humanis impulsus rationibus, ad communionem Ecclesiae unius oecumenicae seu catholicae se puerulus applicavit; ad cuius quidem communionem se destinatum ipso rite suscepto baptismate iudicabat. Quin etiam, caelesti quodam instinctu se moveri sentiens ad sanctam universaliter redintegrandam unitatem, plurimum eo sese conferre posse intellexit, si ritum orientalem Slavonicum et Basilianum vitae monasticae institutum in Ecclesiae universalis unitate retineret. Quare anno MDCIV inter monachos sancti Basili alumnos cooptatus, depositoque Joannis nomine appellatus Josaphat, omnium exercitationi virtutum se totum dedit, pietatis maxime et austeritatis. Quem enim Crucis amorem a prima aetatula, Jesum Crucifixum contemplando, conceperat, eum perpetuo deinceps ostendit prorsus singularem.

Testis autem est metropolita Kioviensis Josephus Velamin Rutsky qui eidem monasterio archimandrita praefuerat, „in vita monastica eum brevi tempore ita profecisse ut aliorum magister esse posset“. Itaque ubi sacerdotio auctus est, archimandrita ipse Josaphat renuntiatur et monasterio praeficitur. Is in huius administra-

¹⁾ In officio S Josaphat. — ²⁾ Joann. X, 16.

tione muperis, non modo monasterium continensque templum sarta tecta tueri, eaque contra inimicorum impetus communire studuit, verum etiam, quia deserta fere a fidelibus erant, idcirco instituit dare operam, ut eadem christianus populus iterum cèlebraret. Interea vero, in primis de suorum civium cum Petri cathedra coniunctione sollicitus, quaecumque ad eam qua promovendam qua confirmandam argumenta suppeterent, undique conquirebat, praesertim libros liturgicos pervolutando, quibus Orientales ipsique dissidentes secundum sanctorum Patrum praescripta uti consuevissent.

Hac igitur tam diligenti praeparatione adhibita, unitatis instaurandae negotium coepit tanta simul cum vi et suavitate tantoque cum fructu agere, ut ab ipsis adversariis „raptor animarum“ nuncuparetur. Etenim mirabile est, quam multos ad unicum ovile Jesu Christi perduxerit, eosque ex omni ordine ac genere, plebeios, mercatores, equites, praefectos quoque et administratores provinciarum, ut de Polocensi Sokolinski, de Novogrodecensi Tyszkiewicz, de Smolenscensi Mieleczko accepimus. Sed vel multo latiore in campum produxit apostolatum suum, ex quo ecclesiae Polocensi datus est antistes. Cuius quidem apostolatus incredibilem sane oportet fuisse vim, cum exempla exhiberet vitae castissimae, pauperrimae, abstinentissimae, tantae autem erga indigentes liberalitatis, ut ad eorum inopiam sublevandam hic *omophorion* oppignerarit; cum intra religionis fines admodum se contineret, nec quicquam de rebus politicis attingeret, quamvis non semel nec parum idem sollicitatus esset ad curas contentionesque civiles obeundas; cum denique praeclaro studio niteretur sanctissimi Episcopi, qui verbis scriptisque finem non faciebat inculcandae veritatis. Plura enim ad popularium ingenium a se accommodatissime composita in lucem edidit, ut de primatu S. Petri, de baptismo S. Vladimiri, ut defensionem unitatis catholicae, catechismum ad rationem beati Petri Canisii exactum et id genus alia. Cum autem multus esset in utroque clero ad officii diligentiam exhortando, sensim, excitato ministerii sacerdotalis ardore, perfecit,

ut populus, rite in doctrina christiana institutus, aptaque divini verbi praedicatione nutritus, sacramenta sacramque liturgiam frequentare assuesceret, atque ad vivendi disciplinam usque sanctiorem renovaretur. Ita longe lateque Dei spiritu diffuso, Josaphat unitatis opus, cui se devoverat, magnifice confirmavit. At vero tum maxime confirmavit illud atque adeo consecravit, cum pro eodem martyr occubuit, et quidem voluntate summa, magnanimitate mirabili. Martyrium in mente semper, in ore frequenter habebat; martyrיום sibi celebri in concione optavit; martyrיום denique, tamquam singulare Dei beneficium, implorabat; ut paucis ante mortem diebus, ubi de paratis sibi insidiis est admonitus, „Domine, inquit, da mihi, ut sanguinem pro unitate et oboedientia Sedis Apostolicae profundere valeam“. — Voti factus est compos die dominico XII Novembris a. MDCXXIII, cum, circumstantibus hostibus, qui unitatis Apostolum petebant, obviam se hilaris et comis obtulit, precatusque, ad Magistri Dominique sui similitudinem, ne suos domesticos laederent, se ipsum in eorum manus tradidit; cumque vulneribus crudellissime conficeretur, non cessavit ad extremum spiritum rogare Deum, ut suis percussoribus ignosceret.

Huius tam incliti martyrii magna fuere emolumenta: praesertim multum firmamenti ac roboris accessit Episcopis Ruthenis, qui duobus mensibus post, missis ad sacrum Consilium Fidei propagandae litteris, ita professi sunt: „Vitam nostram cum sanguine, prout iam unus ex nobis profudit, pro fide catholica profundere paratissimos nos offerimus“. Ingens etiam hominum numerus, in quibus ipsi Martyris interfectores, in sinum unius Ecclesiae se subinde receperunt.

Sanguis igitur sancti Josaphat, quemadmodum abhinc tribus saeculis, ita nunc maxime, pignus pacis atque unitatis sigillum exstat; nunc, inquam, cum tanta fraterna caede miserrimas Slavorum provincias, turbulentissimis motibus perturbatas, efferatorum bellorum furor eruentavit. Hunc enim sanguinem exaudire veluti videmur

*melius loquentem quam Abel*¹⁾), Slavosque fratres compellantem, ut quondam, Christi Jesu verbis: *Oves sine pastore iacent. Misereor super turbam. Et vere, quam miserabili condicione ii premuntur! in quantis rerum omnium angustiis versantur! quot patria extorres! quae corporum strages! quae pernicies animorum! Equidem haec Slavorum tempora contemplant, multo sane deteriora quam quae noster deplorabat, vix pro paterna animi caritate continere lacrimas possumus.*

Nos quidem, ut tantam miseriarum molem levaremus, opem calamitosis ultro afferre studuimus, nihil humani spectantes, nulloque inter indigentes facto discrimine, dumtaxat egentissimo cuique praesentissime opitulantes. Verum haud par fuit tantae necessitati Nostra facultas. Nec vero prohibere potuimus quin, quavis religione contempta, contra veritatem ac virtutem indignitates increbrescerent, atque adeo, nonnullis in locis, ad carcerem, ad necem usque christiani homines atque ipsi sacerdotes et sacrorum antistites quaererentur.

Haec Nobis mala intuentibus, id haud mediocri est solacio, quod praeclarissimi Slavorum Antistitis commemoratio solennis occasionem praebet sane opportunam ad paternum animum, quem erga Slavos omnes Orientales gerimus, declarandum iisdemque proponendam bonorum omnium summam, quae in Ecclesiae sanctae oecumenica unitate consistit.

Ad quam unitatem cum dissidentes impense cohortamur, tum christifideles universos, Josaphat auctore et magistro. contendere cupimus, ut pro viribus suam quisque Nobis operam studiumque navent. Hi porro intelligant non tam disputationibus aut incitamentis aliis, quam sanctae vitae exemplis officiisque hanc esse unitatem promovendam, in primis vero caritate erga Slavos fratres ceterosque Orientales, secundum illud Apostoli: *Eandem caritatem habentes, unanimes, idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrant, non quae sua sunt singuli considerantes, sed ea, quae aliorum*²⁾.

¹⁾ Hebr., XII, 24 — ²⁾ Phil., II, 2—4.

Qua in re, quemadmodum Orientales dissidentes oportet ut, antiquis praeiudicatis opinionibus depositis, veram Ecclesiae vitam cognoscere studeant, neque in Ecclesiam Romanam privatorum culpas conferant quas ipsa quidem et damnat et emendare connititur; sic Latini homines uberius altiusque res moresque cognoscant Orientalium, ex quorum intima cognitione tam multum efficacitatis in sancti Josaphat operam redundavit.

Hisce rationibus permoti, Nos Institutum Pontificium Orientale, a decessore Nostro desideratissimo Benedicto XV conditum, novis studiis fovendum curavimus; illud persuasum habentes, ex recta rerum cognitione aequam hominum existimationem itemque sinceram benevolentiam efflorescere, quae, Christi caritate coniuncta, religiosae unitati quam maxime est, Dei munere, profutura.

Hac enimvero caritate afflatis, sentient omnes quod divinitus docet Apostolus: *Non enim est distinctio Iudaei et Graeci; nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum*¹⁾. Praeterea, quod maius est, eidem Apostolo, praecipienti religiose obsecuti, non praeiudicatas tantum opiniones, sed etiam inanes suspiciones, simultates, odia, denique omnes a christiana caritate aversos animorum motus, quibus inter se nationes dividuntur, exuent atque deponent. Sic enim idem Paulus: *Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem eius qui creavit illum: ubi non est Gentilis et Iudaeus... Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus*²⁾.

Ita hac et singulorum hominum et populorum conciliatione perfecta, coniunctio simul perficietur Ecclesiae, in eiusdem sinum redeuntibus omnibus, quotquot, quavis de causa, sint ab ea seiuncti. Quae coniunctionis perfectio non humano quidem consilio fiet, sed unius bonitate Dei, qui *non est personarum acceptor*³⁾, quique *nihil discrevit inter nos et illos*⁴⁾: fiet autem, ut omnes aequo iure utantur coniuncti populi, cuiusvis sint generis aut linguae, quorumvis rituum sacrorum, quos Romana Ecclesia et sanctissime semper venerata retinuit, semperque decrevit

¹⁾ Rom., X, 12. — ²⁾ Collos., III, 9–11. — ³⁾ Act., X, 34. — Ibid. XIV, 9.

retinendos, iisdem se tamquam pretiosis vestibis exornans, quasi *regina. . in vestitu deaurato, circumdata varietate*¹⁾).

Quoniam vero haec populorum omnium in oecuménica unitate consensus, ut opus in primis Dei, divinis est auxiliis praesidiisque comparanda, piis sedulo insistamus precibus, exempla ac documenta sequentes sancti ipsius Josaphat qui orationis potissimum virtute fretus pro unitate elaborabat

Eodemque auctore et duce, augustum maxime Eucharistiae Sacramentum percolamus, pignus causamque praecipuam unitatis, mysterium illud fidei, cuius amorem studiosamque consuetudinem quotquot Slavi Orientales in ipso a Romana Ecclesia discessu conservarunt, iidem graviorum haeresum impietatem defugerunt. Ex quo tandem sperare licebit, quod Ecclesia mater pie fidenterque precatur in mysteriis iisdem celebrandis, ut Deus *unitatis et pacis propitius dona concedat, quae sub oblatis muneribus mystice designantur*²⁾; quod ipsum coniunctis precibus utriusque inter sacrificandum, orant Latini et Orientales: hi „pro unitate omnium Dominum invocantes“, illi eidem Christo Domino supplicantes ut „respicens fidem Ecclesiae suae, eandem secundum voluntatem suam pacificare et coadunare dignetur“.

Alterum unitatis réconciliandae vinculum cum Orientalibus Slavis in eorum singulari studio erga magnam Dei Matrem Virginem ac pietat. continetur eos ab haereticis compluribus seiungens, nobisque efficiens propiores. In quo quidem Josaphat cum magnopere praestabat, tum ad unitatem persuadendam plurimum confidebat: quare icunculam, ut mos est Orientalium, peculiariter venerari solitus erat Deiparae Virginis, quae a monachis Basilianis et in ipsa Urbe, ad sanctorum Sergii et Bacchi, a Christifidelibus cuiuslibet ritus religiosissime colitur ut *Regina pascuorum*. Eam igitur benignissimam Matrem praesertim hoc titulo invocemus, ut dissidentes fratres ad salutaria pascua deducat, ubi Petrus, in successoribus suis nun-

¹⁾ *Psalm*, XLIV, 10. — ²⁾ *Secreta Missae in solemnitate Corporis Christi*.

quam deficiens, Pastoris aeterni vicarius, christiani gregis et agnos et ovès pascit universos ac moderatur.

Postrema, Caelites omnes in re tanta adhibeamus advocatos, eos maxime qui apud Orientales olim sanctitatis sapientiaeque opinione floruerunt, hodieque magna populorum florent veneratione et cultu. Sed primum omnium deprecatores appellemus Josaphat, qui unitatis causam ut fortissime propugnavit, dum vixit, ita nunc foveat apud Deum ac validissime tueatur. — Quem quidem Nos his decessoris Nostri immortalis memoriae Pii IX obsecramus supplicibus verbis: „Utinam sancte Josaphat, tuus ille cruor, quem pro Christi Ecclesia effudisti, sit illius unionis pignus cum sancta hac Apostolica Sede, quam semper in votis habuisti, quamque diu noctuque enixis precibus a Deo Optimo Maximo exoptulasti. Quod ut tandem aliquando eveniat, apud ipsum Deum caelestemque Aulam Te deprecatores assiduum exoptamus“.

Auspicem divinorum munerum ac testem benevolentiae Nostre, vobis, venerabiles fratres, et clero populoque vestro apostolicam benedictionem amantissime impertimus.

Datum Romae apud sanctum Petrum die XII mensis novembris anno MCMXXIII, Pontificatus Nostri secundo.

PP. PIUS XI.

Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncewyč.¹⁾

Dans l'Eglise de Dieu, il s'élève, à différentes époques, des Saints extraordinairement doués pour accomplir une grande œuvre. C'est Dieu qui suscite ces géants de sainteté au moment opportun. C'est Lui qui leur assigne leur tâche, c'est Lui qui les orne, pour l'accomplir, des dons naturels et surnaturels nécessaires.

St. Paul l'Ermite, St. Antoine, St. Benoît, St. Basile, St. Dominique, St. François d'Asise, St. Ignace, St. Charles Borromée, Ste. Thérèse, Ste. Marguerite Marie, St. François de Sales, St. Alphonse et tant d'autres avaient ainsi à accomplir une grande œuvre.

Au moment où l'Eglise s'apprête à célébrer le 300-e anniversaire du martyr de St. Josaphat il est intéressant d'examiner quel a été le rôle spécial confié à cet homme extraordinaire si peu connu encore, en Occident, et qui, au 17-e siècle, en pleine civilisation chrétienne, dans un pays catholique, remporte la palme du martyr.

Mais c'est peu de connaître le rôle spécial dévolu à un Saint quand on ignore les voies mystérieuses par lesquelles la divine Providence le conduit pour le remplir.

La vie des Saints est un tout complet, leur activité n'est que la conséquence de leur vie intérieure, l'influence exercée par eux sur leurs contemporains se mesure par le degré d'union de leur âme avec Dieu.

Etudier cette vie intérieure, discerner le genre spécial de sainteté, auquel Dieu les a destinés, découvrir par quels sentiers

¹⁾ *Quamvis nobis propositum sit tantum latine confectos articulos publici iuris facere, libenter tamen huncce typis mandamus, cum facile etiam largiori numero lectorum menti subiciatur. Red.*

il les a fait monter jusqu' aux sommets, c'est la tâche première de tout historien — tâche éminemment belle, mais difficile, puisqu' elle consiste à décrire ce qu' il y a dans l'âme de plus intime.

Dans la vie de St. Josaphat cette difficulté est particulièrement grande — tous les historiens en conviennent — par la raison que ses contemporains, ses amis et ses familiers étaient des hommes simples, qui ne cherchaient pas à découvrir le secret de la sainteté, encore moins à le transmettre à la postérité.

Nous diviserons cette étude en 3 parties.

Dans la première nous examinerons par quelle voie Dieu conduisit St. Josaphat à la sainteté. Dans la seconde nous préciserons le caractère personnel, la note distinctive de sa sainteté. Enfin, dans la troisième nous déduirons le rôle spécial qu' il avait à remplir dans l'Eglise de Dieu.

I.

Il y a dans la vie spirituelle deux voies bien distinctes: la voie ascétique et la voie mystique.

Dans cette voie mystique il y a deux tendances, une tendance vers l'action et une tendance vers la contemplation.

Enfin dans cette contemplation il y a un élément essentiel, l'illumination de l'intelligence par une action directe de Dieu et l'embrasement de la volonté et un élément accidentel: les extases, les visions et autres manifestations miraculeuses non nécessaires à la contemplation.

La première partie de ce travail se résume donc dans ces 3 idées: Dieu a conduit St. Josaphat par la voie mystique, il lui a donné une préférence marquée pour la contemplation, il l' a favorisé de grands dons, non nécessaires à la vraie contemplation, mais qui en sont un couronnement miraculeux.

Le travail de la perfection consiste à unir la volonté avec Dieu qui est la Charité infinie.

Plus cette union entre la volonté humaine et la Volonté divine est étroite, plus la perfection est consommée.

— Pendant cette vie la sainteté de l'homme consiste à tendre vers cet idéal surnaturel, à s'en rapprocher le plus possible et à persévérer jusqu' au bout dans ce noble effort.

Mais pour tendre vers cet idéal, la volonté humaine, bien que déjà enrichie de la grâce, doit être mise en activité. Quel est l'agent qui lui imprimera ce mouvement?

Quel est le principe moteur: *principium movens*, qui imprimera à la volonté l'élan vers le but, vers sa fin dernière surnaturelle?

St. Thomas¹⁾, et après lui tous les commentateurs, affirment que ce principe moteur peut être double. Tantôt il est intérieur la raison éclairée par la Foi, tantôt il est extérieur Dieu lui même illuminant directement l'intelligence et embrasant la volonté.

Quand la raison éclairée par la Foi, présente un moyen propre à lui faire atteindre la perfection, la volonté se sent portée à l'embrasser et si elle le veut, elle peut le prendre.

Quand, au contraire, c'est Dieu qui éclaire directement l'intelligence et allume dans la volonté un désir ardent, l'âme se sent portée irrésistiblement vers le bien²⁾.

Pour faciliter à la volonté l'obéissance à la voix de la raison éclairée par la Foi, Dieu a infusé aux facultés de l'homme certaines habitudes, qu' on appelle *vertus infuses*.

De même, pour que la volonté soit docile à l'attrait divin, Dieu a pourvu l'âme de certaines dispositions permanentes ou habitudes, qu' on appelle: *dons du Saint-Esprit*³⁾.

Dans la vie spirituelle des âmes il y a donc deux grands courants⁴⁾. Les unes marchent surtout par la voie des *vertus*. Leur volonté avant d'agir a besoin de consulter la raison et les lumières de la Foi et ne se décide à l'action que sous leur impulsion.

D'autres sont portées davantage sur les ailes de l'attrait divin. Les dons du St. Esprit jouent dans leur vie spirituelle un rôle prépondérant.

1) *Saint Thomas* 1. 2. q. 68 a. 1. — Cfr. *Froget* O. P. *Revue Thomiste* 1899 p. 535. — *L'inhabitation du Saint Esprit* Chap. IX. Paris, 1898.

2) *Saint Thomas* III. Sent. dist. 34 p—1 a. 3. — 1. 2. q. 68 a—1 ad 3.

3) *Saint Thomas* 1—2 q. 68 ad 1. — *Ioannes a Sancto Thoma* in 1. 2 disp. 17. art. 2. n. 17. n. 4.

4) *Gardeil*: *Les dons du St. Esprit dans les Saints Dominicains*. Introduction. Paris, 1903. — *St. Thomas* 1. 2. q. 68. — *Friaque*: *Le Saint Esprit*, III. P. chap I. Paris, 1895.

La première de ces voies s'appelle ascétique parce que l'âme y combat davantage, l'autre s'appelle mystique, parcequ' elle est plus mystérieuse, plus voilée¹⁾.

C'est cette dernière, que Dieu choisit pour son futur apôtre de l'union, pour son futur martyr de la suprématie du Pape.

Jean Kuncewyč n'était encore qu'un enfant quand Dieu prit en main la direction de son âme par un fait merveilleux. Il confia plus tard à un confrère basilien ce secret qui explique toute sa vie. »J'ai appris du serviteur de Dieu, nous dit celui-ci, qu' étant encore enfant, il fut conduit un jour par sa mère à l'église de Sainte-Praxède. Là, ses regards s'arrêtèrent sur une image du Sauveur crucifié, et il demanda ce que c'était. — C'est, lui répondit sa mère, l'image de l'Homme-Dieu, de Jésus-Christ Notre Seigneur, qui est descendu des cieux, a pris une chair mortelle, a souffert et est mort afin d'expier nos péchés et de nous

¹⁾ Il existe deux opinions tranchées au sujet de la nature de la vie mystique et, par conséquent, de l'oraison passive.

La première, adoptée dans le texte, dit que l'oraison passive ou la contemplation est essentiellement une connaissance et un amour infus directement par Dieu. La connaissance et l'amour infus proviennent du goût de Dieu expérimenté par l'âme. C'est donc une connaissance de Dieu par l'effet, par la trace laissée par lui dans l'âme, qu' il habite.

La seconde opinion prétend, que l'oraison passive est une perception d recte. Dieu se manifeste à l'âme et l'âme le voit, le touche, le sent sans intermédiaire.

Pour les tenants de cette 2-de opinion la contemplation est donc un état extraordinaire, du genre miraculeux, réservé au petit nombre.

Pour expliquer et légitimer leur opinion sur cette perception immédiate de Dieu plusieurs auteurs prétendent que la contemplation requiert dans l'âme une nouvelle série de facultés spirituelles, une vue, une ouïe etc. spéciales; de plus, que Dieu infuse des espèces impresses analogues à celles de la perception des sens, mais spirituelles, ou bien même que cette connaissance immédiate de Dieu se fait sans espèces, qu'elle est une vision intuitive atténuée.

Pour se rendre compte de l'état actuel de la controverse, qui se poursuit depuis 20 ans dans la plupart des grandes Revues au sujet de la nature de la contemplation cfr. d'une part les principaux livres de *Saudreau*, surtout l'Etat mystique, 2-e éd. Paris 1922 et *Garrigou — Lagrange* O. P. dans une série d'articles dans la Revue: *La Vie spirituelle*, Paris, en particulier Nov. 1921, Décembre 1921, Janvier 1922, Février 1922, Mars 1922, Nov. 1922, Déc. 1922, Janvier 1923.

Cfr. d'autre part en faveur de la 2-de opinion: *Farges, Les Phénomènes Mystiques*. Paris, 1922.

sauver tous. — A l'instant même, me dit Josaphat, je sentis comme une étincelle de feu qui tombait dans mon coeur. Elle me communiqua un très grand amour pour les cérémonies de l'Eglise; je les appris sans retard, je m'y dévouai tout entier, et je ne me souviens pas d'avoir omis une seule fois de célébrer l'office divin durant près de trente années de ma vie«¹⁾.

L'auteur de la vie manuscrite copiée par le P. Szymański ajoute, que la mère de Jean vit tomber l'étincelle et examina avec attention les vêtements de son fils dans la crainte, qu' ils ne fussent en feu.

Quand Dieu laisse l'âme dans la voie ordinaire des vertus, il ne substitue pas son action à celle de sa créature. Au contraire, il se plie avec une condescendance infinie aux lois de sa nature humaine; il s'adapte à ses attraits et jusqu' à ses faiblesses.

Mais quand il plaît au St Esprit d'intervenir directement, il n'est plus le prisonnier du mode humain: *modus humanus*, d'agir de l'homme, il n'attend pas que celui-ci fasse les avances, ou l'invite à l'accompagner. Il prend lui-même les devants, il subjugue et entraîne l'âme²⁾.

A peine Jean a-t-il reçu dans son coeur l'étincelle miraculeuse, qu' un ardent amour s'alluma subitement dans son âme pour les cérémonies de l'Eglise. Cet amour extraordinaire dans un enfant transforme sa vie. Ses historiens le constatent.

»Du jour où l'étincelle miraculeuse tomba sur lui, son enfance fut terminée. Laissant ses compagnons et les amusements de son âge, il ne connut plus d'autre plaisir, que d'assiéger les autels pour entendre le cri de la louange et chanter les merveilles du Seigneur. Les premiers jours de son enfance, dit un contemporain, s'écoulèrent dans la plus parfaite innocence et dans la piété. Il vaquait assidûment à la prière, caché dans un coin de l'église. Inquiets souvent de son absence, ses parents le trouvaient appliqué à l'oraison, soit dans le temple, soit dans le vestibule«³⁾.

¹⁾ *Guépin*, Un Apôtre de l'Union des Eglises. t. I. I. I. ch. I. Paris, 1897.

²⁾ *Saint Thomas* in Rom. 8; 14 lect. 3. — *Froget*, Revue Thomiste 1892 p. 541.

³⁾ *Guépin*, l. c. citant une déposition de *Paul Radoszyński* dans les Acta Comm. Apostol.

Quand l'âme marche par la voie ascétique, quand elle est appelée à se sanctifier surtout par l'obéissance à la raison éclairée par la Foi, elle se sert de la grâce comme d'un instrument, elle n'est ni violentée ni emportée par elle.

Dans cet enfant au contraire, elle s'établit en maître. Elle s'empare de son intelligence et de sa volonté, les dirige à son gré.

Sans doute, cette action de Dieu bien que directe, est voilée, mystérieuse. Elle se manifeste seulement par un secret instinct, qui engendre dans l'intelligence une connaissance supérieure mais confuse et allume dans le cœur un amour intense¹⁾.

Mais cette action est puissante et porte avec elle même le signe de son origine, elle est surtout constante.

A moins que l'âme ne résiste avec obstination, Dieu la prendra, l'instruira insensiblement et la formera pour son œuvre à lui.

N'est-il pas frappant de voir, comment cet enfant s'éloigne des jeux propres à son âge.

Envoyé à l'école il s'y distingue, sans doute par la facilité de la mémoire et la vivacité de son esprit, mais surtout par son amour de la liturgie. A ses autres études il ajoute celle des livres liturgiques de l'église ruthène et bientôt il connut par cœur tout l'office divin.

Après son école les parents le destinent au commerce et le placent à Vilna chez un riche marchand. Jean remplit scrupuleusement toutes ses obligations, mais tout son temps libre est consacré à la prière et à la lecture des vénérables monuments de la liturgie ruthène. Les menaces et la violence de son maître ne parviennent pas à ralentir l'application obstinée du jeune homme.

A Vilna c'est encore Dieu, qui par un instinct surnaturel lui indique le chemin de la vérité.

Dans cette grande ville toutes les formes d'hérésie protestante avaient leur temple, leurs ministres et leurs défenseurs qui, auprès des jeunes gens surtout, faisaient une propagande acharnée. Tous ces sophismes échouaient devant ce fait que le protestantisme se présentait à lui sans cérémonies ni culte. Aucune donc ne correspondait à son merveilleux attrait.

L'Eglise latine lui offrait, il est vrai, une belle liturgie, des chants harmonieux, des rites pleins de sens et de solennité. Elle

¹⁾ *Joannes a S-to Thoma*, in 1, 2 Disp. 18, Paris 1885.

était représentée à Vilna par un clergé fervent et instruit. Les Jésuites dirigeaient dans la ville une célèbre université. Le jeune homme aimait ces prêtres et entra même dans l'intimité de deux Jésuites, les Pères Valentin Fabrice Kovalsky et Grégoire Gruzewsky, mais ce n'était pas l'amour de cette liturgie-là que l'étincelle miraculeuse avait déposé dans son cœur.

Il se tourna donc, guidé par son instinct surnaturel, vers l'église ruthène, mais ici le jeune homme se trouvait devant un autre problème.

En 1595 quand Jean Kuncewyč avait 15 ans, fut rendu le décret d'Union de Brest qui réunissait la Ruthénie avec le Siège de Rome.

Aussitôt deux camps se formèrent. Les schismatiques obstinés dans leur erreur eurent le dessus à Vilna. En 1599 les protestants s'unirent à eux pour combattre l'Union et bientôt il ne resta plus à cette dernière que quelques fidèles, qui se réunissaient timidement dans l'église de la S-te Trinité.

Entre ces deux partis Jean, le commis marchand sans instruction, sans conseil devait subitement faire son choix¹⁾.

Dans cette perplexité, raconte-t-il lui-même, je me tournai vers le Seigneur notre Dieu et je le suppliai de m'indiquer la voie dans laquelle je devais marcher. Dès ce moment, je contractai une telle haine contre le schisme, que j'étais forcé de répéter, sans cesse, le mot du prophète: je hais la synagogue des méchants.

Tout cela porte le caractère d'une intervention directe de Dieu. C'est le St. Esprit qui guide l'enfant, l'écolier et le commis de boutique et qui prépare le moine, le prêtre, l'évêque et le martyr.

Arrivés à cette époque de la vie de Jean Kuncewyč il nous est permis de préciser davantage sa vie spirituelle.

Il y a dans la vie mystique deux tendances bien distinctes²⁾. Certaines âmes sont plutôt portées à la contemplation;

¹⁾ Pour se faire une idée de la situation humainement inextricable dans laquelle se trouvait jété le jeune Kuncewyč cfr. les relations sur la Pologne de ce temps-là: en particulier celle du nonce Malaspina: *Relazione di Polonia*, Paris 1864 et celle d'Albert Wijuk Kojalowicz S. J.: *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in magno ducatu Lithuaniae pertinentium* Vilna 1650

²⁾ Jacques Maritain, *Revue de la vie spirituelle, ascétique et mystique*, Mars 1923, Saint Maximin [Var].

d'autres, bien que mystiques, ont une prédilection pour l'action. Chez les premières, le Saint Esprit met surtout en activité ses dons de force, de tempérance, de conseil et de crainte; chez les autres les dons de sagesse, d'intelligence et de science.

Il semble bien que chez Josaphat se dessine dès maintenant une prédominance de l'élément: contemplation.

Après un certain temps passé au service de son maître, le commis marchand, malgré les séduisantes promesses de son patron, se décide, à l'étonnement de tout le monde à entrer au monastère de la S-te Trinité.

Ce monastère était ruiné. Il ne restait à l'usage des moines que deux chambres avec un réfectoire et un petit jardin. Le reste était accaparé par les séculiers. En outre, le monastère était désert sans aucun religieux. On pense même qu'au moment de l'entrée du jeune homme l'archimandrie était vacante¹⁾.

Qu'allait-il chercher là? Il y cherchait poussé par l'Esprit-Saint, une solitude assez complète pour pouvoir se livrer à son attrait pour la prière, l'étude et la mortification. — C'étaient là les occupations préférées des anciens moines, ses prédécesseurs et ses maîtres dont déjà le jeune solitaire connaissait l'histoire.

Dans la vie du moine, la prière c'est l'essentiel, le travail intellectuel ou manuel c'est la diversion nécessaire, la mortification c'est la condition indispensable, c'est la pierre de touche de la sainteté, c'est la preuve de la sincérité de l'oraison.

Aussi, à la S-te Trinité Jean Kuncewyč appelé désormais Josaphat a trouvé sa vocation.

Pour satisfaire son triple attrait de prière, d'étude et de mortification il lui fallait une solitude entière. Le monastère vide et à demi ruiné n'était pas, à ses yeux, un désert assez complet. Il s'y choisit un réduit isolé où le bruit du monde et les visites des curieux ne pouvaient venir le distraire.

C'est là qu'il passera plusieurs années presque inaperçu, pendant lesquelles il n'aura d'autres maîtres que le St-Esprit lui-même, les livres liturgiques et les vies des saints.

» Les longues heures d'office, dit Guépin,²⁾ que l'Eglise orientale impose aux clercs et aux moines ne suffisaient pas à con-

¹⁾ Actes de la Russie Occidentale t. IV. Diplôme de Sigismund III. du 3 Nov. 1605 cités par Guépin l. c.

²⁾ l. c. p. 23.

tenter la ferveur de Josaphat. Dans le silence de sa cellule, il revenait sans cesse à l'oraison. Les méthodes savantes lui étaient étrangères; mais il n'en avait pas besoin. Il allait droit à Dieu par la voie que lui montraient les traditions de son Eglise et les exemples des saints. Ses pratiques les plus chères étaient celles que le peuple ruthène avait reçues de ses apôtres et conservées depuis lors avec un filial respect. Tel était l'usage d'adorer Notre Seigneur Jésus-Christ avec une profonde inclination accompagnée du signe de la croix et de ces paroles: »Seigneur Jésus-Christ Fils de Dieu, ayez pitié de nous.« Cette forme de prière a été usitée dans tout l'Orient dès les premiers siècles, et elle tient lieu des génuflexions en usage dans la liturgie latine, et répétées sans cesse par les anciens moines d'Occident. Dans les déserts d'Egypte et de Syri-, des solitaires se sont sanctifiés par cette seule pratique. A leur exemple, Josaphat répétait ses inclinations des milliers de fois, mais en ajoutant par humilité un mot à la formule consacrée: »Seigneur Jésus-Christ, s'écriait-il, ayez pitié de moi, pauvre pécheur!« Ses lèvres s'habituaient tellement à ce cri qu'elles les laissaient échapper durant le sommeil. Un jeune homme qui fut plus tard l'un des plus saints disciples de Josaphat, Simon Jackiewyč, couchant un jour par hasard dans sa cellule, fut éveillé par le bruit de cette supplication continuelle, et il remarqua avec admiration qu'elle n'interrompait pas le repos du serviteur de Dieu. Josaphat ressentait déjà cet attrait pour la prière nocturne, si fréquent parmi les saints. Presque chaque nuit, il se levait et donnait plusieurs heures à l'oraison avant de commencer la célébration de l'office. Souvent il se rendait dans le cimetière voisin de l'église. Là, au milieu même de l'hiver, quand la terre était couverte de neige, il priait tantôt debout, tantôt à genoux, sans que la rigueur du froid pût le détourner de la contemplation.»

L'étude alterne avec la prière. La bibliothèque et le grenier du monastère fournissaient à Josaphat une quantité de vieux manuscrits parmi lesquels les livres liturgiques écrits en paléoslave tenaient la plus grande place.

Cette étude était pour le solitaire un réconfort providentiel, mais dans les vues de la Providence elle était une préparation à son futur ministère.

Plus il lisait, plus les preuves de la vérité de l'Eglise catholique s'accumulaient dans son esprit et plus sa curiosité de controversiste se réveillait, plus aussi il fouillait les manuscrits qui lui tombaient sous la main.

En lisant les pamphlets des schismatiques il découvrit, à sa grande surprise, leur mauvaise foi évidente et il nota avec soin les falsifications de texte qu'il découvrait.

Des années d'étude pareille finirent par faire du jeune moine un vrai savant dans sa matière et formèrent en lui le controversiste si redouté plus tard des schismatiques.

Mais la vie contemplative ne comprend pas seulement la prière et l'étude, elle a pour garantie indispensable la mortification. Dieu ne continue à favoriser l'âme qu'il a appelée à la contemplation que si elle consent à s'immoler, à se renoncer, à se mortifier.

Les souffrances volontaires que s'imposa Josaphat, effraient la délicatesse du chrétien ordinaire et déroutent la raison du philosophe, mais elles sont la preuve la plus éclatante de la vérité de son oraison. Il faut une force d'âme que seule l'action directe de Dieu peut communiquer à un mortel.

Il faut citer cette page des historiens qui résume, en un tableau effrayant, quelques unes des mortifications qu'imagina Josaphat pour rester uni à Dieu.

»Il était non seulement très retenu dans son manger, nous dit son historien, mais il poussait l'abstinence au delà de ce que peut supporter la faiblesse humaine. Souvent, plusieurs jours s'écoulaient avant qu'il rompît son jeûne; et quand la nécessité le forçait à prendre quelque nourriture, il ne voulait que des mets très grossiers. A peine s'accordait-il de temps en temps l'usage du poisson, et durant cinq ans, il s'interdit toute boisson fermentée. On dit même qu'il voulut, au bout de ce temps, s'engager par un vœu à ne plus vivre que de pain et d'eau; mais ceux qui le dirigeaient alors, voyant décliner ses forces, ne consentirent pas à cet excès de rigueur.

»L'usage du linge était défendu aux moines. Ce ne fut pas assez pour Josaphat. Sous ses vêtements de laine, il cacha un cilice, le plus rude qu'il put trouver, et il ne le quitta plus, pas même durant la nuit. Son lit était pauvre, et si dur, nous dit un biographe, »qu'on n'eût pas osé l'offrir à un mendiant.« Cependant le serviteur de Dieu le trouvait trop commode. Il couchait

presque toujours sur le pavé nu de sa cellule, tantôt avec son habit monastique, tantôt avec son cilice pour tout vêtement; et encore ses heures de sommeil étaient courtes et interrompues par la prière et des exercices de pénitence. Au cilice le serviteur de Dieu ajouta bientôt un nouveau moyen de torturer son corps. Il se procura une longue chaîne de fer parsemée de pointes aiguës. Il s'en ceignait les reins, la faisait passer sur ses épaules, la serrait fortement afin qu'elle pénétrât dans la chair, et la gardait longtemps, surtout à l'approche des jours de fête et quand il devait participer aux divins mystères.

Le jeune ascète avait épuisé toutes les formes de pénitence usitées dans son Eglise, et sa soif de souffrance n'était pas satisfaite. Il emprunta alors à l'Eglise latine une pratique à peu près inconnue à l'Eglise orientale, la flagellation volontaire. »Il serait très difficile, au rapport de son historien Susza, de peindre les rigueurs qu'il fit subir par ce moyen à son corps. Dans le jardin du monastère, dans le secret de sa cellule, partout où il se croyait seul, il se frappait lui-même avec tant d'inhumanité, qu'il faisait couler à flots son sang innocent. Au milieu de la nuit, aussi bien dans les plus grands froids des hivers de Lithuanie que dans les saisons moins rigoureuses, il sortait de sa cellule, la tête et les pieds nus, sans autre vêtement que son cilice, et il se dirigeait, souvent à travers des monceaux de neige, du côté, d'un tombeau placé dans le cimetière derrière l'église. Là, Josaphat était protégé par des murailles contre les regards des schismatiques qui l'épiaient sans cesse, car leur monastère du Saint Esprit était situé en face de celui de la Sainte Trinité. Se croyant donc à l'abri de toute surprise, il s'agenouillait sur la pierre du tombeau, et commençait à se flageller jusqu'au sang. La souffrance du froid s'ajoutant à la douleur des coups, ses pieds restaient parfois collés à la pierre glacée. Bientôt de profondes blessures ne permirent plus au saint de marcher qu'avec une grande peine. Un jour même quand le monastère était déjà restauré, il se trouva hors d'état de descendre seul à l'église: ses pieds lui refusaient tout service¹⁾.

Prière continuelle, étude assidue, mortification héroïque, voilà le triple caractère de la vie contemplative de saint Josaphat. Sans doute le temps de l'action viendra. Le contemplatif deviendra

¹⁾ Guépin l. c. p. 27.

un vaillant guerrier toujours sur la brèche pour défendre l'Union, mais l'action n'absorbera jamais la contemplation.

La vie contemplative contient deux éléments, l'un essentiel, l'autre accidentel¹⁾.

L'union de l'âme avec Dieu grâce à une lumière et à un amour infus est l'élément essentiel de toute vie contemplative. Elle suffit pour que l'âme atteigne le sommet de la sainteté.

Dieu se plaît parfois à orner les âmes contemplatives de dons extraordinaires p. e. l'extase, les visions, les révélations, le don de pénétrer les cœurs.

Ces grâces sont gratuites: elles ne découlent pas de la contemplation comme l'effet de sa cause. Elles ne sont pas une preuve concluante, que l'âme, qui en est favorisée est plus avancée que celle, qui n'en jouit pas. Plusieurs saints n'ont pas reçu ces faveurs. La soeur Thérèse de l'Enfant Jésus morte en 1897 à l'âge de 24 ans et déjà proclamée Bienheureuse en 1923 n'en a jamais joui; saint Joseph de Cupertino au contraire a passé en extase la plus grande partie de sa vie religieuse.

Il est difficile de se rendre compte si Josaphat a été favorisé de ces grâces accidentelles et dans quelle mesure.

Bien que ses confrères et ses amis eussent l'attention si peu éveillée sur ce point ils citent cependant quelques traits, qui permettent de croire que Josaphat recevait dans son oraison des grâces miraculeuses.

Dès les premiers temps de son sacerdoce, Dieu se plaisait à montrer par des prodiges combien ce prêtre selon son cœur lui était agréable. Un jour où il sortait vers le peuple au moment de la S-te Communion, on vit s'élever du calice qu'il tenait dans ses mains le divin Enfant tandis qu'un ange assistait revêtu

¹⁾ Les auteurs qui soutiennent que la contemplation n'est essentiellement qu'une connaissance et un amour infus directement par Dieu, disent conséquemment que certaines faveurs comme l'extase, les visions etc. sont une chose accidentelle à la vie de contemplation. cfr. *Saudreau. Les Faits extraordinaires de la vie spirituelle.* Paris, 1908.

Les autres, qui prétendent que la contemplation est de sa nature une perception directe de Dieu doivent soutenir aussi que ces faveurs sont une conséquence nécessaire de toute vraie contemplation. Ces derniers restreignent donc notablement le nombre de ceux qui atteignent la vie contemplative cfr. *Poulain. Des Grâces d'Oraison* Paris 1906

du costume des diacres. Ce prodige se renouvela dans la suite à plusieurs reprises.

D'autres fois une clarté céleste l'entourait pendant sa prière. Un jour, ses confrères, passant près de sa cellule, la virent toute en feu. Effrayés ils appelèrent au secours. Les moines accourus entendirent comment le saint priait et se flagellait. Comme le feu augmentait, ils allèrent enfoncer la porte, mais tout-à-coup le feu disparut et les moines trouvèrent le saint prosterné la face contre terre, priant les bras étendus en croix.

Plus il avançait en âge, plus aussi Dieu l'attirait à lui. Il cherchait partout les lieux écartés pour y donner libre attrait à sa contemplation. Il se cachait souvent dans un coin du jardin et c'est là qu'on le trouva un jour s'éveillant comme d'un profond sommeil et s'écriant, à différentes reprises: Seigneur Dieu ramenez les schismatiques, donnez-nous l'Union, accordez-nous la conversion des hérétiques et des païens.

La nuit était surtout propice à ses longues oraisons. Les serviteurs remarquèrent que chaque nuit, même au plus fort de l'hiver, il se levait et se rendait à la cathédrale ou au cimetière. Deux d'entre eux le suivirent un jour et remarquèrent comment agenouillé devant une image de la S-te Vierge il se flagellait cruellement; mais un rayon de lumière sortit de la face de la Mère de Dieu et enveloppa le saint. En même temps son corps se détacha du sol et sembla planer dans les airs.

Ainsi, la divine Providence se plaisait à favoriser Josaphat de ses plus merveilleux dons l'initiant dès le jeune âge à la vie mystique, l'orientant de plus en plus à mesure qu'il avançait en âge, vers la contemplation, enfin le plaçant au sommet de la vie mystique et l'ornant même des dons miraculeux.

II.

Quand on étudie la vie des saints on constate que chacun a eu un trait caractéristique qui n'appartient qu' à lui seul.

Le Saint Esprit se plaît ainsi à diversifier à l'infini ses chefs-d'œuvre. Dans l'ordre de la nature pas un être n'est entièrement semblable à un autre. Dans l'ordre de la grâce Dieu a voulu que tous les saints reproduisent le même adorable modèle: Jésus Christ, mais il a établi aussi, que chacun le reproduira d'une manière nouvelle.

Saint Josaphat a eu son genre spécial de sainteté et il n'est pas difficile de le dégager de l'ensemble des faits rapportés par ses historiens.

Dieu a voulu l'attirer puis le sanctifier, ensuite en faire un apôtre, enfin un martyr par l'amour surnaturel qu'il lui infusa pour la liturgie catholique dans le rite slave.

Ayant à peine l'usage de la raison l'enfant apprend de Dieu même à le prier avec l'Eglise, à lui présenter ses hommages et ses adorations au moyen du culte et des cérémonies de l'Eglise.

Quand cette étincelle mystérieuse tomba sur son cœur elle ne lui infusa rien d'autre que cet amour pour la divine liturgie et l'enfant se mit aussitôt à apprendre les prières et les chants de l'Eglise.

Il est intéressant de noter cette intervention directe de la Providence pour diriger la dévotion d'un humble enfant vers cette forme de sainteté.

En ces derniers temps s'est accusée, en effet, parmi les théologiens ascétiques, une double tendance, au sujet du rôle, que la liturgie est appelée à remplir dans la sanctification du fidèle.

Personne, sans doute, ne nie son influence salutaire, mais quelques uns attachent, en pratique, plus d'importance à des dévotions privées.

Ceux-ci exaltent volontiers le rôle que la volonté de l'homme doit jouer dans le travail de la sainteté et les énergies dont Dieu a doué la nature humaine; ils parlent souvent de la formation personnelle, d'initiative, de générosité et leur principe c'est: «aide-toi, le ciel t'aidera.»

D'autres, sans négliger ce point de vue individuel de la sainteté, s'attachent de préférence au côté social. Le chrétien, comme tel, disent-ils, n'est qu'un membre d'un corps mystique dont Jésus-Christ est la tête¹⁾.

Son effort doit donc consister non pas tant à se replier sur lui-même, qu' à s'unir à son Chef, à Jésus-Christ; non pas tant à développer ses propres énergies qu' à faire découler en lui-même celles de Jésus-Christ; non pas tant à se présenter devant la souveraine majesté couvert des mérites — fruits de ses efforts

¹⁾ *Saint Paul*, Eph. 1: 22, 23; Col. 2: 19. — *Prat*, La théologie de Saint Paul t. I. Paris 1908, t. II. Paris 1912.

— qu' à se cacher dans les plaies du Sauveur et qu' à se purifier dans son sang divin.

Pour ces derniers, le point essentiel du travail de notre sanctification est d'unir notre âme à celle du Christ et par conséquent à tous ceux, qui sont membres du Christ, c'est-à-dire à l'Eglise tout entière, à prier comme elle et par elle, à revivre avec elle toute la vie de Jésus-Christ et de sa divine Mère, à mesure que ces différents mystères se présentent dans le cycle liturgique.

Le jeune Jean Kuncewyč avait reçu directement de Dieu même le goût de l'office divin et des cérémonies de l'Eglise et il ne cessa plus de puiser à cette source l'aliment de sa saintété.

Il avoua lui-même, plus tard, que, depuis le moment où il avait reçu cette faveur il ne lui arriva pas un jour pendant 30 années de sa vie, nonobstant les graves raisons qu'il avait pu avoir, d'omettre l'office divin.

Pendant sa période de formation au monastère de la Sainte Trinité la liturgie était la principale source où s'alimentait son oraison. Après des années de patiente attente, il put réunir autour de lui quelques disciples et rétablir l'ordre basilien dans son ancienne ferveur. Mais il lui donna comme occupation fondamentale le chant de l'office divin et la célébration pompeuse de la liturgie gréco-catholique.

Devenu évêque, accablé par ses nombreux travaux, il se levait avant l'aurore, se rendait à l'église, sonnait lui-même les cloches pour appeler à l'office divin les clercs et les moines et il chantait d'une voix si mélodieuse, qu'il excitait tout le monde à la dévotion. Ainsi chaque heure marquée pour la prière publique le voyait revenir fidèlement à l'église pour y payer à Dieu son tribut de louange.

Pendant ses voyages Josaphat ne se dispensait pas de la célébration publique de l'office divin. Il calculait ses haltes de façon à trouver une église pour y chanter au temps marqué ses heures avec ses compagnons de route.

Quand on est un peu au courant des coutumes religieuses des Orientaux, des Ukrainiens en particulier, on comprend sans peine dans quel but le St. Esprit inspirait à Josaphat cet amour extraordinaire pour les cérémonies de l'Eglise.

Le peuple slave est attaché à son rite avec une espèce d'obstination. Les cérémonies exercent sur lui comme une fascination et il reste à l'église des heures entières sans ressentir de fatigue ou d'ennui pourvu qu'il lui soit donné de chanter dans son rite les louanges de Dieu.

Le rite et la foi se sont identifiés dans l'esprit et le cœur de la plupart des orientaux. Le missionnaire qui se présenterait aux schismatiques avec un rite autre que le leur n'aurait aucune chance de les gagner à la Foi.

Or, Dieu voulait affermir en Ukraine l'Union proclamée au concile de Brest; il voulait ramener à l'obéissance du Vicaire de Jésus-Christ, ces multitudes engagées, sans leur faute, dans l'erreur.

Le moyen unique c'était de lui envoyer un apôtre attaché lui aussi, de toute l'énergie de son âme à ce rite et à cette liturgie.

Dans les livres, dont se servait le schisme, se trouvaient conservées les principales verités de la Foi catholique, qu' y avaient déposées les Docteurs de l'Eglise, St. Basile et St. Chrysostôme et les Apôtres slaves: St. Cyrille et St. Méthode. Il fallait donc, que cet élu de Dieu connut tous les secrets de la liturgie et confondit les schismatiques par les propres livres dont ils se servaient.

La Providence avait pendant des années préparé Josaphat par son attrait pour la liturgie et par l'étude des monuments de l'Eglise Orientale à remplir le rôle d'Apôtre de l'Union.

III.

Mais l'homme ne vit pas pour lui seul. Il a une mission à remplir auprès d'autres hommes. Les talents qu'il a reçus, les dons, dont il a été orné ne sont pas pour lui seul: il doit les développer, les faire fructifier.

Il est dans l'ordre de la Providence de sanctifier les hommes les uns par les autres. Dans les hiérarchies angéliques mêmes, les anges d'un ordre supérieur, communiquent leurs lumières à ceux d'un ordre inférieur¹⁾.

Dans la sanctification des hommes, Dieu se plaît pareillement à se servir de causes secondes. Il se choisit quelques Saints qui seront une source de sainteté pour les autres. Les fonda-

¹⁾ *Saint Thomas*, P. I. q. 1.6. a. 4.

teurs et réformateurs d'ordre ont ainsi mérité, par leur vertu, la vocation et la sanctification à tous leurs enfants spirituels.

Josaphat était destiné par Dieu à affermir en Ukraine l'Union proclamée à Brest. Il a dû accumuler en son âme assez de grâces et de Charité pour contribuer à sauver tous ceux, qui appartiendraient un jour à l'Union. Et si nous mêmes nous sommes enfants de l'Eglise gréco-catholique unie à Rome, n'est-ce pas à lui que nous le devons!

Il faudrait parcourir toute la vie de St. Josaphat, depuis son entrée au monastère jusqu' à son martyre, pour y noter son incessante activité en faveur de l'Union. Nous ne pouvons ici que résumer brièvement les traits principaux.

Les longues années de solitude consacrées à la prière, à l'étude et à la mortification au monastère de Vilna furent la préparation nécessaire à cette action. Dieu lui même purifiait et trempait son âme par l'épreuve et la tentation.

Josaphat était entré avec l'espérance que des compagnons suivraient bientôt son exemple et qu'il établirait, en peu de temps, un couvent régulier. De longues années se passèrent avant qu'il ne vît se réaliser ces désirs. Que se passa-t-il dans cette âme, pendant cette patiente attente? Tant de sacrifices, tant de prières, tant d'austérités resteraient-ils sans résultat? Son meilleur ami Jean Rutskyj, qui lui semblait l'instrument indispensable pour réformer les Basiliens se refusait d'entrer dans l'ordre et partait pour Rome décidé à vivre et à mourir dans le rite latin.

La tentation même de tout abandonner ne fut pas épargnée au jeune moine, il fut pendant un certain temps obsédé du désir de s'enfuir et de se cacher dans les forêts de la Lithuanie. Heureusement la passion de répandre l'Union parmi son pauvre peuple Ruthénien l'emporta sur des considérations personnelles et il résolut de continuer son ingrate mission.

C'était le sacrifice que Dieu attendait. Bientôt, en 1607, des jeunes gens se présentent avides de vie monastique. La même année Rutskyj change d'avis, embrasse le rite grec et entre au couvent de la S-te Trinité. Dès l'année suivante, Josaphat et Rutskyj rebâtissent une partie du couvent. En peu de mois, le nombre des novices est doublé, des gentilshommes même ambitionnent de porter l'habit, si méprisé des Basiliens ruthènes. Josaphat, jusqu' alors simple moine, est ordonné prêtre et de-

vient par le succès de ses prédications, l'éclat, l'originalité de sa controverse et la sûreté de sa direction, le centre de tout le mouvement unioniste à Vilna. Bientôt deux fondations nouvelles celle de Byeń et de Zyrowyči viennent définitivement affermir la jeune réforme Basilienne. Après l'élevation de Rutzkyj au siège métropolitain de Kiev, Josaphat devient archimandrite de la S-te Trinité de Vilna et couronne son œuvre de relèvement de l'ordre monastique. Enfin, en 1618, sacré Archevêque de Polock sa sollicitude va embrasser un vaste diocèse et faire, de lui bientôt le centre du mouvement vers l'Union.

Comme archevêque, il s'attache d'abord à rendre au culte toute sa magnificence. Il restitue aux moines unis les monastères de Polock, de Braclaw et de Mscislaw que les schismatiques leur avaient enlevés, il restaure ceux de Mohylew et de Czerya, rebâtit les églises de Vitebsk, de Polock et une quantité d'autres et prescrit partout de célébrer la liturgie avec toute la décence et la magnificence possibles.

Ensuite il s'efforce de relever le niveau intellectuel du clergé. Il compose lui même un catéchisme et oblige tous les prêtres à l'étudier et à en faire la base de leur enseignement au foyer domestique et dans la chaire de leurs églises.

Tout évêque qu'il est, il ne renonce pas à sa mission de controversiste pour ramener les schismatiques à l'Union. Dieu lui avait donné le talent de convaincre ces pauvres égarés. Son historien Susza a écrit de lui: »Lorsque Josaphat disait, même par forme de plaisanterie, à un schismatique: vous serez uniate, jamais sa parole n'était démentie.«

Sa grande tactique était d'alléguer dans la discussion les textes de la liturgie grecque et des anciens auteurs Slaves. Cette méthode jointe à la grâce répandue sur ses lèvres, lui assura un tel succès que les catholiques lui décernèrent le titre de »Fléau du schisme« et que les schismatiques pour se venger l'appelèrent »Dušochwat«, Ravisseur des âmes.

Ainsi l'influence de Josaphat allait grandissant et l'on pouvait espérer que bientôt tout son diocèse et tout son peuple serait réuni à l'Eglise. Mais, l'enfer allait déchaîner contre l'Union et contre Josaphat une terrible tempête.

C'est l'éternelle histoire de Jésus-Christ reproduite dans l'Eglise catholique et dans chacun de ses saints.

Le Christ n'a pas voulu triompher de l'erreur tout d'un coup et sans difficulté, il a voulu subir la persécution et tomber victime de la haine de ses frères qu'il voulait sauver. Josaphat aura le même sort, mais de sa mort sortira le triomphe.

Pour enrayer le mouvement vers l'Union le patriarche de Constantinople Timothée envoya à Moscou et en Ukraine un délégué, Théophane avec des pouvoirs illimités.

Théophane rétablit en Ruthénie une hiérarchie schismatique complète: un métropolitain et six suffragants, conféra à ces élus la consécration épiscopale et leur ordonna d'usurper les sièges des évêques uniates et de ramener tout le peuple à l'orthodoxie.

C'était allumer la guerre religieuse dans toute la Ruthénie.

Le roi Sigismond III. ne put réprimer avec énergie cette révolte schismatique. Ses armées venaient de subir une défaite en Moldavie, la Turquie menaçait la Pologne d'une invasion et les Cosaques, dont le secours était indispensable pour leur tenir tête, prenaient fait et cause pour les schismatiques. Ils exigèrent, les armes à la main, la reconnaissance des évêques schismatiques et l'éloignement de tous les évêques uniates.

En même temps dans les villes et les villages les anciens partisans du schisme relevèrent la tête. Polock fait des manifestations contre Josaphat, son archevêque, la ville de Vitebsk se révolte contre son autorité; on envoie des émissaires pour l'insulter partout sur son passage et pour le menacer de mort; on veut pénétrer de force dans les sanctuaires uniates, enfin rien n'est épargné pour rendre la situation intenable aux évêques uniates, en particulier, au Saint archevêque de Polock.

C'est dans ces circonstances que se manifestèrent la grandeur de son zèle et son inébranlable volonté de sauver l'Eglise ruthène.

D'accord avec Rutskyj il défend pied à pied le terrain qui cède sous ses pas et devant le roi et devant la Diète de Varsovie et devant le peuple; aux pamphlets il répond par des écrits pleins de doctrine; aux injures il oppose la douceur et le pardon, à la violence la fermeté, disposé à mourir plutôt qu'à se laisser ravir l'autorité qu'il tient de Jésus-Christ.

Mais l'orage montait toujours. Les schismatiques remplissaient le pays entier de leurs calomnies, de leurs plaintes et de leurs menaces.

Le danger de complications politiques extérieures s'aggravait de jour en jour. Le clergé latin et l'épiscopat en tête se désintéressait, du bien de l'Église uniate, ne voyait que les graves inconvénients de cette lutte perpétuelle entre schismatiques et catholiques ruthènes.

Insensiblement, l'opinion s'accrédita, que l'Union était nuisible à la paix et à l'unité de l'Etat et qu'il était préférable de l'abolir quitte à faire passer les vrais catholiques ruthènes au rite latin. La nouvelle se répandit, que l'Union ne serait plus tolérée en Pologne.

Sous la pression de ces idées la presque totalité de la noblesse ruthène passa effectivement au rite latin et peu s'en fallut, qu'un certain nombre de Basiliens réformés ne suivit leur exemple.

Tous ces événements eurent leur contre-coup à Rome. Les rapports défavorables de l'Union s'y amassaient dans les chancelleries et enfin la question se posa dans le conseil du Pape: faut-il protéger encore l'Union, n'est il pas préférable pour le bien général, qu'elle soit sacrifiée¹⁾.

Au point de vue humain, l'Union était perdue, mais Dieu voulait la sauver et la sauver précisément par ce qui semblait devoir achever sa ruine: la mort de Josaphat, son principal défenseur.

Ici commence la dernière phase de l'existence de S-t Josaphat, c'est à dire son sacrifice sanglant.

Plus il s'approche de son martyre plus le désir de s'immoier pour son peuple s'allume en lui.

Josaphat a conscience de ce qui l'attend; il en parle longtemps à l'avance, avec joie, avec un désir brûlant, comme son divin Maître qui racontait à l'avance à ses apôtres sa passion et sa mort.

Josaphat connaît l'époque et le lieu de son sacrifice, il fait préparer son tombeau, il se rend à Vitebsk nonobstant les avertissements de ses amis. Il va, comme Jésus-Christ au devant de ses bourreaux, il s'entretient encore affectueusement la veille au soir avec ses disciples et leur parle de son prochain martyre comme le Maître au Cénacle.

¹⁾ Instruzione a Mons. Lancelotti, vescovo di Nola, nunzio ordinario in Polonia 14 dec. 1622 — collection Naruszewicz, citée par Guépin t. II. chap. IV.

Rien de tout cela n'est humainement explicable. Josaphat a une mission à remplir: il doit sauver l'Union par sa mort, il est la victime désignée; il s'en va tranquillement remplir le rôle que Dieu lui assigne.

Les circonstances même de cette sanglante tragédie montrent, que Dieu a tout prévu et tout disposé pour que la victime destinée à venir en aide à l'Eglise Ruthène porte la ressemblance de l'auguste Victime, qui s'immola pour l'Eglise tout entière.

Il sera mis à mort avec des raffinements de cruauté, par toute une population en fureur. Il s'offrira lui-même à leurs coups et dira d'épargner ses disciples; il priera pour la conversion de ses bourreaux et après sa mort ramènera à la vérité la plupart d'entre eux; il terrifiera enfin par les signes éclatants les acteurs de ce terrible drame. Puis, une fois que le sacrifice sera consommé, que le principal soutien de l'Union sera tombé, que toutes les espérances humaines seront évanouies, Dieu prendra en main la cause de son Eglise uniate.

La mort du martyr changera le cœur des persécuteurs les plus obstinés et les plus influents de la veille, elle réveillera dans le clergé latin des sympathies pour une Eglise qui peut produire de pareils héros, elle secouera l'indifférence de la noblesse et excitera son indignation contre les schismatiques capables de si grands forfaits, elle armera le bras du roi Sigismond pour punir un crime si abominable, elle fixera, enfin les hésitations de la Cour romaine et lui fera voir la nécessité de maintenir l'Union.

La vertu du sang de Josaphat a tout changé et au milieu des nouvelles persécutions qu'on préparera après sa mort à l'Union, celle-ci se maintiendra et se propagera pendant près de deux cents ans, c'est-à-dire jusqu'au partage de la Pologne.

Après cette époque, dans la partie qui échoira en partage à la Russie schismatique, les pauvres Ruthènes persécutés, déportés, mutilés par la cruauté des czars enverront au ciel une légion de martyrs.

Pendant ce temps dans la Galicie tombée en partage à l'Autriche, 4 millions de Ruthènes resteront attachés à Rome malgré d'incessantes sollicitations de la part de leurs frères schismatiques, malgré l'atmosphère de mépris, dont les préjugés séculaires du Clergé et de la noblesse latine les tient enveloppés, malgré les tracasseries et les vexations de toute sorte em-

ployés pour leur faire abandonner le rite de leurs pères qui leur est plus cher que la vie.

Quel peuple en Europe aurait montré pareille fidélité dans de pareilles circonstances et ne doit on pas voir en cela un nouveau fruit du martyre de St. Josaphat!

*

*

*

Tels sont, pensons nous, les grands traits de la physionomie de notre Saint.

Tout d'abord, Dieu par une intervention directe l'introduit, dès l'enfance dans la voie mystique avec une préférence marquée pour la contemplation et il l'enrichit simultanément de grâces gratuites accidentelles à la vie mystique.

En même temps, la Providence imprime à Josaphat un trait caractéristique en lui inspirant un amour singulier pour les cérémonies et la liturgie du rite gréco-catholique.

Enfin, Dieu le destine à ramener dans l'obéissance au Souverain Pontife les schismatiques mais en les laissant dans le rite grec.

Puisse St. Josaphat en l'année de son 300-e anniversaire inspirer à beaucoup de missionnaires le désir de se consacrer à cette oeuvre immense de la conversion de l'Orient pour laquelle il a donné sa vie! Puisse-t-il en même temps leur faire comprendre, que pour atteindre ces multitudes, ils doivent s'adapter à leurs aspirations et à leurs besoins en acceptant son rite et ses usages. — Omnia omnibus factus sum — disait Saint Paul, ut omnes facerem salvos¹⁾.

[Зміст: І. В різних часах покликував Бог різних святих, яким призначав сповнити якесь особливше післаництво. Якаж роля припала св. Йосафатови? Щоби на се відповісти, треба ознакомитися з його внутрішнім життям, з якого відтак випливає діяльність на вні.

І. Св. Йосафат осягнув вершок своєї святости дорогою містичною. Змагання до совершенности полягає в щораз то тіснішій злучі волі з Богом — безконечною любовю. До сего

¹⁾ І. Кор. 9, 22.

спонукує Бог чоловіка будьто посередно — розумом просвіченим вірою, будьто Сам безпосередно надприродним просвітлінням ума. Сим послідним способом вів Бог св. Йосафата. Початком була та іскра, яка впала в серце малого Кунцевича з Христа в церкві св. Пракседи. Від тоді то почув він особливше замишування до літургічних відправ, яке ціхує ціле його життя. Коли жив Іван Кунцевич у Вильні — там бачив релігійне життя катол. Церкви, незєдиненої і многих протестантських сект і в їх обсервованню виходив він з точки богослужень. Латинські подобалися йому але не тягнули його, протестантські відпихали його. Він звернувся до своїх відправ. Та уняти були тоді слабонькі — лиш горстка тулилася коло церкви св. Тройці. На тім роздорожу став молитися Іван, куди йому йти. Тоді, повідає він, почув нараз велику ненависть до схизми, хоч належав до незєдиненої церкви і се рішило напрям цілого життя. Се знова безпосередний провід Божий. В життю Святого переважає елемент контемплятивний. Потяг до молитви від дитинства запровадив Кунцевича до монастиря, де далеко від купецького гамору міг спокійно посвятитися щирим і довгим нічним молитвам, научній праці і геройському умертвленню. В монастирі доперва розвинулося його внутрішне життя і там скріпив студіюванням літургічних книг своє привязання до св. Унії. Суть життя контемплятивного лежить в злучі душі з Богом через пізнавання і любов. Часом обдаровує Бог такі душі надзвичайними ласками, екстазою, видіннями, обявленнями і т. д; ними нагородив також св. Йосафата — (сяйво, яке било з його лица в часі молитви, обявлення Христа, коли причащав вірних і т. д.)

II. Кождий святий має якусь характеристичну ціху і в кождім постать Христа відбивається в новий спосіб. Бог притягнув, освятив і зробив апостолом і мучеником Йосафата через надприродну любов до католицької літургії обряду церк.-славянського. Від самого дитинства полюбив він її і за час цілого священства була вона в осередку його духового життя. В Йосафаті скристалізується се велике привязання Сходу до обряду і богослужень.

III. Чоловік не жие виключно для себе але й для других. Тому Бог освячує людей, щоби через них освячувати других (пр. основники чинів). Св. Йосафат був покликаний утвердити

Унію. На се довго приготовлявся він в монастирських мурах і многі поборював трудности. Приєднання Рутського, відновлення уніятських монастирів, скріплення віри і розбудження свідомости церковної єдності в духовенстві і народі (катехизм, регули) — отсе здобутки Йосафатової праці. Ті успіхи викликали ненависть і сильне протиділання зі сторони незєдинених під проводом Теофана. Справа Унії здавалася пропаша — помочі людської ні звідки не можна було надіятися. Треба було спасти її мучеництвом. Смерть Кунцевича змягчила закамєнілі серця противників, здобула симпатії на Заході — словом спасла Унію. Отсе завдання сповнив св. Йосафат в Церкві Христовій.]

Мова „Регул“ і „Катехізму“ св. Йосафата Кунцевича.

[D-r Jar. Hordynskyj — „Lingua in »Regulis« et »Catechismo« Sti Josaphat Kuncsevyc̣h.“

Sicut in concionibus a Sto conscriptis, ita et in »Regulis« pro suis presbyteris ac »Catechismo« lingua, qua Josaphat utebatur, erat quasi media inter ucrainicam et albo-ruthenam utrique communis. Elementum primum praeualet. Accedit adhuc influxus ling. paleoslauicae (praesertim in phonetica), nec non polonicae]

I.

Про мову писань св. Йосафата Кунцевича говорено вже дещо в науковій літературі. Е. Т. Карський, подаючи історію звуків і форм білорусь. мови¹⁾, використовує й Збірник Виленської Публичної Бібліотеки XVI—XVII ст., що належав до Йосафата Кунцевича й писаний, здається, переважно його рукою. Змістом Збірника — проповіді: оригінальні, переклади й перерібки. „Всі писання того рукопису, — говорить Карський²⁾ — передовсім оригінальні, показують сильний вплив польської мови“. Але тому Збірникові признає він деяке значіння для історичного розсліду мови. А мова Збірника Кунцевича (у звязку з мовою інших 4-ох рукописів) має мішаний характер, як загалом мова образованої й грамотної й частинно вченої верстви на Білій Русі. В основі лежить звичайно білоруська мова з примішками — відповідно до обставин — церковно-славянськими, польськими, українськими³⁾.

1) Е. Т. Карский: Къ исторіи звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи. Оттискъ изъ „Русск. Филол. Вѣстн.“ за 1890—1893 г. Варшава. 1893.

2) Там же, ст. 3.

3) Там же, ст. 4—5.

Із заміток Карського можна виробити собі деякий образ мови згаданого Збірника Кунцевича. В обсягу звучні бачимо *o* на цісці ненаголошеного *e*, як в українській мові: хочащому — попри зовсім противну прояву в: слышети. *O* замість *e* являється після *r* також у особових. заіменниках: тобѣ, тебе. Дальше *e* замість *я* з цер слав. Ѧ: светы'. На такі прояви могла мати немалий вплив також польська вимова тих слів⁴). — Замість ненаголошеного *и* виступає часто *e*: заперали, дѣяволь, хрестиян, во истенну. — Наголошене *o* з попереднім мягченням замість *e* видно в слові: выхваляоны'. — Замість *ѣ* бачимо *e*: бежите, нынешнего⁵). На кінці слів замість *ѣ* маємо *и*: в души и тѣли — в чім проявляється по часті білоруський вплив (південь і південний схід Білої Руси), по часті український⁶). — Впливом української мови, передовсім говору Пинчуків, належить пояснити отвердіння *и* в Костантына. — Хоч вимова глухих *ѣ* і *ь* вже упала, все таки графляється деколи *ѣ* в середині слів між двома шелестівками: истинъну, лучъше, конъниковъ, чвъъсты, мощно. — На кінці слів *ѣ* часто не пишеться: заложыл. — Згідно з білоруською мовою бачимо отвердіння шелестівок — тоді пишеться *ѣ* замість *ь*: сutz (похибка?), отвердіння плавних: збавитель. — Є ще рідкий випадок появи *o* замість *ѣ*, хоч воно там не повинно бути: вониманиихъ, а навіть *e* *ы* замість другого *ѣ*: оуныдаментъ. Хоч А. І. Соболевський не має до таких форм, як останній приклад, довіря й бачить у них тільки пісенне розтягнення, всеж таки Карський заявляє, що чув такі форми в щоденній мові⁷).

Завважимо ще кілька цікавих прояв у шелестівках. Замість кінцевого (або в закритих складах) *л* проявляється у (передаване буквою *v*): мовити. Звук *p* є все твердий: монастыра, пастыра, прыношаху, звѣрь, пастыру. Збереження м'якого *p* належить пояснити тільки задержанням граматичного письма. Випадки з м'яким *p* замість твердого є українізмами або просто похибками: в покорн (тут м'яке *p* ужите правильно⁸). — Подвоєння *n* зазначене в: бѣое приказання, не зазначене в: посланю. — Звук *v* м'ягчів-

⁴) Там же, ст. 6. Всюди наводжу тільки сторони із праці Карського, де подано всі сторони рукопису.

⁵) Там же, ст. 7–8.

⁶) Там же, ст. 8.

⁷) Там же, ст. 9.

⁸) Там же, ст. 10–11.

ся без *л*: збавени — яку польським.⁹⁾ — Шипячі в злуді з: *и* звичайно є тверді: мовечы, заложыл, бежыте; але як і великоруським замість *а* й у після шипячих деколи бачимо ю й *я*: чювьствы, чювьствъ побіч: чувствомъ, побѣждающя. Звучні шелестівки переходять у беззвучні: пазнокти, расужденіємъ (із рассужд...). — Замість *сь* все з: зъ вѣвъ. — Подібно як у ріжних говорах великоруської мови бачимо: *кт* = *хт*: хто; *тс* = *ц*: богацтво. — Замість *чт* є декуди як у пинським говорі, *щ*: що, што. — *Ц*, коли воно не з *т* м'якого, все тверде: сердцы. — При злуді кількох голосівок звичайно вставляється йот: дѣяволъ, хрестиянъ¹⁰⁾.

У відміні іменників бачимо подібно, як у нинішній білоруській мові, *в* окінченнях *е* замість *и*: богоглагаливые отцѣ¹¹⁾. — Locat. plur. кінчиться на *охъ*: помислохъ, як у церковно-славянським *зхъ*¹²⁾. — Окінчення dual. видно в: трома рѣчома, тыми рѣчома. — В окінченню відмінків, як у білоруським, являється старинне *и*: души, сердцы, в покорі: побіч пізнішого: в тѣли. — *Є* й неправильности у відміні іменників. Пні многих іменників зміцнились, коли кінцеве *і* (*ь*) шезло, подвоюючи попередню шелестівку або змінюючи її: приказання посланю. — Наслідком впливу одних пнів на другі виступили такі неправильности, як instrument.: нощею¹³⁾.

У заіменників бачимо такі пні, як: тобѣ, тобе; секундарні форми: тая, тыми. — В окінченнях заіменників належить пояснити морфологічними причинами появу *е* (*ѣ*) замість *я* (*ѧ*): своее, воли свое; у plur.: voc. темницы твое¹⁴⁾.

У відміні прикметників nom. sing. masc. кінчиться на *ы* та *и*: светы', глубоки', gen. sing. на *его*: третьего, видящего, нынешнего; gen. sing. fem. на *ое*: власное; або на *е* (*ѣ*): третье молитвы; у plur. для всіх родів *е*: богоглагаливые отцѣ¹⁵⁾.

У відміні дієслова 3-тя ос. sing. кінчиться деколи під впливом живої мови на *ть* або без *ть*: подобаеть, хто хоче. *У*: естъ, що подибується часто, належить бачити польонізм. — Infinit. кінчиться звичайно на

⁹⁾ Там же, ст. 11.

¹⁰⁾ Там же, ст. 11--12.

¹¹⁾ Там же, ст. ст. 13.

¹²⁾ Ibid.

¹³⁾ Там же, ст. 13--14.

¹⁴⁾ Там же, ст. 15.

¹⁵⁾ Там же, ст. 15--16.

ти: слышпети. — Під впливом живої мови кінчаться particip. на чи: мовечы¹⁶⁾.

Із того огляду мови Збірника св. Йосафата Кунцевича бачимо, що хоч там видно й церковно-славянський підклад, то він уже доволі сильно перемішаний із народною мовою: білорусько-українською. Котра мова переважає в Збірнику Кунцевича — українська чи білоруська — се годі рішити на основі даних Карського. Він сам виразно поясняє деякі прояви в мові Кунцевича українським впливом, передовсім говором Пинчуків. Та сей вплив можна би розширити й на Волинь, відки св. Йосафат був родом, а й вплив польської мови не конче мусів бути безпосередний: польонізми могли попасти в мову Кунцевича також із тодішньої української чи білоруської книжної мови, що нераз послуговувалася ними. Не належить забувати, що св. Йосафат Кунцевич походив із Волині, де подібно, як у сусідній Галичині, польська культура й польська мова мала в тім часі немалый вплив на наших діячів і на нашу літературну мову¹⁷⁾.

Так українська стихія, винесена Йосафатом із рідного дому, була сильніша, якби можна думати на перший погляд. Видно се й з порівняння мови Збірника Кунцевича з тодішньою письменною мовою на Україні. І так н. пр. окінчення *ння* замість цер.-слав. *ниѣ* можна пояснити не тільки впливом білоруської мови: воно знаходиться і в українській мові — А. Кримський константує його в західно-українських пам'ятках від XIV ст.¹⁸⁾, а заміну кінцевого *ѣ* звукам *і* константує Соболевський вже від XIII ст. Поява в loc. sing. іменників окінчення *и* (в покорі) творить також визначну прикмету книжної української мови XVІІ ст.¹⁹⁾. — Окінчення loc. pl. *охъ* появляється в українській книжній мові XVІ і XVІІ ст., а в галицьких говорах задержалися також декуди ті старинні окінчення²⁰⁾. — Окінчення dual. *ома* сконстан-

¹⁶⁾ Там же, ст. 46 - 17.

¹⁷⁾ П. Житецький: Очеркъ литературной истории малорусского нарѣчія въ XVII. и XVIII. вв. Часть первая. Кіевъ 1899. ст. 43. — Докладнѣйше про мову українських пам'яток XVI - XVIII ст. (і про польський вплив на українську книжну мову) говорить І. Свенціцький у праці: Нариси з історії української мови. Львів 1920, де в XV-ім розділі (ст. 68 і д.) подано не тільки багато цінних заміток на сю тему, але також докладну бібліографію того питання.

¹⁸⁾ А. Кримській: Украинская грамматика. Т. I, вып. 1. Москва. 1907, ст. 139.

¹⁹⁾ Житецький: op. cit., ст. 66.

²⁰⁾ Ibid.

товане в останках в сучасних галицьких говорах і в книжній українській мові XVII ст. — *Infin.* на *ти* є звичайною появою в українській книжній мові XVII ст.²¹⁾ — Також *о* замість *е* після шипячих шелестівок являється тоді правилом. — У перші десятиліття XVII ст. знає книжна українська мова нерозаміну *я* (*а*) в *е*, хоч се звичайно білоруська прикмета. — Замість *л* в окінченнях або в замкнених складах подибуємо в українських писаннях від XV ст. що раз частійше *в* (замість *у*²²⁾. — Отвердіння шипячих є також старою українською проявою, слідною від XIV ст., а фонема *чы, жы* є зовсім звичайні в XVII ст.²³⁾ Крім тих прикмет мови Йосафата Кунцевича, що є спільні українській мові з церковно-славянською й іншими східно-славянськими мовами, вказав уже Карський на змішання звуків *я й ы* як на український вплив. Такє змішання досить часте в українських писаннях XVII ст.²⁴⁾ До таких характеристичних українських прояв належить також змішання *и* з *ѣ, н*. пр. у відміні іменників.

Із усього видно, що білоруський елемент у Збірнику Йосафата Кунцевича не такий сильний, щоби його можна без застережень признати білоруською пам'яткою — ще найбільше білоруського характеру надає йому уживання *е* замість *я* та *ѣ*;²⁵⁾ але й тає проява повстала частинно під впливом польської мови.

II.

Більш цікава мова „Регул“ та „Катехізму“ св. Йосафата Кунцевича. Оба ті твори повстали в часі, коли Йосафат був полоцьким архієпископом (1618—1623), оба вони зложені для практичної потреби: для науки підчиненим Йосафатови священникам. Для того зрозуміле, що вони мусіли бути зложені мовою, приступною для широких верств священників. Відси й вага тих пам'яток для пізнання мови того часу.

Відписи обох тих творів долучено до канонізаційних актів св. Йосафата Кунцевича. Один руко-

²¹⁾ *Idem*, ст. 67. сл.

²²⁾ *Id.* 84—86.

²³⁾ *Idem*, ст. 87—90.

²⁴⁾ *Idem*, ст. 197—127.

²⁵⁾ Сю прояву уважає визначною прикметою білоруських пам'яток В. Шимановський: Очерки по истории русских нарѣчій Варшава 1893, ст. 25.

пис тих актів знаходиться у бібліотеці „Національного Музея“ у Львові (ч. 175) під написом: Polocen Canonisationis Gloriosi Martyris Josaphat Cunceutij Ordinis S-ti Basilij et Archiepiscopi Polocen. Processus Polociae auctoritate (Apostolica fabricatus. Тут „Реґули“ поміщені на стор. 252—265 і мають напис: Reguły S: Josaphata Dla Swych Praesbyterow; „Катехізм“ під назвою: Катехи з мѣ ѿ Слуги Воґо Іосафата Сочета нны — поміщений на стор. 265 об.—280 об. На них оснований отся студія²⁶⁾.

Огляньмо характеристичні прикмети мови „Реґул“ із „Постановами“ та „Катехізму“ Йосафата так, як їх подав переписчик канонізаційних актів Василіянин Ігнат Волоцко²⁷⁾.

І. Звучня.

А) Голосівки.

В обсягу ненаголошених голосівок не стрічаємо характеристичної прикмети білоруської мови-акання. Є тільки кілька випадків звукових прояв зближених до акання: погаржаючи (P₁₂), дозволяти (P₁₈), упроважати (P₂₀), спосабяти (P₂₃), помнажатисе (K₂₆₅ об.), розмнажала (K₂₇₀ об.), покармом (K₂₇₀), шбѣмавяючы (K₂₇₅ об.), усього 8 слів. Перше і четверте слово се якраві польонізм; сюди можнаб зачислити й останнє слово; інші слова можна також вияснити польським впливом, але вони могли бути й у живій мові Білорусинів і західних Українців — як проява асиміляції голосівок, котру Со-

²⁶⁾ У цитатах означую „Реґули“ буквою Р з доданням числа правила (всіх їх є 48 нумерованих); П — означає додане до „Реґул“: Постановење всиѣ Свещеннікоѣ із числом постанови (всіх їх 9 також нумерованих). Катехізм означаю буквою К із доданням сторони рукопису. — Катехізм і Реґули видав уже у нас *др. Діоніс Дорожинський* у „Матеріялах до історії життя і смерті св. священномученика Іосафата Кунцевича, архієпископа Полоцького“ (I і II, Львів 1911 відбитка з „Церковного Востока“), але Катехізм є тут раз тільки перекладом, а друге видання Катехізму й Реґули, хоч видані вірніше, вимагають постійної контролі з рукописом, бо тут порозв'язувано скорочення, надстрічні букви внесено в текст, пододавано досить правильно з і т. д. Для того при граматичних студіях конче треба держатись рукопису. Виписуючи з рукопису слова, подано їх вірно з оригіналом, тільки: 1) всюди пишу е, бо хоч у рукописі стрічаємо е й є, то оба ті способи писання ужиті очевидно без ніякої ріжницї й до того не все можна їх відрізнити зовсім певно; 2) не відріжнюю я від ѣ, бо обі ті букви ужиті в рукописі зовсім несистематично; 3) надстрічні букви вношу в текст, оскільки рукопис означає докладно місце, де вони повинні стояти; як нема такого ясного означення, то полишаю їх над словами; 4) не відріжнюю у від с.

²⁷⁾ *Діонісій Дорожинський*: Матеріялы, I, ст. II.

болевський константує в західно-українських пам'ятках вже від XIII ст., а в західно-руських (старобілоруських) від XIV ст.; у східно-українських пам'ятках слідна така асиміляція від XI ст.²⁸⁾

З другого боку стрічається й протилежна звукова проява: *o* зам. *a* у слові: *своволные* (P₂₇); а приставка: *раз* виступає часто у виді: *роз* або *рос*, н. пр.: *разгешение* (P₂₄), *разум* (K₂₆₇ об.), *распятьи'* (K₂₆₈) супроти: *росказано* (P₂₄), *росказует* (K₂₇₀), *розумети* (K₂₆₈), *роздроблены'* (K₂₆₉).

По шипячих наголошене й ненаголошене *e* переходить в *o*: *назначоному* (P₂), *чомуж* (P₃), *пшто-го* (P₄), *w чомъ* (P₁₃), *сужоны'* (P₂₄), *жоны* (P₂₄), *wtлучоны'* (P₂₄), *wбъяжоном* (P₃₀), *wсужоные* (P₃₂), *назначона* (П₁), *крещоным* (K₂₆₅ об.). Рідше трапляються випадки з *e* по шипячих: *wщыщенну* (P₂), *заченшегося* (K₂₆₆). Декуди зявилося тут *o* під польським впливом, декуди вплинула на се українська народня мова — українські писані пам'ятки знають такі прояви вже від XI ст.²⁹⁾ Але й білоруські пам'ятки знають такий перехід *e* в *o* вже від XIV ст.³⁰⁾ В Литовським Статуті 1588 подибується таке *o* *нераз*³¹⁾. Такі фонемні поясняє Карський стремлінням до акання³²⁾. Як бачимо, вони творять прикмету і білоруських і українських пам'яток. Звук *o* замість *e* знаходимо також в особових заіменниках після *e*: *собѣ* (P₁₅). І тую форму стрічаємо ще й до нині в білоруській мові³³⁾; але й в українських пам'ятках виступає вона вже в XI ст.³⁴⁾

Початкове *o* зам. *je* знаходимо в слові: *wдинъ* (П₆). Ся проява відома всім східно-славянським і деяким іншим славянським мовам³⁵⁾.

Найбільше білоруського характеру надає мові Йосафата Кунцевича уживання звука *e*. У нього бачимо часто передовсім *e* замість *я*, що повстало з церк.-слав. *ѣ*, і то: 1) в коріннях слів: *свещениковн*

²⁸⁾ А. И. Соболевский: Лекции по истории русского языка. Изд. третье. Москва 1903, ст. 90 — Докладніше про сю прояву в українській мові гл. А. Крымский: Украинская грамматика. Т. I, вып. I. Москва 1907, ст. 241 і д.

²⁹⁾ А. Крымский: Украинская грамматика. Т. I, вып. 2. Москва 1908, ст. 369 і д.

³⁰⁾ Соболевский: Очерки изъ истории русского языка, ст. 59.

³¹⁾ Карский: op. cit, ст. 23

³²⁾ Idem: н пр ст. 62.

³³⁾ Idem: ст. 281.

³⁴⁾ Соболевский: op. cit, ст. 156.

³⁵⁾ Idem: ст. 31.

(P₁), wсвещенну (P₂), wсвещати (P₂), паметка (P₅), петдесятницю (P₅); 2) в окінченнях заіменників: што се (P₁); 3) в суфіксах дієприкметників: ходечы (P₃). Таких прикладів знайдеться багато. Але е ужите тут несистематично й нераз остає я: ездячы (P₃), освещаєм ся (P₂) і ин. Карський, як згадано, догадується тут частинно польського впливу, але з другого боку уважає перехід а (я) в е дуже характеристичною прикметою старого західно-руського говору. В сучасній білоруській мові такий перехід звичайний, хоч не загальний³⁶⁾. В книжній мові Українців можна знайти приклади такого переходу а (я) в е вже в XI ст., а передовсім багато їх у перші десятиліття XVІІ ст., де вони по гадці П. Житецького нагадують білоруський перехід ненаголошеного а в е³⁷⁾. Так можна в тій звуковій прояві доглянути сильніший вплив білоруської мови.

Дальше бачимо нераз е на місці ненаголошеного и: Грыгоре' (P₂), иле (P₃), седиґ (K₂₆₇), седеца (K₂₆₆) і ин. Тут можна зачислити й: пастереви (P₁₈). Така проява мало відома старій західно-руській мові й нинішнім білоруським говорам³⁸⁾. Зате таке змішання ненаголошених е й и дуже розширене в українській мові, передовсім у західних її говорах. У західно-українських пам'ятках виступає тоє змішання вже від XIV. ст., а від XV. ст. воно вже доволі часте; в XVI. ст. бачимо його вже на цілому західно-українському просторі³⁹⁾.

Фонема: хрѣстианское (K₂₇₉), що являється обік: хрестианъскиx (K₂₇₉ об.) і: хрестиянином (K₂₆₅ об.) велить догадуватись, що переписчик вимовляв ж не тільки як і, але й як и (= ъ).

Звук е випадає у: вышмененые (P₄₆); на кінці слів випадає е в таких випадках, як: зає (P₃), тоєж (P₇) і под.

Ненаголошене и перейшло в й у слові: вомя (K₂₆₅ об.); нераз воно випадає: а) на початку слів: мѣти (P₁₈), шла (П₅); б) в середині слів: Напредне'шная (P₁), прышли (P₅), мескиx (P₆), прыдеґ (K₂₆₇ об.); в) у таких випадках, як: хрестианax (K₂₆₈), прыпоминаучы (K₂₇₀ об.), епитимею (P₂₄), хоч частійше в тут форми із й.

³⁶⁾ Карській: op. cit., ст. 187.

³⁷⁾ Житецькій: op. cit., ст. 85

³⁸⁾ Карській: op. cit., ст. 192.

³⁹⁾ Крымській: Украинская грамматика, I, 1, ст. 229 і д.

Букви: *и, і, ї* ужиті в рукописі без очевидної різниці, як на се вказують такі приклади: стретеніє (P₂), великий (P₂), Вознесеніє (P₂), Преображеніє (P₂), Успеніє (P₂), Литургиєю (P₂).

Другою звуковою проявою, що надає мові Йосафата Кунцевича білоруської закраски, є дуже часта переміна *ѣ* в *е*: ведати (P₁), умети (P₁), в главе (P₂), мети (P₂), лето (P₅) і т. д. Але побіч *т* (нераз навіть у тих самих висловах) задержано також *ѣ*: в небѣ (P₂), собѣ (P₂), тѣло (P₇), і ин. Що правда, така заміна звуків появляється і в українських пам'ятках, але в ній належить бачити білоруський вплив. „В першій половині XVII в. — пише П. Житецький⁴⁰) — помітні ще білоруські впливи, котрі можна легко пізнати по двох фонетичних признаках, як тільки вони стрічаються в тій самій пам'ятці: се власне: — *е* замість *ѣ* і переголос *а* в *е*, котрий більше належить білоруській, ніж українській мові“.

и замість *ѣ* виступає тільки в небагатьох прикладах: *всиx* (P₁, пер. слав. *всѣхъ*).

и замість *е*: у церкви (P₇, цер. слав.: *цркъѣве* побіч: *цркъѣви*).

Повноголос доволі частий: *стережет* (P₂), *пересторогу* (P₂), *передтъм* (P₄), *середу* (P₅), *вистерегатисе* (P₁₂), *болоте* (P₂₃), *забороняетъ* (P₂₇), *всторога* (P₂₉), *перешкажают* (P₃₀), *перешкодою* (P₃₂), *вборочати* (P₄₄), *перезду* (P₄₆), *перепысавшы* (P₄₇), *перед* (P₄₇), *полон* (K₂₆₈), *головою* (K₂₆₈ об.) і ин. Але повноголосні форми не є загальні, часто полишено й короткоголос, такі форми, як: *ухронит* (P₂₈), *вхраняли* (P₃₂) належить зачислити скорше до польонізмів, хоч можливо, що в першій випадку могла й випасти шелестівка⁴¹).

Взаїмна заміна *ы* й *и* така часта, що очевидно Йосафат Кунцевич (і переписчик) не відчував різниці між обома тими буквами. На се вказують ясно ужиті без усякої правильної системи окінчення: *и* побіч: *іе, їе, ъе*, такі приклади як: *прыганяны* (P₇), *соборы* (P₁₅), *часты* (P₄₆), і вкінці змішання без різниці *ы* й *и* після: *ц*, *шипячих* і *р*. В письмений мові західних Українців в XVII ст. се змішання було вже загальне⁴²) Сю прояву у Йосафата Кунцевича можемо уважати визначним українізмом.

Почуття значіння глухих голосівок як окремих звуків очевидно вже зовсім затратилось. Для-

⁴⁰) *op. cit.*, ст. 140.

⁴¹) *Карскіи*: *op. cit.*, ст. 215

⁴²) *Житецькій*: *op. cit.*, ст. 127.

того нераз бачимо з в середині слів, хоч його там вже не було чути в живій мові: Агнъца (P₂), церковъное (P₃), хлопъца (P₄), не дъбати (P₅), конечно (P₇), хочъби (P₇), вѣчьны (P₈), свѣцьки' (P₈), щенъ-нодѣствоват (P₁₃), ѡбъщенія (P₁₃), ѡбъширне (P₁₃), ѡбъвольвати (P₁₄), ѡбъвещати (P₁₄), хлопъко^в (P₂₂), архиепископъского (P₁₅), церковъная (P₁₅), вѣтручати (P₁₆) і ин. Як бачимо, ті прояви неоднакового характеру: декуди з зявилося під впливом бажання задержати давню графічну традицію — тоді воно не має ніякого звукового значіння; однак декуди воно означає отвердіння попередньої шелестівки — передовсім по: *н, ц, ч, в*. Таке саме значіння має з у пъючы (P₂), де воно означає отвердіння губної шелестівки. Доказом втрати почуття звукового значіння з є й часте пропущення з не тільки в середині слів (з правила), але й на кінці слів; поминаючи надстрічні скорочення, маємо такі приклади, як приіменники: *в, з* і ин. без з.

Знак *ь* появляється дуже рідко, н. пр. альбо (P₂₄), единомысльным (K₂₆₈ об.); є й з замість *ь* н. пр. у слові: аминъ (K₂₆₆).

Дуже рідко виступає в середині слів чисте *о* замість глухого *з* і то у випадках, де ми того не надіялисьби: Предотечы (P₅), воведи (K₂₇₀). З випадом глухих вяжуться частинно й деякі випадки отвердіння шелестівок. Ми бачили, що рукопис знає м'яке *ль*, але звичайно пишеться *л* над словами і можна думати, що воно тоді тверде; отже: пишно (P₂) і ин. Як дуже *л* отверділо, се видно із спорадичних форм: Вседержителя (K₂₆₆); длато (K₂₇₂ об.).

Нераз бачимо у замість *в*: у часовнику (P₃), у церкви (P₇), узяти (P₉), указует (P₁₃), у иншую (P₁₆), у божница^х (P₁₈), упроважати (P₂₀), у дорозе (P₂₅), зъ удовцо^в (P₂₆) і ин.

Навідворіт *в* замість *у* маємо в слові: врадников^в (P₆), хоч дещо нижше є: урадовым (P₇), і дальше: вчынити (P₇). Є й випадки *ув* замість *въ*: *ув* уставе (П₉), *ув* отлученъе (P₂₁). Деякі дослідники добачують тут приставкове *в* і лучать його із слідуючим словом. Змішання у й *в* се звичайна проява в білоруській та українській мові⁴³).

Родом асиміляції чи може невиразним звуковим значінням у вимові належить пояснити появу у замість *о* в слові: сукрушеніем (K₂₆₉ об.). Крім того у

⁴³) Житецкій: op. cit., ст. 86.

замість *o* знаходимо в слові: *ѡкул* (P₂₈). Така форма того прислівника уживається ще й до нині в білоруській мові⁴⁴).

Б) Шелестівки.

Звук *в* був твердий, для того маємо: *церковъ* (P₁₁), *здоровъя* (K₂₇₉, об.) і под.

Звук *р* був також твердий, як се видно із многих прикладів: *прикладом* (P₂), в *прышлом* (P₂), *Грыгоре* (P₂), *прычащат* (P₂), *псалтыры* (P₃), *враднікоу* (P₆), *урадовым* (P₇), *твораг* (P₁₃), *пастира* (P₁₃), *споражєня* (P₂₄), *распру* (P₃₇), *споражаєм* (P₄₆), *непорадном* (P₅), *градуцаго* (K₂₆₆) і ин. Тверде *р* є визначною прикметою сучасних білоруських говорів⁴⁵), але і в українській мові слідне отвердіння *р* вже від XI ст.⁴⁶). Додати б іще, що маємо й випадок *р* голосівкового: *новокръщенцами* (P₁₈). Очевидна річ, се тільки вплив традиційної графіки, жива мова Йосафата Кунцевича не знала таких прояв. Слова: *тръваючы* (P₁₁), *трвали* (P₁₆) належить пояснити польським впливом. Також польський вплив спричинив появу *ор* у таких випадках, як: *торгнул* (П₄).

Про отвердіння *л* сказано у відділі про голо-сівки.

Буква *г* вимовлялася в писаннях Кунцевича як латинське *h*. Се видно з того, що для означення звука *г* ужито комбінації букв *кг*: *кгды* (P₂), *кган-кгретский* (P₁₂), *жекгнати* (P₂₀), *фолкгуочи* (P₂₄) і ин., усе самі чужі слова. Сей спосіб писання появляється в українських пам'ятках у XIV ст.⁴⁷). В словах не чужого походження бачимо все *г = h*. Се визначна прикмета білоруської⁴⁸) й української мови.

Подвійне *н* являється тільки в таких випадках, як: *свещеникови* (P₁), *вщыщенну* (P₂), *повинности* (P₂), *винни* (P₂) і под. Карський добачує подвійне *н* також у формах, що повстали з цер. слав. *нию*, а які писано одним *н*⁴⁹): *казанем* (P₂), *уваженемъ* (P₃) і под. Але в Регулах і Катехізмі не знаходимо в таких випадках ані разу *нн*; для того годі нам приймати тут

⁴⁴ Карській: *op. cit.*, ст. 91; Шимановській: *op. cit.*, ст. 14

⁴⁵ Карській: *op. cit.*, ст. 229.

⁴⁶ Крымській: *op. cit.*, I, 1, ст. 85

⁴⁷ Житецькій: *op. cit.*, ст. 93.

⁴⁸ Карській: *op. cit.*, ст. 22

⁴⁹ *Idem*: ст. 11.

подвоєння шелестівки чи її здовжену вимову. Те саме належить сказати про слова, що повстали з цер.-слав. окінчення *лиє, тие* й под.

В способі писання: *не, тю* й под. (без *ь*) можна бачити українізм⁵⁰⁾.

Окремий рід здовження шелестівки маємо в: участництво (K_{26906.}), свідцтва (P_{22.}).

Звуки: *д, т* мягчаться часто в *жч*: Рожество (P_{2.}), хочу (P_{11.}), упроважати (P_{20.}), сужоны' (P_{24.}), навежати (P_{47.}), вижу (K_{26706.}), пороженемъ (K_{2688.}), похоженю (K_{2688.}) й ин. Але побіч того трапляються не раз також форми з цер.-слав. *жд*: *прежде* (P_{2.}), *всуждають* (P_{41.}), *исхождение* (K_{2688.}) й ин. Білоруські пам'ятки мають у таких випадках *ж⁵¹⁾*; подібно як і українські. Крім того є й *ждж*, з мягкого *д*: *зъезджати* (P_{36.}), *пръезджати* (P_{46.}). У тих самих словах є й *ждч*: *вьеждчыми* (P_{37.}), *пръездчати* (P_{46.}). Передовсім сю останню форму можнаби признати спеціально українською⁵²⁾.

Випад *д* бачимо у: *серцемъ* (K_{273.}).

Звук *в* мягчиться часто без *л*: *мовят* (P_{20.}), *Мстиславя* (P_{33.}), *усправедливяти* (P_{37.}), *древяное* (P_{44.}), *Мстиславу* (P_{46.}) і ин. Але побіч того знаходимо також: *забавлятисе* (P_{25.}), *постановляемъ* (P_{46.}), *мовлю* (П_{5.}).

В обсягу шипячих шелестівок цікава передовсім заміна *ч* і *щ* у слові: *осветщаемся* (P_{2.}).

Спеціально білоруську прояву можна добачити в *ц* замість *ч* у словах: *оцыщенну* (P_{2.}), *оцыщати* (P_{2.}), *оцыстил* (K_{268.}). Се може бути або перерібка звичайного в південно-славянських текстах: *оцѣсти* або й прикмета північно-білоруських говорів⁵³⁾. Зближене до того *ж* замість *з* (мягкого) у: *блюжнят* (K_{27306.}). Іншого рода взаємну заміну *з* і *ж* маємо у слові: *узычення* (K_{273.}).

Шипячі шелестівки й звук *ц* є виразно тверді: *свещеницы* (P_{2.}), *жывота* (P_{2.}), *учыти* (P_{2.}), *Пречыстое* (P_{2.}), *Бѣы* (P_{2.}), *ѡца* (P_{2.}), *учынит* (P_{2.}), *жывоте* (P_{2.}), *нашым* (P_{2.}), *пѣючы* (P_{2.}), *зоставившы* (P_{4.}) і многі інші. Зрідка попадаються попри те також фонемами з *и* (= *ы*) н.пр.: *жити* (P_{2.}), *едучи* (P_{2.}) і ин. Шипячих шелестівок і звука *ц* в злучі з мягкими голосівками (крім *и*) не знає мова наших пам'яток. У білоруській мові шипячі й *ц*

⁵⁰⁾ Е. Θ. Карскій: Западно-русскіе переводы Псалтыри въ XV—XVII. в. Варшава 1896, ст. 24.

⁵¹⁾ Карскій: Обзоръ, ст. 239

⁵²⁾ Житецкій: op. cit., ст. 88.

⁵³⁾ Карскій: Псалтыри, ст. 24.

в більшій частині отверділи⁵⁴), а в українській книжній мові XVII ст. ті звуки постійно тверді⁵⁵).

Взаємна заміна звучних і беззвучних шелестівок стрічається в Регулах і Катехізмі досить часто: блиские (P₇), катехисмика^x (P₈), светчыг (P₁₂), блиско (P₄₆); з другого боку: прозбу (P₁₂). Приіменник зь міняється із сь: з ангелами (P₂), с повинности (P₂). Є й фонема: *изь*: *из* ангелами (P₂). Ся проява відома в білоруській⁵⁶) і українській мові.

Звук *ф* являється в словах чужого походження: кафизмъ (P₃), Афанаси' (P₈), Карфагенски' (P₁₂), парашии (P₁₆), фолкгуючы (P₂₄), фалшивые (P₂₈) і под. Замітне *ф* у слові: Елисавету (K₂₇₁об.).

У середині слів *ј* нероз випадає: епархиа^x (P₂₈), християнское (K₂₆₇). Замість *кт* бачимо: *хт* постійно у слові: хто (P₂). Замість *хв* виступає *ф* у: фалебное (P₂₃). Таку заміну уважає І. Свенціцький характеристичною для мови України XVI — XVIII ст.⁵⁷). Замість *гг* являється *ч*: стеречи (K₂₇₂об.). Зазначу ще *х* замість *г*: хрѣхов (K₂₆₆), а *г* зам. *х* в: глѣбом (K₂₇₁), грѣли (K₂₇₈), як що се просто не похибки; подібне й *ш* замість *ж* у: зневашившы (P₁₅). Цікава асиміляція свистячої шелестівки в: на'вышное (K₂₇₁), але ближшыє (K₂₇₇об.). Вставку *н* бачимо в: недужного (K₂₇₇). — Групу *чст* бачимо в слові: дедичство (K₂₇₈об.). Не надіялисьби ми *ст* у: дочестном (K₂₇₈). — Випад *д* перед *м* маємо у: семи (P₁). — Перехід *н* у *м* видно у слові: Миколу (P₂).

В) Відміна імен.

У відміні іменників належить передовсім зазначити dat. sg. masc. на *ови*: священникови (P₁), духовникови (P₂), ангелови (P₂), духови (K₂₆₈), ѿцови (K₂₆₈об.) і ин. Є тут також окінчення *єви*: пастирєви (P₁₃). — В instrum. sg. fem. маємо форму: з церковью (K₂₈₀об.) — Loc. sg. masc. на *у* стрічаємо в: во грѣху (K₂₇₈об.).

Nom. pl. masc. кінчиться нероз на *ове*: попове (P₁₃), протопопове (P₄₆), ѿцове (K₂₆₈), Апостолове (K₂₆₉об.), епископове (K₂₆₉об.). — Обік того маємо nom. pl. на *єве*: ѿцєве (K₂₇₇об.), королеве (K₂₇₄об.). — У сім відмінку є звичайно: священницы, деколи: священники (P₂₆). — Усе те окінчення, звичайні в книжній мові Україн-

⁵⁴) Карскій: op. cit., ст. 241.

⁵⁵) Житецький: op. cit., ст. 90.

⁵⁶) Карскій: op. cit., ст. 243.

⁵⁷) Свенціцький: op. cit., ст. 79.

ців XV^{го} ст.⁵⁸). — Dat. pl. fem. на *омъ* знаходимо в: *покусом* (K₂₇₈об.).

З інших деклінаційних форм замітні: gen. sg. *земля* (K₂₆₈); instr. sg. своєю прена'дорожшюю (K₂₆₈); а дальше: два *началы* (K₂₆₈об.).

Указовий заіменник звучить звичайно: *той, тая, тоє* у відповідних відмінках. Але деколи маємо й *тог* (н.пр. P₁₂). Є також: *сєс* (P₂₈). — Замітні форми: *чого* (н.пр. P₁₃), *ничого* (P₂₄). — Gen. sg. на *ого* стрічаємо не раз у прикметниковій відміні заіменників: *кождого* (P₂), *вного* (P₂), *жадного* (P₃). — У gen. sg. fem. є також окінчення *ое*: *нашее* (P₂), *жадное* (P₁₉). — Є й у masc. окінчення *его*: *нашего* (P₁₄). -- Dat. sg. має деколи окінчення *ому*: *нашому* (K₂₆₇) *обікєму*: *давшему* (P₂₄). — Енклітичні форми заіменника стрічаємо н. пр. у: *можєш ми* (K₂₆₇об.). Таких енклітичних форм жива білоруська мова нині не знає, а в письменну мову Білорусинів попали вони, здається, з церковно-славянського⁵⁹); зате в західно-українських говорах живуть вони й до нині. — Замітна форма заіменника: за інше добродѣ'ства (K₂₇₉). — Побіч: *кождому* (P₁), *кождого* (P₂) виступає й: *кажды'* (P₂).

Із числівників маємо: *вдно* (K₂₆₈об.) і: *єдин* (K₂₆₈об.) — Порядкове число звучить також: *першыx* (K₂₇₈об.). — Числівник *два* відмінюється: *двухъ* (P₄₀), *пол двема*, (K₂₆₉). Далі замітні форми: *третєя* (K₂₇₂об., nom. sg.), і: *третюю* (K₂₇₄). У відміні прикметників gen. s-g. masc. кінчиться на *ого*: *стого* (P₂), *непорочного* (P₂) і ин. Dat. sg. кінчиться на *ому*: *назначоному* (P₂), *лєпшьому* (P₄₆). — В loc. sg. mas. подибуємо *ымъ*: во грѣху *первороднымъ* (K₂₇₈об.). — Gen. sg. fem. кінчиться часто на *ое*: *Прєчистое* (P₂). Таке окінчення стрічається часто в старих білоруських пам'ятках; В. Шимановський думає, що в українських воно рідке⁶⁰), але, як показують хочби й грамоти, наведені Свенціцьким⁶¹), таке окінчення стрічається не раз і в українських грамотах XV^{го} ст. — В plur. знаходимо не раз окінчення *єє* (*єє*): на люди *простые* (P₅), людиє *простые* (P₇). — Instr. pl. має деколи окінчення *ими*: *божими* (K₂₇₈об.).

Г) Відміна дієслів.

У відміні дієслів 1 ос. pl. кінчиться звичайно на *мъ*. Але є й окінчення на *мо* не тільки в: *єсмо* (P₂₄),

⁵⁸) *Житецкій*: op. cit., ст. 62—3.

⁵⁹) *Карскій*: Къ исторіи, ст. 281—2.

⁶⁰) *Шимановскій*: op. cit., ст. 75.

⁶¹) *Свенціцкій*: op. cit., ст. 75—6.

але й: просимо (K₂₇₀ об.), як в українській мові. Окінчення *м* є звичайне в сучасній білоруській мові⁶²). — 2 ос. sg. має окінчення *ш*: мовишъ (K₂₇₂ об.), чыниш (K₂₇₈), рахуеш (K₂₇₉). — Як окрему форму зазначу: ставаемся (K₂₇₈ об.).

Inf. кінчиться на *ти*. Інфінітиви: чинит (P₂) можуть означати infinitiv. на *ть* або *ть*, але й можуть бути тільки надстрічними скороченнями окінчення *ти*. Повного окінчення *ть* (чи *т*) без надстрічного скорочення рукопис не знає. Є й infinit.: стеречи (K₂₇₂ об.) *сберечы* (K₂₇₉), є й цер.-слав. inf.: *умьръѣти* (K₂₇₇ об.). Замітний imperat.: да'же (K₂₆₉ об.). Particip. на *чи*: едучи (P₂), п'ючы (P₂), ходечы (P₃), ездячы (P₃), маючы (P₃), могучы (P₃), ездечы (P₇) і ин. Є й служечы (K₂₇₃). Particip. минувшини на *вши*: *зоставивши* (P₄), *говорывши* (P₄) і ин.

Зворотний заіменник *ся* (*се*) кладеться нераз перед дієсловом: *которые се тут* виписали (P₁), *нехай се* стережег (P₂) і ин.

Із конюгації згадаємо ще такі форми, як: *кгдабымо* (K₂₆₈ об.), *якобы*' (K₂₇₆) *што* звыклъ чынити (K₂₇₉) *абы**мо (K₂₇₁). і: *которы**мося допустили (K₂₇₈ об.).

Д) Лексика.

У доборі слів слідний передовсім досить сильний вплив польщини, що надає мові наших пам'яток характеристичної закраски. Про значний вплив польської мови на літературну мову України XVII ст. згадувано вже. Подібно також у Литві зразу зрідка, опісля що раз частійше церковно-славянська мова руської редакції підправляється все більше й більше білоруською мовою з сильною домішкою польської⁶³).

Тут маємо передовсім громаду слів, що виражають поняття або відірвані або менше уживані в розговірній мові (подаю їх у поазбучнім порядку в такій формі, як вони знаходяться в рукописі): *амбоне* (P₁₈), *бадане* (P₁₁), *бадати* (P₁₁), *блюзнерство* (K₂₆₈ об.), *изъ боствомъ* (K₂₇₉), *векуисты*' (K₂₇₀ об.), *взрушеня* (K₂₇₆ об.), *вотпльвому* (K₂₇₇), *ветибя*лсе (P₁₇), *для вчасу* (P₂₅), *вшетечныхъ* (K₂₇₅ об.), *выкročыти* (P₁₁), *выкročати* (P₁₆), *выкročаючы* (P₂₈), *выламоваль* (P₁₃), *ге-*

⁶²) *Карскій*: Къ исторіи, ст. 300.

⁶³) Про причини тої прояви гл. *Карскій*: Зап. рус. перев. Псалтыри, ст. 1 і д.

ретицки^x (P₄₃), жекгнати (P₂₀), за' зречы (K₂₇₆), залецати (P₂₁), збытноє (K₂₇₇ об.), звытязства (K₂₇₆), водлугъ зданя (П₈), злетила (P₂₂), змѣнки (K₂₇₇ об.), зъбродень (P₃₀), малженства (K₂₈₀), моцы (P₁₃), незбожные (P₂₂), вбъвольвати (P₁₃), вбъжарство (K₂₇₇ об.), взыблого (K₂₇₈), wколичности^x (P₁), wкрутне (P₃₀) wправует (P₄), подлеганя (P₁₂), повшедни' (K₂₇₆), повшехными (K₂₇₇ об.), полецали (K₂₇₆ об.), посполите (K₂₇₇ об.), посыляласе (K₂₇₉), потужным (P₂), похопни (P₇), предсезяте (K₂₇₉), преложенству (P₁), прыправует (P₁₃), прысвѣдчоны' (P₃₀), в прышло^m (P₂), роспач (K₂₇₇ об.), ростропност (K₂₇₇), светобливы' (P₈), свядецтва (P₂₂), сличные (K₂₆₉ об.), сполечности (P₁₈), спросности (K₂₇₅), срокгм (P₂₈), стравил (P₇), торгнул (П₄), травити (K₂₇₄), увелбеным (K₂₆₈), се утѣкали (P₃₀), уфане (K₂₇₇ об.), уфностью (K₂₇₀ об.), цалы' (П₅), цнот (K₂₇₇), члонков (K₂₆₇), шемъречы (K₂₇₅ об.), шкарадныє (K₂₆₉ об.). Так маємо 67 слів (деякі повторяються), про котрі можна сказати з усею певністю (сумнівів буде тут небогато), що вони взяті живцем із польського — у деяких навіть не змінена типова польська вимова.

Крім того маємо ще цілий ряд подібних слів, котрих польське походження непевне, хоч правдоподібно: бытност (P₅), на видуку (П₃), выведыване (P₃₁), выконывал (P₃₁), долеглости (P₃₆), естем (K₂₇₄), захывають (P₃₁), зоствует (K₂₆₉), кгвалтомъ (K₂₇₅ об.), личым (K₂₇₆), wтпущати (K₂₆₉ об.), покармовъ (K₂₇₆), порывчы (P₂₉), прышло^m (K₂₈₀), рачил (K₂₇₉), розервано (П₅), дати справу (P₁), сумнене (P₂), трезво (P₁₀), тръваючы (P₁₁), трвали (P₁₆), ушыятыє (P₁₀), частокрот (P₄₆), полчварты (P₃₃).

Також позичено з польського багато слів для вираження відношення між словами й мислями: абовем (K₂₇₃ об.), бовем (P₁₁), бовѣмъ (P₁₁), бы (= щоби P₂), ведле (P₁₃), водлугъ (P₁₆), впрод (P₇), врыхле (P₁₀), вшакже (K₂₇₆ об.), вшелякое (K₂₇₉ об.), вышъ (P₂₅), если теж иначе' (P₂), же (P₂), жебы (P₈), заисте (K₂₇₃ об.), зас (P₇), звлаща (P₁₅), зупелее (K₂₇₈ об.), зуполне (P₁₂), иж (P₁₃), кгда (P₂), ку тому (P₂₄), ладне (K₂₇₉), ладно (K₂₆₅ об.), леч (P₅), ли (P₅), меновите (P₂), назбыт (K₂₇₄ об.), на' рыхле' (P₃₀), никгда (K₂₆₈), wвшемъ (K₂₆₈), wпрочь (P₁₆), wреч (K₂₇₃ об.), през (P₃), претож (P₁₃), противко (K₂₆₈ об.), протож (P₁₄), прынамне' (K₂₇₆ об.), снаг (K₂₇₅), сродзе (P₂₅), теды (P₂₄), теж (P₃), якобы (P₄₇), якоеколвек (P₃). Разом 40 слів.

Також і тут є крім того кілька слів, котрих польське походження сумнівне: боле' (P₃₈), выше' (P₇), вышмененые (P₄₆), лепе (P₂), мне'шые (P₃₈), на'часте' (P₂), напрод (K₂₆₅ об.), часте' (P₂).

Як бачимо із спису тих слів, польонізми в мові св. Йосафата попадаються не тільки в доборі слів, але й у звуках і формах. І так польські носівки: *ą, ę* передаються звичайно звуками: *у, а (я)*: потужным (P₂), звытязства (K₂₇₆) і ин. Але є й випадки протиукраїнської чи протибілоруської заміни носівок відповідними чистими звуками тільки без *н*: вотпливому (K₂₇₇). Далше до таких яскравих польонізмів у звуках належить також полишення *дз і ц* замість м'якого: *д і г*: залецати (P₂₁), полецали (K₂₇₆ об.), хоч *є*: злегила (P₂₂), сродзе (P₂₅). Крім того маємо ще цілий ряд дрібніших польонізмів у звучні. На місці *ь* бачимо *є* (не *о*, як ми се бачили више): зупелне (K₂₇₈ об.), обік: зуполне (P₁₂), ведле (P₁₃) обік: водлугъ (P₁₆). Замість голосівкового *р*ь попадаються *ар*: *вбъжарство* (K₂₇₇ об.), *покармовъ* (K₂₇₆). У словах, узятих із польського, бачимо деколи *я* на місці *ь* — може бути під впливом білоруської живої вимови, як думає Карський⁶⁴): *свядецтва* (P₂₂). На місці повноголосу бачимо польські: *ре, ро*: *преложенству* (P₁₁), *напрод* (K₂₆₅ об.). Але й маємо: *трвалі* (P₁₆). Появу звука *г* (*кг*) можна звичайно пояснити також польським впливом: *кгда* (P₂) і в словах чужого походження. Згадане пропущення *л* при м'ячненню губних шелестівок належить частинно також віднести до польського впливу; сюди належить також деколи згадане на початку *а* замість *о*.

У відміні імен *nom. pl.* на *ове* й *gen. sg.* на *его* повстали нераз також під польським впливом. У словотворенню дієслів відограв польський вплив немалу ролю, *н. пр.*: *прыправуеѣ* (P₁₃), *выконывал* (P₃₁) і ин. Польський вплив слідний також у складні, коли читаємо *н. пр.*: *жаден* не *єст* такъ *незбожnymъ* (*instrum.* замість *nom.*).

Церковно-славянський елемент українсько-білоруської редакції зведений передовсім у Регулах до як найскромніших розмірів у лексиці, розуміється, з виїмком церковно-славянських цитатів. Можна сказати, що крім технічних церковних висловів (*п. пр.* *агнъца* P₂) і назв свят він у доборі слів майже зник із мови Рег. — (зрідка бачимо слова

⁶⁴) Карській: Зап.-рус. перев. Псалтыри, ст. 155.

як: прежде (P₂) і ин. У Катехізмі церковно-славянська лексика слідна більше в цитатах Св. Письма. За те в фонетиці та морфології вплив церковно-славянської мови більший. Сюди можна передовсім віднести часту (раціональну чи нераціональну) появу *ь* в середині слів і бодай частинно *рь* поміж двома шелестівками. Дальше поява *ь* на місці сподіваного *ь* дасться пояснити не тільки впливом білоруської та української мови, але й південно-славянським нахилом до взаємної заміни *ь* та *ь*. Церковно-славянським впливом належить пояснити бодай частинно також задержання декуди букви *ѣ*, хоч вона стрічається не дуже часто (й неконсеквентно). Може бути, що стара церковна традиція спричинила також випад букви *і* поміж двома голосівками перед *а*.

У графіці помітне: *и*, *і* й *ї* — на означення того самого звука; дальше *w* на початку слів замість *o* в середині.

В обсягу звуків надає мові св. Йосафата церковного характеру передовсім короткоголос, хоч він явився тут також під польським впливом. Але короткоголос являється не часто. Дальше замість *wdno* (K₂₆₈ об.) бачимо *і*: еди^н (K₂₆₈ об.). У *particip.* являється не раз *щ* замість народного *ч*: *призывающу* (P₁₃) і ин. Замість гортанного *к* являється перед *и* (*ь*) звук *ц*: *свещеницы* (P₁₅) і ин. Се без сумніву вплив церковно-славянської мови.

У морфології помітний цер.-слав. *gen. sg.* *земля*, *dat. sg.* *муж.* іменників на *єви* задержався частинно під церковно-славянським впливом, хоч жива українська мова знає його також. *Loc. plur.* на *охъ* вказує також на вплив церковно-славянської традиції; подібно й *dat. pl.* на *омъ*: *сыномъ* (K₂₇₅). У відміні дієслів *particip.* на *л* є звичайною появою; *3 os. sg. і pl.* кінчяться на *тъ*.

Належить ще згадати кілька слів, узятих з інших чужих мов. Їх небагато; крім грецьких слів, уживаних при церковнім богослуженню, маємо ще: *персоне* (P₈), *фолкгуючы* (P₂₄), *шафуют* (P₂₈), *постыл* (P₄₃), *универсаловъ* (P₄₆), *фундаменту* (K₂₆₈ об.), *фундаменталных* (K₂₇₇ об.). Всі вони перейшли без сумніву через посередництво польської мови.

Із слів народних, українських і білоруських, зазначу: *тут* (P₁), *бо* (P₂), *або* (P₂), *Миколу* (P₂), *неха'* (P₅), *Миха'ла* (P₅), *тепер* (P₈), *ничого* (P₉), *межи* (P₁₀), *леда чого* (P₁₀), *узбороняти* (P₂₂), *тро'женцы* (P₂₄), *не-*

твѣдома ѡкул (P₂₈), поготовъ (P₂₈), але чы (K₂₆₇ об.), словце (K₂₆₇ об.), чому (K₂₆₈ об.), хотя (K₂₆₉), инакшое (K₂₆₉), зычыти (K₂₇₀ об.), правдивую (K₂₇₃ об.), прысега (K₂₇₃ об.), научытели (K₂₇₄ об.), розуму (K₂₇₄ об.), укради (K₂₇₅ об.), хибабы (K₂₇₅ об.), чотыры (K₂₇₆ об.), ѡту (K₂₇₆ об.), умерлого (K₂₇₇), чы много (K₂₇₇), головными (K₂₇₇ об.), головою (K₂₇₇ об.), родичов (K₂₇₈ об.), не ворочатисе ко грѣшеню (K₂₇₈ об.), маю (K₂₇₉), сберечы (K₂₇₉), стеречысе (K₂₇₉), вкупѣ (K₂₇₉ об.) — разом 39 слів. Сей спис слів ставби може в четверо більший, якби до нього додати слова, що знаходяться і в мові польській або церковній, або що мають тільки дещо змінений вид, але зрештою вони народні. — Сюди зачисливби я н. пр.: четверток (P₂), еще (P₂), абы (P₂), набоженства (P₃), завтрее (P₅), также (P₅), некоторыx (P₅), ѡлеглиx (P₇), далє (P₇), местечка (P₇), управованы (P₇), конечно (P₇), неуметныx (P₈), ѡпущати (P₈), всказуючы (P₈), ино (P₈), даване (P₉), услуговане (P₉), зъ хутю (P₉), завжды (P₁₀), далє (P₁₁), таемницаx (P₁₁), неуметне (P₁₁), умыслне (P₁₂), послушенство (P₁₃), ширє (P₁₃), звыклыx (P₁₃), вспоминати (P₁₃), в справованю (P₁₅), ѡказыи (P₁₆) заведати (P₁₆), прыклад (P₂₀), прыпущати (P₂₃), фалебное (P₂₃), старожитное (P₂₄), еднакъ (P₂₄), матку (P₂₆), жаденъ (P₄₃), костырством (P₄₅), костуки (P₄₅), заразъ (P₈), ѡзнамити (P₈), подобенство (K₂₆₇ об.), хвалебного (K₂₆₈), моцно (K₂₆₆ об.), где (K₂₆₇ об.), тхнет (K₂₆₈ об.), предсе (K₂₆₉), ѡдробине (K₂₆₉), увездѣ (K₂₇₉ об.), шлюбов (K₂₇₃ об.), учынками (K₂₇₄), забавляючысе (K₂₇₄), съ пильностью (K₂₇₄), вспомагати (K₂₇₄), росказал (K₂₇₄), учынити (K₂₇₄), вароватисе (K₂₇₆), устереженя (K₂₇₆), вязня (K₂₇₇), годне (K₂₇₈), дедичами (K₂₇₈ об.), поранку (K₂₇₉), добродѣства (K₂₇₉), жалуючы (K₂₇₉), полепшитисе (K₂₇₉), ѡфѣрую (K₂₆₃), постановляю (K₂₇₉), надто (K₂₇₉), ѡчыщеню (K₂₇₉ об.), потверженю (K₂₇₉ об.), ѡрымаяю (K₂₇₉ об.) і ин.

Про народний елемент у звуках і формах згадано вже докладнійше.

III.

Колиб ми хотіли означити процентово (очевидно приблизно) відношення ріжних елементів у мові Йосафата Кунцевича, то дістанемо яких 55% українсько-білоруського елемента, 25% польського, 20% церковно-славянського (з виключенням цитатів).

Так можемо назвати Регули й Катехізм Йосафата Кунцевича пам'ятками білорусько-української

мови. На ділі білоруський елемент у тих пам'ятках доволі обмежений — він зводиться у головному до переваги звука *е*. Український елемент і в звучні доволі сильний, як се видно з повного хаосу в ужиттю *и, і, ї, и, ы*. У доборі слів, узятих із народної мови, слідно перевагу українського елемента.

Порівнюючи мову Реґул і Катехізму з мовою описаного Карським Збірника Йосафата Кунцевича, бачимо в головному згідність язових прояв у всіх трьох пам'ятках Кунцевича. Але є й кілька важних ріжниць. У Реґулах і Катехізмі нема того рода випаду *и*, як у Збірнику в: *ѡ* смени. Нема тут також появи *ы* на місці *ь*; нема й подвоєння *н* перед м'якими голосівками. Після шипячих не стрічаємо: *я й ю*. Не знаходимо такого переходу з *у* *с*, як: *расужденіем*. Приіменник *сь* пишеться: *зь й сь*. Звук *ч*т не переходить у *щ*. У відміні дієслів нема окінчення *ть*, нема й форми з особи без *т*.

Деякі з тих ріжниць можна пояснити тим, що Реґули й Катехізм переписані чужою рукою. Однак на загал, як бачимо, вони переписані вірно.

У порівнанню з мовою білоруських Псалтирів XV—XVII ст. описаних Карським, бачимо передовсім у мові Йосафата Кунцевича багато менше церковно-славянського елемента. Характеристичних проявів для білоруської мови: *акання* й *дзекаання* у Кунцевича нема (*дзекаання* в роді: *сродзе—е* чистим польонізмом).

Митрополит Йосиф Велямин Рутський і його освітні змагання.

[*P. Chomyn* — **Metrop. Josephus Velamin Rutskyj eiusque conamen erudiendi clerum.**

I. Status unitae (Ucrain.) ecclesiae ante Rutskyj eiusdemque primi conatus renovandi vitam monasticam in monasterio SS. Trinitatis, Vilnae. — II. Rut. metropolita totius Russiae. Erectio scholarum Vilnae, Novogrodi, Minsci aliisque locis. Stipendia a (Paulo V) concessa pro gr-cath. clericorum studiis superioribus. — III. Praeparatio ad proprium seminar.um fundandum.]

В монументальному ділі Зєдинення української Церкви з св. римським Престолом яснитимуть усе три великі, світляні постаті: Іпатій Потій, Йосиф Велямин Рутський і св. Йосафат Кунцевич. Читаючи історію Зєдинення останніх років XVI і перших десятків XVII ст., стрічаємо майже на кожному кроці одну з тих трьох великих постатей. Діло церковного Зєдинення, його тяжкі початки а ще тяжші перші роки існування — це плоди їх праці, їх ревности о славу Божу, їх горячих молитов і св. невинної крові. Без них так легко осягнене діло було би не вдержалося, було би прогомоніло безслідно як і всі інші попередні його спроби, бо проти нього зараз у самих його початках виступили: Царгород і Острожський, брацтва, шляхта, диссиденти, козацтво, загалом всі, хто мав якийнебудь вплив і значіння в тодішній суспільности. Церковні достойники, що підписали акт Зєдинення, сиділи безчинно, грали подвійну ролю, а деякі споміж владик таки зараз на початку зрадили діло, співтворцями якого самі були і також ворожо виступили проти нього. І церковне Зєдинення — здавалось — вже з перших днів свого існування було засуджене на нехібну смерть. Одначе на чолі його станули мужі, що вдержали ту чудову, але слабу дитину при життї, дали їй ріст і силу, озброїли її в апостольську ревність, дали їй науку і святість життя та взяли під опікунчі крила своїх молитов. І коли то діло щасливо зросло і перетривало най-

тяжші бурі, що шаліли над ним, коли біля його прапору згуртувались нині самі кращі представники католицької, а з осіб: славяно-католицької Церкви, коли воно нині помостом і до-роговказом на шляху, що веде з Риму на славянський Схід, — то це заслуга тих трьох мужів.

Бо Потій був одним з творців того великого діла, творцем найбільш активним і ревним. Він ясно начеркнув правне й політичне становище Зєдинення та запевнив йому законне існування. Рутський розбудував його внутрішню, зорганізував і поглибив його та вщипив в серця не одиниць і десятків, але в серця мільонів, а св. Йосафат влив у то святе діло свою душу, освятив його своєю кровю, запечатав своїм життям¹⁾.

Стан зєдиненої (укр.) Церкви перед Рутським і його заходи около обновлення монашого життя в монастирі св. Тройці.

Найтяжша роля в історії Зєдинення припала Рутському. Бо коли Потій мав розправитись лиш із зовнішними ворогами, то Рутський крім них мусів стати до боротьби із ворогом внутрішнім, ворогом куди сильнішим, що сотки літ гніздився в українській Церкві і чимраз міцніше обмотував її організацію та грозив їй цілковитою загладою. Ворогом тим був занепад Церкви, що огорнув був усі степені тодішньої церковної єрархії. Єпископи не старалися о то, щоб піднести освіту підчиненого духовенства, щоб основувати школи хочайби й елементарні. — Церковні верхи жили подекуди в моральному занепаді, та не краще стояло діло з нижшим духовенством, монашим і світським.

Монахи не мали свободи вибору своїх настоятелів. Король, єпископи і шляхта присвоїли собі право іменування архимандритів і ігуменів. При тих іменуваннях не ходило зовсім о добро релігії чи монахів. Монастирські маєтки ставали певного рода додатковою дотацією для церк. достойників, винагородою для королівських слуг або уживано їх на поправу долі якогось шляхтича²⁾. Не диво, що духовне життя в монастирях цілковито завмерло. Не було там ні побожності, ні святости, не відправлявано спільного правила. Про плекання наук нічого й згадувати, а за те обняв усі майже монастирі страшний моральний розклад, ширилася розпуста, не було найменшої карности, ніякого послуху. Всі тогочасні письменники як зєдинені, так і незєдинені, як особи духовні, так і світські, в один голос описують великий моральний занепад

¹⁾ Порівнай: Guépin-Kalinka: *Żywot św. Jozafata*, Lwów 1885, Передмова.

²⁾ Guépin-Kalinka: *Żywot ś. Jozafata*, 40.

в монастирях, в котрих крім одержі та зверхнього вигляду нічого монашого не було. В славній на цілу Україну Печерській Лаврі усунули в XVI ст. тодішні архимандрити спільне життя, а монастирськими добрами наділювали своїх дітей і крвних³⁾.

Світське духовенство проживало ще в гірших відносинах. Не було нікого, хто би підніс його на висший уровень життя, бо ті, що мали його на той висший уровень вести, себто єпископи, самі рекрутувалися в більшій частині з монахів, які як сказано не стояли високо ні інтелектуально ні етично. Але світське духовенство крім морального занепаду і цілковитого нецтва мусіло терпіти ще й матеріальні злидні. Священик був невольником шляхтича, попихачем владики, чорноробочим з огляду на свою родину; він був у гіршому положенні, чим найбільшійший мужик в парохії. Відробивши панщину шляхтичеви, мусів оплачуватися ще владиці. Тому працював тяжко цілий день на ріллі на хліб для себе і своїх дітей, бо дотація священиків була дуже недостаточна. Треба було братися за здирства й симонію, а то викликувало негодування у населення. І не було ніякої спроби піднятися з того занепаду. Одинока освіта могла вирвати духовенство з того положення, але на Русі брак було шкіл і теологічного навчання. Відколи погасло в монастирях світло, п'ятьма огорнула увесь край. Візантійська Церква не прислала учителів, а хотяй і йшов який монах на кілька літ на гору Атонську, вертав звідтам лиш позірним покутником⁴⁾.

Такий був загальний стан української Церкви в момент заключення Зединення. І так як одним з важних мотивів заключення Зединення було бажання вирвати українську Церкву з того занепаду і тої безпросвітної тьми шляхом піднесення освіти духовенства, так знова після заключення того Зединення треба було при помочи католицької Церкви, тої могутньої організації, зачати негайну акцію, що мала на меті двигнути з морального й матеріального занепаду Церкву. Треба було зреформувати монастирі й духовенство, оживити цілу внутрішню будову Церкви новим духом, любов'ю до католицької Церкви і зрозумінням церковного Зединення, просвітити духовенство і народ, треба було витворити католицьке духовенство і католицький народ.

І те важке завдання мав сповнити Рутський. Він мав перевести внутрішню організацію зєдиненої вже Церкви, розірвати ті пута темноти і невіжества, в які заковане було духовенство, і перетворити тих бідних священиків неуків, котрі не знали навіть добре, в що вірили, в католицьких свя-

³⁾ Pelesch: Geschichte der Union, Wien 1878, т. I, 597.

⁴⁾ Guépin-Kalinka: Z. s. J., 41—43.

щеників бодай з найнеобхіднішим теологічним формуванням. А то всьо можна було досягнути лиш через освіту духовенства.

Обновити тодішню Церкву, що находилася в останній стадії свого розкладу і зреформувати духовенство з такими матеріальними гараздами і моральними та інтелектуальними «цінностями» — було незвичайно важким завданням. І Рутський, немов прочуваючи, що на нього воно впаде, боронився усіми силами проти того. Бо кожного, хто знав той страшний стан української Церкви, переймало жахом і відразою на вид того положення. А Рутський не міг його не бачити. Хоч змалку вихований в чисто кальвінському дусі, охрещений був дивним складом обставин по грецькому обрядови та всеж таки проживав серед українсько-руського церковного оточення і тому дуже гарно відомий йому був увесь жадливий стан тодішньої української Церкви. Відси у него така нехоть і така прямо самотетна відраза до греко-українського обряду головно з тої пори, як підчас студій на пражському університеті зложив в руки ректора тамошньої єзуїтської колегії визнання католицької віри. В Римі яко питомець грецької колегії обов'язаний був зложити присягу, що витреває в грецькому обряді аж до смерті. Однак він її довго не складав. Він не міг рішитися на присягу, що остане вірним грецькому обрядови аж до смерті, коли той обряд був йому осоружний, синонімом страшного церковного занепаду, темноти духовенства і забобонности народу. Тому він боронився проти того ярма, котре хотіли вложити на його рамена і треба було відкликатися аж на канонічний послух, щоби 30-літний укінчений питомець грецької колегії серед ридання і сліз зложив в руки папи Климента VIII присягу, що остане грецькому обрядови вірним аж до смерті⁵⁾.

Та мимо тої присяги він, повернувши на Литву і побачивши грецьку Церкву в оплаканому стані, не думав в ній оставати. Період сей (1603—1607) — це час хитань між грецьким і римським обрядами, се доба важких душевних переживань, бистрої зміни його намірів і рішень, деколи зовсім противних собі⁶⁾, це роки, в котрих назривала і кристалізувалася ідея реформи Василіян, зроджена ще в часі його перебування в Римі. І результатом того душевного несупокою і сумнівів, які його мучили, було несподіване вступлення до василіян-

⁵⁾ Ліковський: Берестейська Унія, Жовква, 1916, 233.

Guérin-Kalinka: op. c., 99.

⁶⁾ П. Н. Жуковичъ: Жизнеописание митр. Іосифа Вельямина Рутскаго, составленное митр. Рафаиломъ Корсакомъ, и сочинение Рутскаго объ улучшеніи внутренняго строя уніятской церкви. (Христіанское чтеніе, годъ LXXXIX. 1909.)

ського монастиря св. Тройці в Вильні, в вересні 1607. р.⁷⁾ Одиноким мотивом того його кроку міг бути хіба лише плян реформи Василян, з котрим він цілі роки носився і не міг рішитися, в яку форму його убрати, хто їх має реформувати: Єзуїти чи Кармеліти босі; тоді серед тих вагань вдягає на себе чернечу рясу з тою метою, щоби двигнути з занепаду в першу чергу духовенство монаше, а відтак заініціювати велику акцію в напрямі інтелектуального піддвиження світського духовенства і перевести ту переважну справу в діло.

День вступлення Рутського до монастиря св. Тройці був зворотною точкою в історії не лиш того монастиря, але й усього тодішнього монашества українського. »Внутренняя сторона монастирско-устроительной дѣятельности Рутскаго въ тѣ первыя ея годы очень мало изъ другихъ источниковъ извѣстна, а между тѣмъ эти годы ея были преддверіемъ широко потомъ развернувшейся жизни его знаменитаго дѣтища — Базилянскаго Ордена⁸⁾. Разом з св. Йосафатом взявся він за віднову підупавшого монашого життя і вневдовзі гуртувались біля них щораз численніше нові монахи, а слава про чесноти, якими заяснів відновлений монастир, залунала далеко. В короткому часі була вже в трійцюму монастири ціла значна громада (*insignis manus*) молодців шляхотського походження, що вдягнули рясу⁹⁾. Вже в 1608. р. іменував його Потій генер. вікарієм на цілу литовську часть митрополії, а 1609. р. по невдалій спробі бунту архім. Сенчила іменував його архімандритом монастиря св. Тройці. Своєю працьовитістю, ревністю і святим життям здобув собі таке довіря у Потія, що той еще в 1611. р. виведнав у короля і св. Вітця його номінацію на свого заступника з правом наслідства¹⁰⁾.

Рутський митрополитом і оснування шкіл у Вильні, Новгородку і Мінську.

13. липня 1613. р. стає Рутський по смерти митр. Потія на чолі зєдиненої з св. римським престолом укр. церковної провінції. Переймаючи управу наймолодшої католицької провінції церковної, Рутський був вповні свідомий того тяжкого

⁷⁾ Ліковський подає, що причиною того кроку був вплив св. Йосафата (Бер. Ун. 23+.)

⁸⁾ Жуковичъ: Жизнеописаніє Рутскаго.

⁹⁾ Жуковичъ: Жизнеописаніє Рутскаго.

¹⁰⁾ Потій в своєму посланню з приводу іменування Рутського своїм заступником (1612. р. еписк. галицьким писав, що старанням о. Йосифа у Вильні »теперь хвала Божая общимъ житіємъ і цвиченіємъ людей молодыхъ якъ въ законѣ Божомъ, такъ тежъ і въ наукахъ учтивыхъ, ко помноженію єдиности святоѣ зачала«. (Харламповичъ: Западно-русскія православныя школы XVI і начала XVII вѣка, Казань 1898, 499.)

завдання, яке на нього ждало. Він був чоловіком з дуже широкою освітою, яку одержав на заграничних університетах (Прага, Вірцбург, Рим) високе філософічне й теологічне формування, здобув у Вірцбурзі ступінь доктора філософії, він міг стати окрасою й світлом не лиш звичайного духовенства, але й висшої церковної ієрархії в такій могутній і відроджувальній організації, якою виявляла себе тодішня католицька Церква. А тут судилось йому стати на чолі Церкви, де не лише низше духовенство як монаше так і світське, але й вище не проявляли апостольської ревності так потрібної до поширення між широкими верствами народу ідеї єдності з католицькою Церквою. Рутський добре се бачив та тверезо дивився на стан єдиненої Церкви, а одночасно відразу зрозумів, що усему лихови можна зарадити лиш шляхом піднесення формування духовенства. І тому увесь час своєї праці над внутрішньою організацією Церкви чи не найбільше старань посвячує справі освіти духовенства загалом, а справі формування шкіл зокрема. Під час своїх студій мав він змогу познайомитись із висшими католическими закладами західної Європи та переконатися, як там під впливом тих власне шкіл процвітає віра. Станув на правильний шлях, коли через освіту підчиненого собі духовенства надіявся винищити аріянізм, лютеранський та кальвіністський блуд, що тоді сильно ширився, усунути неморальність, піднести побожність як серед клиру, так і вірних та поширити і закріпити серед них свідомість кінечності та хосенності церковної єдності з Римом.

В часі, коли Рутський вступив до монастиря, розпорядилася єдинена Церква ледви кількома школами висшого типу, котрі ледви животіли: школа в Берестю, Володимирі, в котрій учителювали о. Прокіп Хмільевський та соборний діякон Теодор Мелешкович¹¹⁾ і духовна семінарія при виленським троїцьким монастирем¹²⁾. Інших шкіл висшого типу єдинені не мали.

¹¹⁾ К. Харламповичъ: Западнорусскія православныя школы XVI. и начала XVII. вѣка, 495.

¹²⁾ Семінарія оснoвана на проект єзуїта Поссевіна 5/2 1582. була підписана папою Григорієм XIII. В семінарії тій мала руська і московська молодь вчитись «чистої католицької віри, науки Христової і добрих відомств», подібно як в других семінарських колегіях папських в Чехії, Польщі, Німеччині і Трансильванії. Управляли нею виленські Єзуїти. Відкрито її вже в 1583. р. Не знати однак, як довго вона існувала, бо історики не зможуться в рішенню питання, чи вона була дійсно відкрита та як довго існувала. Макарій (Історія русскої Церкви) м. і. каже, що семінарія була відкрита, але існувала недовго, бо по смерті папи Григорія XIII († 1585.) його наслідники не хотіли давати грошей. На користь того твердження Макарія говорить письмо папи Кліма VIII. до виленського єпископа Войни з 9/9 1600., в котрім ззиває його, щоби в цілі і в користь Унії стався заложити в Вильні руську колегію. Дій-

Було подостатком латинських шкіл тай православні брацтва почали тоді оснoвувати свої школи, істнувала вже острожська Академія, але в латинських школах молодіж українська польонізувалася, а в православних ширилась зараза протестантизму, тому ні з одних ні других уніятська молодіж не повинна була користати, якщо хотіла стати на службу Зєдіненню.

Рутський з великим поспіхом взявся за організування своїх власних шкіл. Коли вступив на митрополичий престол мав уже готовий плян організації шкільництва в своїй митрополії. Ще в часі написання свого »Discursus«¹³⁾, себто тоді, як завідував гр. католицькою семинарією в Вильні, рішив він отсі принціпіяльні питання:

Що в українській Церкві можна буде піднести освіту лиш тоді, як вона буде в єдности з Римом. Бо сама історія доказує, що на Сході процвітала наука і святість життя так довго, як довго він був в єдности з Римом. Колиж ту єдність було розірвано, всьо від Сходу відійшло і перейшло до Римлян.

Відтак на основі власних спостережень доказує, що церковні школи кращі від світських, а єзуїтські школи перевищують усі інші. В них за три роки можна навчитись філософії більше, чим у світських за десять літ, бо вони вчать широ, для слави Божої і загального добра. І взагалі в школах духовних (церковних) вчать не лиш самих наук, але і боязни Божої та побожности. Тому рішає, що монахи взагалі ліпші, чим світські учителі¹⁴⁾.

Коли так рішив (висшість монашого виховання шкільного), ставить третє основня питання: де краще здобувати образування, в своїх чи в чужих школах? Рішає то питання на користь своїх шкіл із слідуючих причин: Внаслідок занепаду

сний початок тої семинарії треба класти на 21/л. 1601., коли Потій запевнив її істнування фільварком Печертаком з селами, що лежали в оршанському повіті, а »старшим« тої семинарії назначив о. Петра Суромятника. (Харламповичь: Зап.-русскія прав. школы, ст. 489, 490.)

З нею відтак був сполучений новіціят, оснований Рутським. (Харламповичь: op. cit. 505) Як новіціят, так і семинарія фігурують все і всюди під назвою »виленьська семинарія«, а була вона згодом назначена лиш для василіянських клириків. Про се свідчить лист Рутського до Конгр. Пропаганди з Варшави з датою 1/2 1632: відносно прилучення села Горокань до новоосновуючогося семинара, а в ньому згадує, що доходи з сього села йшли досі на монастир зєдінених в Вильні, »бо іншої семинарії не було«, »ibi autem iuvenes religiosi institueb. n. tur in studiis tam inferioribus quam altioribus«. (Архів Пропаганди: Матеріал, зібраний митр. А. гр. Шептицьким відносно Рутського, що находиться в глц. Музею у Львові.)

¹³⁾ Повний наголовок: »Discursus cuiusdam Rutheni de corrigendo regim. ne in ritu graeco«, виданий в Вильні, в січні 1605. р. Первісний автограф Рутського польський. (Жуковичь: Жизнеописаніє Рутскаго.)

¹⁴⁾ Жуковичь: Жизнеописаніє Рутскаго.

грецької Церкви у всіх ділянках свого життя, молодіж грецького обряду, видячи підчас науки у римокатолицьких школах на власні очі усю висшість римо-кат. церковного життя, звичайно покидає грецький обряд і переходить на латинський. З тої то причини папа Григорій XIII, основуючи в Римі грецьку колегію, поставив основне домагання, що кожний її питомець мусить зложити присягу, що до смерти не покине грецького обряду¹⁵⁾.

Вже перед рішенням шкільного питання і перед вступленням на митрополичий престіл старався Рутський о освіту монахів, бажаючи виховати собі таким чином кадри професорів до майбутніх шкіл. В тій цілі оснував зараз же після свого вступлення у святотроїцький монастир новіціят¹⁶⁾, став магістром новиків і викладав їм світські і духовні науки по латинськи і старославянськи, але більше того учив їх приміром свого подвижницького життя¹⁷⁾. Опісля ради однообразности і улекшення присвоєння монахами потрібних наук установив в 1616. р. спільний новіціят в Битени, а провід віддав на якийсь час двом Єзуїтам о. Прускому і о. Конюскому, бо між своїми не мав нікого, хто би був міг стати на його чолі¹⁸⁾.

Коли вже мав достаточне число монахів, котрі могли би зайняти місця професорів, Рутський ще три місяці перед смертю Потія, управляючи митрополією, представляв королеви на письмі, що в його митрополії нема шкіл, внаслідок чого руське духовенство і руський народ остають в повному невіжестві навіть відносно правд віри — і просив, щоби король дозволив руським монахам св. Василія Вел. зі святотроїцького монастиря, зєдиненим з св. римською Церквою, оснувати школи в ріжних місцях держави. У відповідь король своєю грамотою з 31. марта 1613. дозволив монахам «на досконалоє соединєніє церкви кгрецкое зъ церковью римскою» оснувати школи в Новгородку, Мінську і других містах, де будуть уважати за відповідне і навчати в тих школах по можности всіх наук і язиків грецького, латинського, славянського, польського і руського. Ті школи діставали такі самі права і привілеї, які мали вже школи латинські; були звільнені від всякого підчинення світським властям, а розпоряджали ними вповні їхні основники і їх духовні начальники¹⁹⁾.

Зараз після одержання тої грамоти і митрополичої катедри відчинив Рутський в своєму дворі в Новгородку школу для городських і шляхотських дітей, при чому деякі удержу-

¹⁵⁾ Жуковичъ: Жизнеописание Рутскаго.

¹⁶⁾ Харламповичъ: Зап.-русскія правосл. школы, 499.

¹⁷⁾ Жуковичъ: *op. cit.*

¹⁸⁾ Guépin-Kalinka: *Zywot ś. Jozafata*, 175.

¹⁹⁾ Митр. Макарій: История русской Церкви, т. X, ст. 415.

вав своїм коштом, а надзир над нею дав монахам новгородського василіянського монастиря²⁰).

Новгородська школа зглядно колегія — як її зве Ліковський — була основана виключно коштом самого Рутського і він мусів відняти собі архімандрію лавришівського монастиря, щоби мати чим оплачувати професорів²¹). Школа та була опісля мабуть піднесена до висоти духовної семинарії, як свідчить про се лист Рутського до питомців грецької колегії в Римі з Вильна з дня 6/5 1624., де м. и. пише: »Fui Novogrodeci nec habebam animum venire Vilnam. Scholam enim pro clero saeculari in mea curia archiepiscopali, ut scripsi in aliis literis aperire his ipsis diebus designavi²²). Отже тут діло йде або про зовсім нову школу, або про раніше засновану, котру він підвисує, бо духовної семинарії для світських клириків не мож було так легко оснувати.

Децо пізніше зложено школу в Мінську при козмодам'янським монастири. Настоятель монастиря Атаназій Пакоста вніс 19/10 1615. в трибунальські мінські книги королівський привілей з 1613. р., котрим він хотів або забезпечити вже існуючу школу або щойно основууючися. На всякий випадок в лютім 1617. р. вона вже була, а вчили в ній о. Діонізій Хмільницький і Николай Новак²³).

Обі ті школи були основані для кандидатів світського духовного стану.

Пелеш подає, що крім згаданих шкіл основано зараз після новгородської конгрегації (1617.) школу при монастири в Полоцьку, а шляхтич Адам Хребтович в тій самій майже порі, основуючи монастир в Красноторі, відчинив при ньому школу на 10 клириків²⁴), а Ліковський каже, що були ще основані школи при монастирях в Жировичах, Володимирі і Боруни²⁵). Одначе школа в Володимирі існувала вже раніше, бо оснував її Потій²⁶).

Дня 3. грудня 1615. р. одержав Рутський після усильних старань Breve папи Павла V. »Piis et devotis«, котрим потверджено королівську грамоту з 1613 р., а уніятські школи дістали ті самі права, які мали школи єзуїтські²⁷). »Insuper ut earundem scholarum scholares studiis alacrius insistant scholis per dictum Josephum Archiepiscopum, seu ab eo deputandum, vigore praesentium erigendis, et instituendis illarumque scholari-

²⁰) Харламповичъ: Зап.-русскія правосл. школы, ст. 501.

²¹) Ліковський: Берест. Унія, ст. 237, Guépin-Kalinka: Z. s. J ст. 175.

²²) Архів Пропаганди: Матеріал зібраний митр. А. гр. Шептицьким.

²³) Харлампович: ibid.

²⁴) Pelesz: Geschichte der Union, II. 141, 139

²⁵) Ліковський: Берест. Унія, 237.

²⁶) Харлампович: op. cit. 495.

²⁷) Макарій: Історія рус. церкви, X, 416.

bus pro tempore existentibus, omnes et singulas indulgentias, et gratias speciales, a(e)tiam per modum extensionis et communicationis, vel alias quomodolibet scholaribus in sodalitate annunciationis beatae Mariae Virginis in Ecclesiis clericorum regularium societatis Jesu descriptis concessas concedimus, et communicamus, ac ad illas, et illos auctoritate, et tenore praesentis extendimus²⁸⁾.

Таким чином образування зєдинених віддано було монахам чина С. В. В. І як на чолі усіх католицьких шкіл стояла виленська єзуїтська академія, так на чолі уніятських поставлена тепер виленська троїцька семінарія; як метою латинських шкіл було розширення і закріплення католицтва, так метою уніятських стало розширення і закріплення Зєдинення.

Щобиж василіянський чин зміг був відповісти вповні вимогам того великого завдання, яке було вложено на нього, треба було усунути з дороги всьо, що стояло би на перепоні тому. Треба було з Василіянського Чина, а зглядно з поодиноких монастирів утворити одну до найменших подробиць зорганізовану цілість, а ту цілість треба було зовнішнюю її організацією наблизити до західних монаших чинів, і всю ініціативу і акцію по шкільним ділам зосередити в одних руках. Тоді начате діло могло числити на успіх.

І то було одним з мотивів основної реформи Василіянського Чина, котру остаточно переведено на генеральній василіянській капітулі в Новгородовичах в днях 20—26 липня ст. ст. 1617. р. Рутський предложив устав Василіян, перероблений на взір західних чинів монаших. Головну увагу звернено на централізацію управи чина. Установлено протоархімандрита, даючи йому власть над цілим Чином. Протоархімандрита мали вибирати монахи на ціле життя, митрополит мав його потверджувати тай виконування його власти мало бути зависиме від митрополита. Настоятелів поодиноких монастирів іменував протоархімандрит на ограничений час. Вони мали кожного четвертого року збиратися на генеральну капітулу під проводом архімандрита. Таке зцентралізування управи давало безсумніву велику силу і спромогу скорого та успішного діланья. Права до єпископської гідности задержав Рутський лиш зреформованим монахам, щобиж усунути амбіцію, мали монахи торжественним приреченням зобовязатися, що ніхто з них не буде старатися о жадне достоїнство ні в Церкві ні в Чині²⁹⁾.

Так зреформований Васил. Чин брав у свої руки усьо навчання: виховання церковне і народне, всі школи зєдинених. Зїзд потвердив оба научні заведення в Новгородку і Мінську, приділив три монастирі в Овручу з їх маєтками до вил. тро-

²⁸⁾ Narasiewicz: *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli (1862.), 361.

²⁹⁾ Ліковський: *Берест. Унія*, 236; *Quépin-Kalinka Op.* с. 177—180.

їцького монастиря для піддержки тамошньої семинарії, а настоятелям монастирів строго приказав піднести формування клириків та користуватись 22-ма папськими стипендіями³⁰). Реформою Василян на новгородовицькій капітулі здобуто першу кріпость на шляху до піднесення зєдиненої Церкви. Був се факт незвичайної ваги, що багато причинився до втворення тих цінностей, якими опісля заяснила зєдинена Церква українська. Тому усі історики, головнож православні приписують тій реформі велику вагу й значіння. »Все это показывает — пишет Макарий — что базилянскій орденъ основанъ былъ зъ цѣлю не только служить своимъ собственнымъ интересамъ, т. е. укрѣпленію и возвышенію уніятскаго монашества — чрезъ его образование и улучшение его жизни, но служить вмѣстѣ интересамъ всей уніятской церкви, ея распространенію, укрѣпленію и возвышенію, въ особенности возвышенію ея іерархіи — чрезъ образование и воспитаніе приходскаго духовенства и народа и чрезъ замѣщеніе архіерейскихъ катедръ достойнѣйшими членами ордена. Это послѣднее средство дѣйствительно могло возвысить уніятскую іерархію; потому что отселѣ архіерейское достоинство дѣлалось доступнымъ только людямъ, получившимъ богословское образование и подготовленнымъ къ такому високому служенію церкви, между тѣмъ какъ прежде король роздавалъ русскія епархіи почти исключительно лицамъ свѣтскимъ, вовсе не соотвѣтствовавшимъ, ни по умственнымъ, ни по нравственнымъ качествамъ, своему новому призванію«³¹).

Кромі старань біля основування своїх власних шкіл посвятив Рутський багато трудів і заходів відносно введіння стипендій для своїх студентів в папських колегіях. Рутський незвичайно вміло оцінював вагу студій в заграничних колегіях і знав, які користи вони приносять для піднесення освітнього рівня серед зєдиненого духовенства. По укінченню тих студій вертали студенти у рідний край з великим засобом знання, якого дома не моглиб були одержати, вертали переконаними католиками, оперті о західну культуру, меткі, підприємчиві і чи принимали духовні свячення чи ні, приносили зєдиненій церкві багато користи, бо на окруженню, серед котрого приходилось їм прожити, давався рішучо відчувати їх благородний вплив³²). По більшій части, користувалися сти-

³⁰) Макарий: История русской Церкви, X, 419.

³¹) Ibid.

³²) Декретом конгр. Пропаганди з 20/I. 1629. рішено, що всі питомці папських колегій мали зложити присягу, що вступають в духовний стан і по скінченні студій вернуть до своїх провінцій, тому візвала Пропаганда Рутського, щоби на будуче не вислав до Колегій студентів, »qui ecclesiasticam vitam non sint professuri«. (Архів Проп.: Матеріал Митр. А. гр. Шептицького.)

пендіями Васи́ліяни. 2/ХІІ. 1615. р. видав папа Павло V. стараннями Рутського розпорядок, силою котрого все приймає чотирьох питомців до грецької коле́гії в Римі. Ще того і слідує року дає папа студентам зєдиненої української Церкви 18 стипендій в ріжних коле́гіях, а то: дві в Відні, дві в Празі, дві в Оломуці, шість в Брунсберзі і шість в Вильні³³).

Рутський прикладав велику вагу до одержаних стипендій, бо вони були жерелом, звідки виходив найкращий елемент між його духовенством, і глядів, щоби ні одної з тих 22 стипендій не стратити, а як де в якій коле́гії відмовлялися приймає зєдинених студентів, то він негайно відносився до Пропаганди, а то й до самого папи з відповідними представленнями і просьбами³⁴).

Однак то жерело, звідки виходили все свіжі сили для зєдиненого духовенства, було замале, а о власнім духовнім семинари можна було доперва думати. Тому треба було школи в Мінську і Новгородку, що були основані для городських і шляхотських дітей, піднести до такої висоти навчання, що могло би було на деякий час заступити семинар і дати найкращіше знання сільському духовенству. Що школу в Новгородку піднесено до такої висоти, знаємо з цитованого вже листа Рутського до питомців грецької коле́гії з 6/5 1624³⁵). Який був научний плян тих шкіл і як довго тривав час студій, про се докладних відомостей не маємо, але що школи ті давали в обсягу теології основне і доволі високе знання, бачимо з листа Рутського до тихже питомців з 7. мая 1624. р., в котрім він згадує про научний плян школи в Новгородку. Перед полуднем читано там на українській мові контроверсії, а пополудни казуїстику. Щоби ж засвоєння відомостей зробити кращим і успішнішим, читано твори св. Івана Дамаскина »О православної вірі«, при чому розв'язувано всі контроверсії, додаючи до тексту обяснення, ба навіть читано цілу »Summę Theologiae« св. Томи. При науці богослов'я уживано старославянських термінів і ізза їх обильности не треба було запозичатись у чужих книг³⁶). Рутський був з того вельми рад,

³³) К. Харламповичъ: Зап.-русскія правосл. школы, 502; Guérin-Kalinka: Żywot ś. Jozafata, 174. подає ще кілька стипендій в Граці.

³⁴) Гляди: Лист Рутського до Пропаганди з 29/7 1625. Архів Проп. Vol. 337. Fol. 268. і другий до секретаря Пропаганди Ingol-a з 1/ХІІ. 1630. Архів Проп. Vol. 73. Fol. 39. (Матеріал зібраний митроп. А. гр. Шептицьким.)

³⁵) ib.

³⁶) »in qua mane lingua vulgari leguntur controversiae, tempore pomeridiano casus conscientiae. Ut autem magis speciosum sit, acceptus est a nobis S. Damascenus Slavonicus, et leguntur quatuor libri de fide orthodoxa, in quibus non tantum controversiae omnes legi possumt, dando annotationes ad textum, sed etiam tota Summa Theologiae S. Thomae. Et habemus tot terminos Slavonicos, ut nihil opus est mendicare ab aliis libris«.

що навчання велось в рідній мові студентів, бо до цього він і змагав, хочаби тим притягнути до своїх шкіл молодіж, що вчилася в школах латино-польських і не міг не дати вислову своїй радості словами: »Et tunc videbunt Rutheni, quod veri simus Rutheni, linguam nostram ornamus!«³⁷⁾

Вже з тих кількох слів Рутського бачимо, по яким шляхам бажав він повести формування духовенства. Научний плян у своїх школах організував він на зразок західно-європейських латинських шкіл, приймаючи за основу богословських відомств »Summ-у Theologiae« св. Томи, не зриваючи однак із східною Церквою, подаючи твори кращих її представників. Латинські твори усе толковано на рідну або старославянську мову, даючи студентам змогу засвоїти собі славянські терміни технічні по богослов'ю. Крім Дамаскіна, що про нього згадує Рутський в своєму листі, уживано при науці мабуть і інших Отців східної Церкви, бо в іншому листі до тихже питомців³⁸⁾ повідомляє їх, котрих Отців вже мають, а котрих іще потребують. »Jam habemus S. Basilium, Nissenum, Joannem Chrysostomum, Graeco-latinos impressionis Parisiensis. Gregorium Nazianzenum nondum habemus, et etiam iam prodixisse S. Dyonisium Areopagita in duobus tomis, forte prodit etiam Damascenus, et si qui sunt alii. Effrem eiusdem impressionis iam habemus, omnes omnino S. S. Patres Graecos huius editionis Parisiensis vellemus habere, si inveniretis modum, potest autem inveniri Cracoviae, per quem emamus istos libros nunc et imposterum, et procurate habere notata nomina illorum Patrum, qui iam ex illa editione prodierunt.« Творів тих Отців або уживано при науці в школах в Новгородку, Мінську і св.-троїцькому семінарі, або збирано їх до майбутнього духовного семінара. Отже Рутський клав велику вагу на плекання у школах науки св. Отців грецької Церкви.

Приготування до отворення духовної семінарії.

Одначе тих кількох шкіл і кільканайцятьох стипендій було рішучо замало, щоби можна було заповнити прогалини між духовенством. Щоби мати подостатком священників а тимсамим забезпечити існування зєдиненої Церкви, що заточувала чимраз ширший круг, треба було конечно отворити духовний семінар, звідки би вийшли гідні представники і горячі

Тут мова очевидно лиш про плян наук богословських, відносно прочих дисциплін, то вони певно були поставлені на зразок інших шкіл. Отже мусіли там вчити грецького, латинського, церк.-славянського язиків, граматики, реторики, діялектики, філософії, поетики й історії. (Архів Пропаганди: Vol. 337; Fol. 237. Митр. А. Шептицький) — Матеріали.

³⁷⁾ ib.

³⁸⁾ Архів Пропаганди: Vol. 337; Fol. 188. Матеріал Митрополита.

оборонці католицизму на Україні. Рутський знав про се і з повною свідомістю оцінював значіння так переважної справи. І так як першою журбою Рутського після його вступлення на митрополичий престол було двигнення освіти духовенства, так знова між освітними справами на перший плян висувалася справа духовного семинаря. Не було, здається, другої справи за час його церковної управи, котрій би він посвячував був більше старань, більше печальности, котра би йому додавала була більше підйому і надій як семинар. З тим семинарем звязував він усе: і витовнення дійсно католицького духовенства і поширення та закріплення церковного зєдинення між найширшими верствами народу і розквіт науки і позискання правобічної Наддніпрянщини до єдности з католицькою Церквою, ба навіть навернення Московщини, Волощини і інших сумежних православних країв. Не було днини, в котрій би він про ту справу не думав і не снував плянів, не було листа до Пропаганди чи нунція, в котрім би він не порушував її. Духовний семинар — то його улюблена мрія, над здійсненням котрої працював ціле своє життя. Значіння такої преважної інституції, як власний духовний семинар, зорганізований по взірцям і вимогам духовних семинарів на Заході, міг вповні зрозуміти й оцінити і то вже тоді лиш дух такої величини як Рутський. Він, що бачив і вчився в західних школах, що ясно дивився на справу церковного Зєдинення, не міг не бачити, які великі користи віддасть Зєдиненню правдиво європейський семинар. І тому гадка про оснування семинаря заволоділа ним відразу по вступленню на престол і він бажав собі як найскорійшого її здійснення.

Та на перешкоді станула справа матеріяльна. Зєдинена Церква не розпоряджала більшим маєтком, так що не то що семинаря, але й звичайної школи не було за що оснувати і колегію в Новгородку мусів Рутський вивінувати в усе необхідне з своїх власних приватних фондів. Печерська Лавра, що моглаби сама своїм маєтком удержати таку інституцію, була в руках православних і хоть король іменував перед реформою Василян майже кождочасного митрополита архімандритом Лаври для побільшення скупих доходів, то ні одні не міг користати з своїх прав.

Тому треба було в першу чергу постаратися о фонди, потрібні на оснування семинаря, а відтак на вдержання його існування. І Рутський ще надовго передтим, заки офіційально рішено було оснувати семинар, бо зараз після успішного переведення реформи Василян, продумував над способами, як би добути потрібних фондів. Не занедбав і використав кожду нагоду, котра лиш давала спримогу набути якийсь гріш чи маєток на ціли семинаря. Насамперед треба було очевидно вистаратися о дозвіл Риму на оснування семинаря. Рим не міг з уділенням дозволу отягатися, бо знав добре, які користи

принесе він католицькій Церкві. Дозвіл той дав папа Григорій XV. ще перед 1623. р.³⁹⁾

Тепер Рутський став старатися о добуття фондів. Насамперед треба було дістати з Риму гроші, які жертвував на оснування семинаря ще папа Климёт VIII тоді, коли делегати української Церкви склали присягу послуху і вірности в момент заключення Зєдинення з римською Церквою, одначе по смерти того папи жертви тої не виплачено⁴⁰⁾. Рутський дуже старався добути ті гроші як зі зглядів матеріяльних, так і моральних, бо як духовенство побачить, що Рим дав якусь суму на семинар, охотнійше буде само жертвувати⁴¹⁾. І на часті та усильні просьби Рутського конгрегація Пропаганди рішила жертвувати тисячу скутів, що мали бути виплачені після оснування семинаря. Відносно рішення з 30/8 1625. було післане Рутському, а в ньому стояло, що кардинали в прияві св. Отця »decreverunt, ut ad iuvandum Ruthenorum collegium abste erigendum semel scuta mille monetae ex ipsius Congregationis pecuniis ad Nuntium Apostolicum Poloniae mitterentur Amplitudini Tuae post ipsius collegii erectionem persolvenda«. Жертва була значна, бо зараз же в тому рішенню говориться, щоб Русини з огляду на »hoc insigne beneficium« складали свої датки⁴²⁾.

Хоть жертва була значна, та не така, якої сподівався Рутський, тай ще до того мала бути виплачена аж після оснування семинаря, а тому що грошей було негайно треба, Рутський в своїму листі до Пропаганди з 15/7 1626⁴³⁾, просить, щоби зогляду на се, що »seminarii fundamenta iam iacta sunt«, гроші були зараз виплачені нунцієм, щоби їх можна було злучити з іншими тисячами, які вже є та купити за ці гроші якийсь недвижимий маєток (stabilia bona pro iuvenibus educandis). На тому ж листі була вчинена замітка секретаря кон-

³⁹⁾ В своїому листі до кард. Lud. Ludovisi, писаного 17. X. 1623 р. вже після смерти Григорія XV пише Рутський: »Seminarium Ruthenis ab eo concessum collocet eum (папу Григ. XV.) inter ordines cherubicos.« (Архів Пропаг.: Vol. 337, Fol. 255. Матеріал митр. А. Шептицького).

⁴⁰⁾ Relatio rerum Ruthenicarum Ece-ae unitae anno Dni 1624. a Metropolitae Russiae Joseph Velamin. (Архів Пропаганди: Vol. 337, Fol. 196. Матер. митр. Шептицького).

⁴¹⁾ В своїому листі з 16. IX. 1624. до питомців гр. колегії Адріяна Підбереського і Рафаїла Корсака подає Рутський причини, чому Пропаганда має дати початок семинареви: »quia nostri homines tractant res unionis tanquam alienas proindeque frigide et sic initium hinc sumendum non est Ubi autem incoeperit Sua Sanctitas et S-a Congregatio, ob solam reverentiam personae Suae Sanct-is et liberalitatis ipsius incitabuntur ad auxilia.« Просить дальше, щоб Рим дав 15 тисяч скутів, за котрі можна би купити маєток під Мінськом і та сума потрібна зараз. (Архів Проп. ib.)

⁴²⁾ Архів Проп.: Fol. 836, Матер. Митроп. Шептицького.

⁴³⁾ Архів Проп.: Vol. 56, Fol. 69. ib.

грегації Пропаганди Ingol-a 11/IX 1626, що гроші передано нунцієви в Польщі за посередництвом бреславського адміністратора (per mezzo dell' amministratore di Vratislavia) і то лиш частину, а решту задержано (il resto s'era ritenuto in Roma). Отже тут сподівання Рутського не сповнилися, бо надіявся 15.000 скутів в одній раті, а дістав 1000 скутів в більше ратах.

Було й инше визначне жерело, звідки можна було дістати величезні фонди на семинар. Були то церковні маєтки, котрі шляхта загарбала будь православним, будь зєдиненим і безправно їх уживала. Треба було їх тепер відобрати, але Рутський не мав жадної езекутиви на це, бо всякі привілеї і фундації церковні не були вписувані на церкву якимись особливими грамотами, але вписувано їх до Євангелій, що все лежали на престолах, а християни уважали це певним і ненарушимим. Але тим вписам до Євангелій віднято правну силу на соймі в 1607. р. на домагання інтересованих панів, так що Церква не могла навіть судовою дорогою жадати їх звороту. Найбільше тих маєтків загарбав кн. Константин Острожський. По його смерті величезний його маєток перейшов на князів Заславських, котрі хоч католики, повернути їх не хотіли⁴⁴). Тому докладав Рутський старань, щоби Рим видав буллу або бреве, де би були вичислені усі маєтки відобрані Русинам зєдиненим чи незєдиненим, котрі повинні були бути повернені зєдиненим, бо з хвилі оповіщення Зєдинення вони почали мати право до всіх дїбр православних і тому, щонебудь було відобрано православним, тимсамим відобране і зєдиненим. І Рим своїм рішенням з 17/XII 1624. р. поручив генералови Єзуїтів, щоби той зажадав від провінціяла в Польщі висилки двох Єзуїтів, призначених нунцієм, котрі мали зайнятися справою звороту загарбаних дїбр (ad negotiandam bonorum Ruthenorum restitutionem⁴⁵). Та змагання Рутського були безуспішні. Спадкоємці князя Острожського були вже як сказано католиками і велику часть дїбр, загарбаних їх предком записали латинським монастирям і церквам, а іменно Єзуїтам. Ані семинарійний фонд ані луцьке єпископство — як плянував Рутський — з того нічого не дістали⁴⁶).

Одначе Рутський не зражувався і дальше вишукував способи, якими можна було забезпечити існування семинаря. Коли після смерті еп. Атаназія Пакости опорожнилося епи-

⁴⁴) »Abstulerat Dux ab Ostrog Archischismaticus ex odio Unionis medietatem Episcopatus Luceorensis itemque medietatem Ep-us Pinscensis, Metropolitae etiam nonnihil: ipse mortuus et filii ipsius. Omnia bona eius devenerunt in alias familias, quarum omnes sunt Catholici, restituere autem non volunt.« (Реляція Рутського до Пропаганди з 1624. р. Арх.в Проп.: Vol. 337. Fol. 196 Матер. митр. Шепт.)

⁴⁵) Арх.в Проп.: Fol. 62 v. Матеріал митр. Шептицького.

⁴⁶) Ліковський: Берест. Унія, 238.

скопство Холмське, хотів його обсадити монахом, а він зобов'язався би давати через 10 літ половину своїх доходів на семинар. Рутський осягнув се і єпископом став Теодор Мелешкович, сей одначе в день консекрації помер, а книжки, котрі по ньому остали, головню теологічні й філософічні, назначив на майбутній семинар. Після його смерти управляв Рутський осиротілою дієцезією аж до 1630. р., коли єпископом став Методий Терлецький, управу знова своєї дієцезії віддав Корсакови, а доходи з неї назначив на семинар⁴⁷⁾.

Рівнож старався в Римі, щоб село Торокань, належне до жидичинської архімандрії, а прилучене за дозволом короля до монастиря св. Тройці в Вильні, могло бути прилучене до того семинаря⁴⁸⁾.

Коли Рутський мимо своїх старань і зусиль не був в спроможності призбирати тільки фондів, щоби з ними приступити до отворення семинаря, скликав усіх єпископів своєї митрополії на синод в Кобрини дня 6. вересня (ст. ст.) 1626. Явилися всі єпископи крім Холмського, бо дієцезія та була саме тоді після смерти Мелешковича опорожнена. Собор був скликаний головню в справі оснування семинаря і наради оберталися передусім довкола нього. »*Seminarii erectio vero principale fuit in dicta synodo punctum*« — говорить Рутський разом з єпископами в своєму листі до Пропаганди з 13/9 1626.⁴⁹⁾, а справа, зреферована Рутським так усіх одушевила, що зібрані одногосно постановили в найскорійшому часі оснувати духовний семинар і деклярували на ту ціль потрібні грошеві суми, кожний єпископ відповідно до маєткової спроможности своєї дієцезії і до ревности, з якою ставився до тої справи. Декляровано тоді суму приблизно 20.000 золотих а сплатити мали їх на протязі чотирох літ. На ту щедрість єпископів вплинув і факт, що Пропаганда ще передтим асигнувала 1000 скутів (5000 франків). Крім того монастирі, обняті реформою, мали віддавати через чотири роки $\frac{1}{8}$ часть своїх доходів, а мінський монастир прилучено зі всіми доходами до семинаря. До того склонила їх потреба образування молодіжи грецького обряду — як се читаємо в справозданню з собору до Пропаганди. »..... plane que perspeximus ab optima institutione juvenum omne bonum tam in Ecclesiastico quam in politico hominum ordine pendere; ideo omnes unanimi mutuoque consensu constituimus, et Synodalibus hisce decernimus, ut generale Gymnasium uno in loco Metropolis Kijoviensis erigatur, ad quod ex omnibus Russiae partibus nobilis conditionis homines Ritus Graeci filios suos, bonarum artium, et suae religionis, in qua nati sunt,

⁴⁷⁾ Guépin-Kalinka: op. c., 309

⁴⁸⁾ Архів Пропаганди: Лист Рутського до Пропаг. з 1/2 1632., Vol. 33о., Fol. 86., ib.

⁴⁹⁾ Vol. 56, Fol. 74., ib.

disciplinis, quoad perfectiorem aetatem pertingant, imbuendos mitant, et ditiores quidem suis ut alantur sumptibus, pauperiores vero, qui illius seminarii Praefectis ad discendum, per consequens gloriae Dei in Ritu nostro Graeco propagandae idonei videbuntur, cujuscunque postmodum sint futuri status, ut ipsius Gymnasii sumptibus, quod Graecis frontistyrion Latinis vero seminarii nuncupare placuit, victum et amictum habeant suum. In quem finem singuli nostrum ex propriis redditibus nostris summam pecuniarum verbo nostro Archiepiscopali promisimus, et praesentium tenore nostram fidem, modo quo patebit inferius, obligavimus. Ego Josephus Metropolita florenorum decem millia. Ego Joachimus (Мороховський) Ер-us (володимирський) florenorum duo millia, praeterea quo ad supervixero singulis annis florenorum centum. Ego Jeremias (Почапівський) Ер-us (луцький і острожський) florenorum duo millia ad quadriennium ad alios quattuor annos mille ducentos florenos Polonicos. Ego Antonius (Селява) Archiep-us (полоцький) mille florenos. Ego Gregorius (Михайлович) Ер-us (пінський) florenorum duo millia, et quingentos florenos. Athanasius (Крупецький) Premysliensis et Samboriensis quingentos florenos. Hegumeni vero omnium Monasteriorum Congregationis Vlnensis sanctissimae Trinitatis ex singulis Coenobiis octavam partem suorum proventuum ad quadriennium, tam eorum Monasteriorum, quae dictae Congregationi unita sunt, quam quae postea unientur. In particulari vero Minscense Monasterium eidem Congregationi annexum, cum suis redditibus obtulimus. Praeterea praedicta Congregatio Praeceptores Latinos ad Rhetoricam usque exnunc, ac ejusmodi Magistros, qui idiomate Ruthenico disciplinas Sacerdotali Ordini apprime necessarios tradant, promisit, prout opportunum fuerit. Porro hae summae omnes intra quadriennium in unum aggregandae sunt, et bona aliqua pro illis emenda. Quodsi forte quispiam nostrum non dederit, citatus in duplum persolvere teneatur, sin autem iterum renuerit, ab officio suo suspendatur. Deinceps iis collectis, ordinationem personarum fieri oportebit, quod a singulis nostrum ad illud Seminarium mitti possint juxta contributionem singulorum pro unaquaque persona numerando florenos centum Polonicos pro victu et amictu. Alii vero seminaristae omnes juxta voluntatem Metropolitae asciscendi, ac pro eius libitu disponendi erunt. Cum autem generalis Synodus Episcoporum celebrabitur, provisores istius seminarii eligi debent praesente Protoarchimandrita, cui dicti provisores parere, atque omnia ex consilio et arbitrio illius agere et exequi debebunt. Protoarchimandrita autem in generali Synodo horum omnium rationes teneatur facere. Cujus rei causa literas hasce cautionemque manu nostra subscribentes, et propriis sigillis munientes dedimus⁵⁰).«

⁵⁰) Ign. Kulczyński OSBМ, Specimen Ecclesiae Ruthenicae, Romae 1733., Appendix p. 91—94.

Семинар мав бути поміщений в Мінську на маєтку, що його Рутський хотів купити від молодця Головчинського⁵¹). Спершу вибрано було на сю ціль Вильно, одначе відтак назначено Мінськ, як місто що до значіння перше по Вильні і ще й з того згляду, що місто було майже ціле руське, мало було в ньому латинників, а шкіл латинських не було жадних. Се було незвичайно корисне для існування і розвитку семинаря, бо де були ріжні школи, там не мож було звичайно вдержати братньої згоди⁵²). Ректором і професорами мали бути монахи ЧСВВ, а також увесь заряд адміністраційний, педагогічний і економічний мав бути в руках Василіян⁵³).

Який мав бути научний плян, докладно не знаємо, але із пляну, який було запроваджено в колегії в Новгородку, можна вносити, що осноувався він на взірцях латинських духовних семинарів, а попри се кладено головну вагу на вивчення східних св. Отців. Бути може, що научний плян було уложено на взір студій в грецькій Атаназіяньській колегії в Римі.

Принимані мали бути всі: не лиш ті, що були активними членами грецької церкви, але й такі, що походили з родичів грецького обряду або й ті, що в тому обряді лиш охрещені були, надто ті, що їх родичі Латиняни запишуть. Усі питомці мали — як це було в грецькій колегії в Римі — складати присягу, що витревають до смерти в грецькому обряді⁵³).

Рутський бажав собі, щоб з того семинаря виходили безженні священики, бо семинар мав бути о характері визначно місійнім, а безженні священики могли бути — річ ясна — кращими апостолами церковного зединення чим жонаті. Із тих священиків мали бути передовсім візитатори у власних дієцезіях, з того семинаря мали вийти учителі в ріжні сто-

⁵¹) Архів Пропар.: Лист Рутського до питомців в Римі з 16/9 1624, Fol. 181., Митр. А. Шептицький, *ibid*.

⁵²) В своїому листі до питомців гр. колегії (без дати) ось що пише Рутський про сю справу: »Locum antea designavi Vilnam, nunc proposui Minscum, ex quo, quia civitas ista, quae facile est prima post Vilnam, tota ferme est Ruthena, pauci in ea Latini, scholae latinae nullae; ubi enim diversae sunt scholae a se independentes, solent esse contentiones, pugnae et difficulter potest conservari charitas fraterna, Latini enim pro antiqua sua consuetudine depriment nostra, quae nos erigere volumus et dum crescent res nostrae, deputabunt sibi iniuriam fieri sicut experientia notum est, et ibi facile aperiremus omnes scholas et converteretur ad nos iuventus ex toto illo tractu « (Архів Проп.: Vol. 337., Fol. 188. Мат митр. А. Шептицького.

⁵³) Лист Рутського до питомців з 7/5 1724.: »Quando scribetur Bulla erectionis seminarii Ruthenorum, advertite quaeso. ut amplissime scribatur hoc est ut non tantum ii, qui actu sunt ritus Graeci, sed qui nati sunt ex parentibus ritus Graec, vel baptizati in ritu Graeco, et si parentes Latini offerant ultro filios suos. Obligatio autem apponatur talis, qualis est in collegio Graeco Romae, juramentum scilicet, quod praestare debet qui libet.« — Vol. 337., Fol. 237., Матеріяли митр. А. Шептицького.

рони України-Руси (*per particularia loca Russiae*) та мали нести з собою світло знання, набожності і правдивої віри. Взагалі священики, з того нового семинаря, повинні були відродити зєдинене духовенство, мали піднести його морально і поправити його матеріяльне положення, бо патрони, бачучи краще духовенство, були би інакше числилися з ним⁵⁴).

Та нелиш у себе мали вони стати апостолами церковного, а тим самим і національного відродження — їх треба було післати до незєдинених частин українських земель, а головно на нинішню правобічну Наддніпрянщину. З семинарем звязував Рутський справу навернення цілого Сходу. »*Exspectamus seminarium a Sanctissimo Domino Nostro, unicum remedium promovendae sanctae Unionis et fidei Catholicae in partibus septentrionalibus* — пише Рутський в листі до питомців з 4/2. 1624⁵⁵). — *Portabimus Deo iuvante nomen Domini coram infinitis prope nationibus eadem lingua et ritu nobiscum gaudentibus; imprimis in magnum Moschoviae imperium sanctam Pontificis Romani auctoritatem importabimus*«.

Після кобринського собору взявся Рутський ще з більшим жаром за діло. До участі в жертвах на ухвалений семинар притягнув і біле духовенство київської єпархії. 15. жовтня 1626 зїхалось на соборчик в Новгородок кількадесять протопопів і священиків в характері делегатів від цілої єпархії. Вони радо відгукнулись на зазив митрополита і рішили зложити по копії литовських грошей, не відказувались дати й більше, якщо візитатор узнає чийсь парохію незвичайно доброю. При тім рішили вони, що даток їх має бути одноразовим а не сталим і обіцяли зложити декляровані гроші на слідуячому зїзді в 1628. р. І дійсно, в назначеному речинці було вже зібрано 200 золотих⁵⁶).

Рутський став пильно глядіти, щоб декляровані жертви були своєчасно зложені. Він сам крім обіцяних десяти тисяч золотих назначив таки в 1626 р. на будучий мінський семинар більшу часть доходів з свого родинного маєтку Руги через чотири роки. В своїму завіщанню з 20/3 1627 благав Рутський, »жебы складанка на семинарьумъ през смерт (його) не разрывалась«, а головно просив він наслідників зайнятися так красною справою і зібрати з доходів митрополії обіцяних 10.000 золотих, а з доходів холмської дієцезії, що тоді вакувала 2000 зол., при чому розпорядив, з якого фільварку і в який спосіб можуть бути ті всі тисячі зібрані⁵⁷).

⁵⁴) Harasiewicz: *Annales Eccl. Ruth.*, 297.

⁵⁵) Архів Пропаганди: Vol. 337., Fol. 241., Матер. митроп. А. Шептицького.

⁵⁶, К. Харламповичъ: *Западнорусскія правосл. школы*, 511—512.

⁵⁷) *ib.*

Та не всі ставились до справи так горячо як Рутський. Треба було тому не мало праці і труду покласти біля того, щоб зібрати усі декляровані на кобринському синоді гроші. Єпископи не занедбали свого обов'язку. І монастирі давали та не всі і не точно. Видно се з письма протоархімандрита Рафаїла Корсака до Рутського з 13/2 1628. »Собор в Мінську я відкрив. Священники зложили на семинар жертву 200 зол., котрі я зараз же передав о. Александрови на будову (pro fabrica). Складку на семинар наших монастирів можна уважати поганою: тому що тут лишень спорять, головно в Жировичах, Могилеві, Череві, і звідси можна сподіватись найбільше 200 зол., з Вильна 1000. Всі останні не хочуть давати«⁵⁸). Було се однак доперва в перших місяцях 1628 р., а декляровані гроші мали бути зібрані в протягу чотирох літ, себто при кінці 1630. р. так, що вже в перших слідуєчих літах семинар повинен був бути відчинений, як об сім пише сам Рутський, просячи в листі з 1/2 1632. Пропаганду, щоб вона потвердила прилучення села Торокань до семинаря. О то потвердження дотепер не прошено тому, бо не було семинаря, а тепер його улажується »et hoc anno Deo favente initium fit«⁵⁹).

Чи семинар відчинено справді того року, чи пізніше і чи взагалі був він відчинений за життя Рутського — сего з цілою певністю сказати не можна. Guépin, Ліковський і Пелеш подають, що семинар отворено ще за життя Рутського, а саме небавом після кобринського собору⁶⁰). Харлампович одначе є тої гадки, що мимо всіх постанов, мимо зібраних грошей само уніятське духовенство з василіянським орденем на чолі, не в силі було справитися з тим підприємством і семинаря в наш період не відкрито. Зроблено було вправді один крок відносно здійснення кобринського проєкту через перенесення мінської козмодамянської школи в монастир св. Духа, при чому було їй дано, імя семинаря (факт перенесення подають на 1635 р.), одначе діло дальше не пішло. Аж на мінській конгрегації в 1652. р. рішили уніятські власти відкрити з новим. роком семинар, котрий одначе довго не тривав, бо після московського нападу на Мінськ в 1655. р. він перестав існувати⁶¹).

⁵⁸) Харламповичъ: Зап.-русскія правосл. школы, 513.

⁵⁹) Митр. А Шептицький, Архив Пропаганди: Vol. 336., Fol. 86.

⁶⁰) Guépin-Kalinka, обговорюючи Кобринський собор, пише: »Stanoło więc seminaryum ruskie. Szczęśliwy to był początek; atoli księży bezżennych nigdy ten dom nie wydał, jak tego Rutki pragnał.« (Żywot ś. Jozafata, 308)

Ліковський: »... Мінський монастир wraz із всіми доходами прилучили до семинарії і небавом отворено її в Мінську.« (Берест. Унія, 238)

Пелеш: (пишучи про собор) »...so dass der Bau des Seminars in Minsk gleich in Angriff genommen werden konnte und dasselbe bald seiner Bestimmung übergeben wurde.« (Geschichte der Union, II, 141.)

⁶¹) Харламповичъ: Зап.-русскія правосл. школы, 513—514.

Нам все таки правдоподібнішою видається думка висше наведених істориків. Справа відтворення семинаря могла проволічись лиш ізза матеріяльних труднощів. Однак Рутський ще перед кобринським собором розпоряжав вже кількома тисячами⁶²⁾, дістав з Риму 1000 скутів, відтак на кобринському соборі декляровано майже 20.000 зол. і в протягу чотирох літ щось таки мусіло стягнутись, бо грозила єпископам суспензія, (сам Харлампович твердить, що Рутський: і Мороховський гроші зложили, 14.500зол.)⁶³⁾, прилучено до семинаря мінський монастир і село Торокань — так що неможливою річю видається, щоб він до смерти Рутського т. є до 1637 р. не був отворений. І тому твердження К. Харламповича, що «само уніяцькое духовенство во главѣ съ базилянскимъ орденемъ оказалось не въ силахъ справитися съ этимъ підприєміемъ» не може доторкатись матеріяльного боку справи. Моглоб воно відноситися до труднощів в вишуканню професорів, до недостачі питомців, браку зацікавлення семинарям з боку тодішньої суспільности. Та і під тим оглядом твердження нестійне. Учених Василян, що покінчили грецьку чи інші папські колегії і що могли заняти місяця професорів в семинари було подостатком. Відноснож питомців — то кандидатів на них повинно було бути також доволі. Єсли Рутський після свого вступлення в монастир зумів на протязі двох років згуртувати в монастирі біля сотні молодців шляхотського походження, що вдягнули рясу, то тепер не було-б кандидатів до семинаря, коли після смерти св. Йосафата Зединенне заточувало щораз ширший круг та запускато щораз глубше коріння в народі, коли до Зединення повертали найкращі представники православя (Смотрицький), тоді мало би не стати охочих посвятити себе духовному станови, щоби відтак стати апостолами Зединення? І Рутський в листі до питомців гр. колегії з 7/5 1624. пише, що не мало є таких, котрі ждуть на семинар, а він їм покищо надію робить⁶⁴⁾.

Тому семинар мусів бути ще за життя Рутського відчинений і не важне те, чи він був зовсім окремо zorganizований, чи через перенесення козмодамянської школи в Мінську до монастиря св. Духа перемінено її на духовний семинар. І від 1632 р. не стрічається вже в листах Рутського згадки про семинар, а то свідчить рішучо за тим, що він вже функціонував, бо заки його основано, то не було листа, в котрому би Рутський про него не згадав.

* * *

⁶²⁾ Лист його до Пропаганди з 15/6 1626., (Архів Проп. Vol. 56, Fol. 69., Матер. митр. А. Шептицького.)

⁶³⁾ Харламповичъ: op. cit., 513.

⁶⁴⁾ Архів Пропаганди, Vol. 337., Fol. 237. Матер. митр. Шептицького.

Митрополит Рутський — если ходять о його працю біля піднесення освіти в своїй церковній провінції — це справді рідка поява в історії України в першій половині XVII. ст. Людина незвичайно освічена, інтелігентна, всеціло віддана справам своєї Церкви і народу. Архіпастир, що хотів західню науку і культуру защепити на своїй церковній ниві, вбравши її в своєрідний одяг грецької Церкви. Знаменитий педагог, що в схолястичне навчання тодішньої доби вносив нове життя новий напрям: живу народню мову, котрою послуговуванося при викладанню богословських наук. І під цим оглядом його школи перевищали усі тодішні висші школи, що існували на території України, перевищали навіть могилянські школи (сучасна Рутському колегія в Києві, пізнійші колегії в Винниці і Кременці).

Відносно освітньої діяльності може Рутський знайти гідного противника лиш в особі Петра Могили, митрополита незєдиненої київської митрополії. Не винуватий в тому Рутський, що його школи не розцвились і не розвинулись так буйно, як школи основані Могилою, бо не його вина, що його школи находились на окраїнах української національної території, часто серед ворожого моря, а школи Могили, головно його київська колегія, находилася в самому центрі українського національного життя під могутчою охороною козацтва. Митр. Рутський своєю працею на полі освіти духовенства дав початок зростови ідеї Зєдинення між широкими верствами народу та причинився до витворення тих цінностей, якими опісля заясніла зєдинена Церква. Рутський — справжня »columna Ecclesiae«, правдивий »Athanasius Russiae«⁶⁵).

⁶⁵) Титул даний йому папою Урбаном VIII. гл. Kulczynski: Specimen Ecclesiae Rutenicae, 227.

Віднайдення й розпізнання мощів св. свщмч. Йосафата Кунцевича

1915—1917

(*Ерр. D-r J. Bocian. De reliquiarum S-ti Iosaphat reinventione et recognitione novissima sec. addita documenta.*)

1. Віднайдення св. мощів. Одним із благословенств нещасної світової війни є віднайдення, розпізнання й опорядження великого скарбу, мощів св. священомученика Йосафата, Архієпископа Полоцького. Можна сказати, що сталося се не без особливої помочі Святого.

Коли в відповідь на канонізацію Його, рука царської жандармерії дня 26. мая (7. червня) 1873. р. спрятала їх з престола св. Варвари в підземелля василіянської церкви в Білій на Підляшшу¹⁾, замурувала їх там, засипала румовищем й прикрила підлогою, — здавалось, що вона їх там вже на віки заховала від людей. Але св. Йосафат стеріг їх і як прийшла своя пора, вийшов ураз із ними на світ Божий. Вийшов на молитви того, котрий у неволі горячо до нього молився.

Із курської в'язниці писав Високопреосв. Митрополита Андрей 1916. р. до о. крилошанина Войнаровського, щоби „браття на жовківськїм памятали на свого Вітця в Білій...“ (Оо Василіяне — на св.

¹⁾ Відомість про се гл.: X. E. Likowski, Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII. i XIX. wieku. Poznań, 1880, ст. 430—31 Прим. (Вид II-ге, ч. II. Варшава 1906, ст. 227—28 Прим); X J. P. В (ojarski). Czasy Nerona w XIX. wieku pod rządem moskiewskim, czyli prawdziwe prześladowanie unji w dyec. chełmskiej, Wyd. 2-gie, część II. Lwów 1885, ст. 25—31. A. Guépin, Un apôtre de l'union des églises au XVII-e siècle Saint Iosaphat. Tome II. Paris-Poitiers, 1898, ст. 503 ¹¹. Оповідання самого відступника Ливчака: Н. Н. Ливчакъ, Къ исторіи возсоединенія уніятвъ, Вильна 1910 ст. 8. (пор. Д-р К. Студинський, »З пожовкѣлих листків« Львів 1917 ст. 61).

Йосафата). І добрий пастир сам вийшов на зустріч до своїх дітей.

Під осінь 1915 р. ночував наш народний учитель, австрійський старшина військовий, д. Теодор Заяць з Ремезовець к. Золочева, в одного старенького міщанина в Білій, Емілія Радоминського. Коли ближше спізнались, звірився старець, що він 1873 р. крадьком доглядів, куди й як спрятали Москалі мощі св. Йосафата, та й може вказати те місце, де їх заховано. Ми, Уніяти, повинні б їх тепер звідтіть добути, то він радо допоможе. Незабаром Святий покерував діло так, що д. Т. Заяця вислано з Білої на сербський фронт і він переїздив через Львів. Думка про св. мощі стояла йому заедно перед очима й він зараз звернувся туди, де сподівався зустрінути зацікавлення. З огляду на воєнний стан не легко було братися до тієї роботи, тому на разі порішено зачекати з тим до лучших, спокійніщих часів. Енергійний вояк не розумів, що то значить у такій важній справі чекати, тому негайно предложив сю справу пок. крилошанинови Івану Чапельському, тодішньому шкільному радникови. Покійний радо прийняв сі інформації, скромненько записав собі їх на карточці й передав її о. крилошанинови Войнаровському, повновласникови митрополичої палати. Йдучи на зустріч бажанню Високопреосв. митрополита Андрея, попросив о. Войнаровський митрополичого секретаря о. Павла Демчука ЧСВВ., щоби поїхав до Білої шукати святих мощів. За благословенням василіянського о. протоігумена Плятоніда Філяса вибрався о. П. Демчук у дорогу, наче на прощу. Біла належала тоді до німецької окупації, а Василіянська церква була домом молитви протестантських вояків. Німецьким етапним командантом Білої був тоді майор Оттон Функ, Баварець, щирій католик. За його помічною рукою тай завказками вже згаданого старця Ем. Радоминського дня 20. листопада 1915. р. зачато копати в згаданій церкві. По кількох даремних гляданнях біля престолу, розкрито на алеї підлогу й найдено муроване склепіння склепу. Пробито його, й тоді показалися у правій замурованій ниші дорогоцінні мощі. Радість, подив і святе говіння в ту мить огорнули всіх присутних. „А ось святий Йосафат!“ — закликав радісно Радоминський. До пробитого отвору дотиснулось зараз кількох інших старців більських, які колись, замолоду, своїми очима бачили Святого

на престолі крізь скляні вікна труни й добре його тямили. „Так, се той Сам!“ потвердили вони всі однодушно. Були там міщане: Доминик Шидловський, Йосифат і Ігнатій Харламповичі, Павло Лещинський, Іван Крась, Ігнатій Цецелевський і ин. Так і вони є першими наочними свідками тожсамости мощів.

З великою радістю свідчили вони, що цей дорогоцінний і святий скарб, хоч пролежав 43 роки під сирюю землею, доховався таким, як був, хоч трохи змінився. Лице й руки потемніли; ніс заломився, відай від спадаючого віка збутвілої труни, бо кусник дошки ще лежав на лиці. Решта деревляної труни, обвитої колись кармазиновим оксамитом зі срібними пасмами, розлетілась в порошок й присипала червоні ризи верствою темного пороху. При докладніщім огляненню побачено, що тіло й шкіра на лиці й руці заховалась ще досить добре, але вже присохла до костей. Не мали вони вже тієї м'яккости, яку бачено при попередних оглядинах; але рану від бердиша на лівім тімені, від вуха косом до чола видно було добре, так само, як і постріл на голові від смертоносної кулі. Дальшими ознаками тожсамости мощів були: багрянний гаптований саккос митрополита Рутського, що його вложив 1826. р. на Святого єпископ холмський Ціхановський¹⁾; брак лівої руки й рамени, що їх розібрано по ріжних часах на мощі; у правій руці бракувало двох пальців; перстень ісмаргдовий лишився з пальцем. Не було найменшого сумніву, що це поправді мощі св. священомученика Йосафата, ті самі, які лежали перед тим через півтора сотки літ на престолі.

Коли потім о. Демчук згадав, що треба б тепер добути ці мощі й перевезти їх деінде, в безпечніше місце, люде оперлись тому. В виду того, та ще й з огляду на военний стан, не лишалось нічого иншого, як знову склеп з мощами замкнути, а тимчасом постаратись про згоду властей і народу на законне добуття й перевезення Святого. Була це дуже тяжка річ і довго мусіли побиватися за тим о. протоігумен Філяс і о. Демчук на ріжні сторони. Нарешті аж нунцій апостольський в Монахові, кардинал Фривірт (Frühwirth), і нім. консуль у Львові, Едвард Гейнце (Heinze) виеднали згоду німецького

¹⁾ пор. В. Guépin, Un. apost. II, p. 483.

правління, а за поміччу варшавського нунція А. Раттія (теперішнього папи римського) вікарій капітулярний люблинської римо-католицької єпархії Квек, як місцевий ординарій, пристав теж на те. В виду позволення духовної власти нарід уже не противився. Противно, побоюючись, щоби мощі знову не попались в російські руки, на випадок можливого в той час повороту Москалів, рад навіть був, що беруть їх у безпечне місце.

Дня 9-го липня слідуячого 1916 року, це є через сім і пів місяця від першого відкриття склепу, отворено його знову. Були при цьому акті крім етапного команданта Оттона Функа його урядовці: полевий почтар Франц Кріч (Kritsch) зі Шарльотенбург'у і Петро Мас (Maas) з Рейнберг'у, офіцер Еріх Ганке (Hanke) та полевий духовник о. Рамберт кап. з надренської провінції, німецький духовник з Білої. Як о. Демчук з о. Рамбертом увійшов у склеп, побачив над своє сподівання уже зміну на св. мощах. Доступ свіжого повітря пів року тому і знову свіжа вогкість під землею перегризли труну до краю так, що вона вся розсипалась, крім спідньої подвійної дошки. Тіло на лиці й руках почорніло і з вогкості зачало порохнавіти. Першим ділом обох священників було уважне очищення святих мощів із решток спорохнавілої труни. Зібрано їх і зложено на боці, а св. мощі приладжено як найобережіще до того, щоби їх на другий день винести зі склепу до церкви. Тимчасом списано із цього акту урядовий протокол.

На другий день, це є 10. липня, о. Демчук Вас. при помочи згаданого вже о. Рамберта, кап. з Білої, та о. Карла Бехте, священника з Дірен (Düren) еп. кольонської, під той час військового пароха з Берестя, вояка Петра Маса (Maass) з Рейнбергу над Реном, виніс святе тіло зі склепу до церкви. Тимчасом приготовано нову труну й осторожно, з великим говінням перенесено до неї св. мощі. Рештки старої труни, разом з молитвами проскомидійними і другими предметами, які лежали біля св. мощів, зложено в другу меншу скриню. Тому, що василіянська церква служила за молитовний дім для вояків протестантів, перенесено тогож дня св. мощі до католицької церкви військової, колишньої Реформатів, щоби нарід, який дуже чисельно зібрався, міг віддати честь і поклін своєму Святому. Із цього добуття.

переложення й перенесення зладжено другий урядовий протокол.

Після побожних і велелюдних набоженств дня 12. липня великий здвиг народу відпровадив св. моці на дворець желізничний.

2. Перевезення св. моців з Білої до Відня. На желізниці в Білій приготовано на св. моці окремий віз, який мав напис: »Berlin 13670«, а на труну велику деревляну скриню. До неї вложено св. домовину, опечатано її печаттю пруської військової команди (Königliche preussische Kommandantur N-г 214), зважено обі скрині (одна зі Святим, а одна з рештками старої труни) на 4000 кг, і листом скорої пересилки (Eilfrachtbrief) ч. 315 з датою Біла 12. липня 1916 надано їх на желізницю. Закнено вагон, запльомбовано й віддано ключі від нього о. Демчукови Вас., який проводив цей дорогоцінний скарб до Відня. Завдяки порученням німецької етапної Інспекції прибужної армії (Etappen-Inspektion der Bugarmee, Zivilverwaltung) ч. 2279 з дня 6 липня 1916 й австрійського делегата заграничного міністерства в Варшаві ч. 4425 з дня 13. липня 1916 желізничні, граничні й цлові урядовці йшли на руку о. Демчукови. Так скоренько приїхали св. моці з Білої до Варшави дня 13. липня. Того самого дня листом скорої пересилки ч. 209 відіслано їх з Варшави до військової пограничної станиці Зубковичі (Zabkowice). В Зубковичах перебрали австрійські власти згаданий віз (Берлін ч. 13670) дня 14. липня і зараз о. Демчук Вас. листом скорої пересилки ч. 3637 відіслав його далі до Відня. З Зубкович везла св. моці військова желізниця до станиці Границя (карта скорої посилки ч. 344). Перехід через Границю засвідчено печаткою дня 14. липня 1916. Цлові формальности в Шаковії не задержали воза й так щасливо приїхали св. моці до Відня на північну станицю дня 15. липня 1916 в пізний вечер. День 16. липня був неділею, тому годі було перевозити їх де небудь. Цього дня віденський Уряд передачі скорих посилок повідомив наш гр. кат. Уряд парохіяльний при церкві св. Варвари в Відні про присилку двох скринь моців св. Йосафата ваги 4000 кг. На цю посвідку за заплавою перевізної належності в висоті 529 корон і 66 сотиків слідуячого дня, це є 17. липня 1916 р. видала желізниця дорогоцінну посилку. В присутности оо: крилошанина Т. Войнаровського, директора дів. гімн. Т. Лежогубського, катихити Д. Лопатинського й секретаря Митр. П. Дем-

чука Вас. залізничний урядовець отворив запльомбований залізничний віз і всі провірили, що обі скрині й їхні печатки урядові ненарушені, значиться і св. мощі й останки спорохнявілої труни приїхали ціло до Відня. З північного двірця перевезено обі скрині до нашої гр. кат. церкви св. Варвари й зложено їх там у каплиці за захристією. Тому, що малий престол, який стояв у каплиці напротив дверей, не міг помістити в собі обох скринь, постарався о. протоігумен Філяс, о новий скромненький олтар і в нього сховано св. мощі.

Так спочив св. Йосафат серед своїх, у нашій гр.-кат. церкві св. Варвари в Відні при Почтовій вулиці.

3. Приготування до розпізнання. Тепер було першою журбою о. протоігумена Філяса, зладити нову достойну труну Святому, а далі опорядити й прибрати св. мощі в нові ризи. На сам перед замовив він у маляра-артиста Новаківського зі Львова рисунок на металевий стилевий саркофаг зі скляними стінами. А щоби мож було перебрати Святого в нові ризи, треба було наперед докладно й певно знати, що з них до наших часів зосталося. Це значиться, треба було наперед перевести канонічне розпізнання (рекоґніцію) мощів.

Зі згляду на важний закон богочести св. Церква католицька справу св. мощів унормувала докладними канонічними й літурґічними приписами. Перш за все вона сама застерігла собі весь суд про них. Тому про таку важну річ, як мощі св. Священочученика, треба було повідомити св. Апостольський Престол і від Нього ждати дальших вказівок. Але тимчасом заходило побоювання, що мощі св., які при другім отворенню склепу в Білій виказали вже видимі зміни на собі, тепер наслідком трясення в дорозі й холодних мурів у віденській церкві ще більше можуть зотліти. Отже треба було чимскорше оглянути їх, іще перед канонічним розпізнанням і запобігти дальшим змінам. З тих причин відбулось дня 15. вересня 1916. р. оглянення мощів. На прохання протоігумена о. Філяса перевів це діло Преосв. єпископ станиславівський Григорій Хомишин при помочі петента та пароха церкви св. Варвари о. мітрата Др. Й. Жука й його сотрудника о. П. Патрила. Наперед сконстатовано, що печаток пруського команданта військового на скрині не нарушено. Отворено скриню, добуто тимчасову труну,

й поставлено її на престолі в захристії. Коли її отворено, побачено, що св. тіло на лиці й руці, це є в тих частях, які підпадали під вплив повітря, за про вожкість почорніло й збутвіло. Мітра на голові розлетілась, св. ризи зі споду цілком спорохнавіли, омофор і багряний саккос досить добре доховались. Обува була вправді зі споду ушкоджена, але на підбиттю золоте гаптування заховалось. Ланцюх і хрест нагрудній (трираменний і простий) лежали осібно, так само на боці лежала часть пальця з перстеном. Лівої руки з раменем бракувало; лице й права рука, хоч були трохи ушкоджені, однак ще тримались ціло, на голові з лівого боку видно було рану, яку Святому завдано в хвилі забийства.

Хоч такий стан мощів не виключав дальшого тління й очевидно треба було їх убрати в нові ризи, однак вперед конечно було, щоб компетентна церковна влада перевірила їхню канонічно автентичність. Тому Преосв. Григорій рішив, щоб мощі ці нетлінні лишити на разі так, як вони є, а вперед перевести канонічне розпізнання. Труну замкнено знову, запечатувано печаткою Преосв. Григорія, вложено назад в скриню, й тую опечатувано. З акту оглядин св. мощів списано протокол.

Після цього о. Протоігумен дня 20. жовтня. 1916 р. написав листа до св. Згромадження для ширення віри (відділу справ східного обряду), в якому подав вістку про віднайдення, перевезення до Відня й про стан мощів св. свщм. Йосафата, та й за порадою Ап. нунція Скапінеллія, просив о рішення, щоби віденського архієпископа, Кардинала Густава Піфля (Piff) уповажнено до переведення канонічного розпізнання св. мощів. Секретар св. Згромадження на послуханню дня 8. листопада предложив цю справу Св. Отцevi Венедиктови П. XV-у й одержав найвисше рішення, щоби віденський Кардинал або сам особисто, або через уповажненого від себе перевів цю рекоґніцію. Листом з дня 30. листопада повідомило св. Зібрання Кардинала Піфля про це, но чомусь цей лист запрезентовано в Відні доперва аж дня 10. січня 1917 р. Князь-Архієпископ Кард. Піфль радо взяв на себе цей труд. Листом з дня 7. лютого попросив він наш гр. кат. Уряд парохіяльний у Відні, щоби о. протоігумен Філяс предложив протокол останніх оглядин мощів та притім подав документно, які перемини переходили вони від того часу; де, коли їх найдено, в чиїх руках були вони від того

часу, чи чого з них не віднято, або не додано. А ради переведення самого акту розпізнання, просив о ближше порозуміння в справі місця, в справі вибору двох лікарів-знавців, нової труни, видатків і пр. Таким чином ця важна й пильна справа ввійшла вже в правильний хід близького здійснення.

У відповідь на це бажання подав о. протоігумен Філяс віденському архієпископському Ординаріатови в письмі з дня 5. березня 1917 р. докладні відомости про різні оглядини мощів св. Йосафата в Полоцьку й Білій; про долю, яку вони ввесь час переходили від добуття з ріки Двини в 1623. р. аж до 1915. року; про віднайдення їх, переложення до нової труни й перевезення їх з Білої до Відня, нарешті про останні оглядини їх в вересні 1916. р. В виду того, що архив полоцької й холмської консисторії в руках російських затратився, відомости про оглядини й історію мощів подав о. Філяс Вас. у формі виписків з біографії св. Йосафата, що її написав о. Гепен Вен. Історію віднайдення й перевезення подано по звітові о. Демчука Вас. враз із відписами протоколів першого й другого отворення склепу, переложення мощів до нової труни й перенесення їх до католицької церкви в Білій. Предкладаючи бажані документи, просив о. Протоігумен о прискорення акту розпізнання з огляду на стан мощів і потребу їхнього прибрання. Коли всі формальности, потрібні до розпізнання полагоджено, рішився кардинал Піфль сам особисто перевести цей акт в церкві св. Варвари дня 19. або 20. квітня. Листом з дня 11. квітня 1917 повідомлено про це о. мітрата Жука та прошено його, щоби предложив відповідних свідків до цього акту, та запросив о. Демчука, сотрудника о. П. Патрила й двох лікарів-анатомів католиків для лікарської оцінки.

Таким чином, коли усе вже приладжено до остаточної канонічної рекогніції, прийшла в Росії після революції радісна вістка, що Митрополиту нашого Андрея випущено з вязниці на волю й що він вертає до своїх епархій окружною дорогою на Відень. У виду того промотор справи, о. протоігумен Філяс, іще не знаючи про визначення вже реченця рекогніції, рішився заждати з тією справою на сподіваний приїзд Митрополита. Листом писаним з Букови дня 14 квітня просив о. Протоігумен віденського пароха о. мітрата Жука, щоби повідомив про це віденський Ординаріат, тай щоб просив Впреосв. Митрополиту

о участь в цім акті та визначення реченця на нього, О. Демчук Вас. мав подати цей реченець о. Протоігуменови, який теж хотів особисто взяти участь в ньому. Так прийшлось відложити справу провірення мощів на сподівано недовгий час. Тимчасом через перепони, якими спинено й перегороджено нашому Митрополиті відвідини св. Отця Венедикта П. XV в Римі, час приїзду його зі Швайцарії до Відня протягнувся аж до серпня 1917 р. І так по волі — неволі також і справа рекогніції протягнулась аж під кінець цього місяця. Тоді за спільним порозумінням іменував кардинал архієпископ Піфля актом з дня 27 серпня 1917 своїм відпоручником до канонічного розпізнання мощів св. Йосафата Преосв. Митрополиту Андрея, урядовим свідком єпископа Йосифа Пфлюгера, свого коадютора, а прокуратором фіскальним віденської курії спершу прелата Максиміліана Бреннера, а потім Дра Едварда Кравса, нотарем же Йосифа Вагнера.

4. Акт рекогніції св. мощів. Після того, як о. протоігумен Філяс старанно приготував усе, що було потрібне до цього канонічного акту, визначено його на день 30 серпня. В кораблеви церкви св. Варвари поставлено довгий стіл, накрито його білим обрусом, а довкола приготувано ряди крісел для учасників рекогніції, свідків і гостей. З боку стояв столик для Нотаря. О год. 3-ій з полудня зійшлись члени комісії й запрошені гості. У щасливу хвилю зібралось у той час у Відні багато поклонників св. Йосафата, багато наших єрархів і багато приятелів нашої грецько-католицької Церкви — так, що всіх разом членів цього акту було 24: 5 єпископів, 2 крилошани, 2 провінціяли законів, 6 світських священників, 4 законники, 2 браття законні, 2 лікарі і 1 нотар.

Отвираючи акт канонічного розпізнання мощів, подякував Впреосв. Митрополита Андрей Господу Богу і св. Йосафатови за велику ласку віднайдення й привезення їх до Відня, привитав учасників акту і гостей, попросив їх о ласкаву поміч при цій важній справі, та велів наперед відчитати 2 листи Згромадження для Розширення св. віри: один до Кардинала архієпископа Піфля, а один до протоігумена Чина васіліянського о. Філяса. Першим листом дав св. Ап. Престол Кардиналови власть особисто, або через заступника перевести канонічне розпізнання св. мощів, а другим повідомлено про це о. протоігумена Філяса. Відчитано ще й третій акт,

яким Кардинал Піфль дав Митрополиті Андреєви повновасть до переведення сього акту. Відтак свідки вибрані до акту рекогніції й лікарі склали присягу, що своє діло совісно виконуватимуть. Після цих правних формальностей введенням до самого акту розпізнання було наперед відчитання історії мощів від хвилі мучеництва Святого в 1623. р. аж до замурування їх в склепу в Білій 1873. р. Подав їх на підставі історичних свідоцтв о. протоігумен Філяс. Потім капелян митрополичий о. Павло Демчук, який віднайшов, добув і перевіз св. мощі з Білої до Відня, відчитав у латинській мові свій звіт п. т. »Brevis relatio de inventione et translatione Reliquiarum S. Josaphat Aepi et Mart.« На ствердження своїх слів і свого свідоцтва, що ті самі мощі, які були в Білій, перевезено без усякої зміни до Відня, склав він присягу на святу Євангелію. Після нього зізнав під присягою парох церкви св. Варвари, о. Др. Йосиф Жук, що крім оглядин переховуваних у церкві св. мощів, які довершив дня 15. вересня 1916. р. комісійно Преосв. Григорій еп. станиславівський, — і яких протокол він при тім відчитав, — мощів цих весь час ніхто не нарушив, ні їхніх печаток.

Після вислухання й запротокуловання цих свідоцтв і зізнань велів Преосв. Митрополита принести св. мощі з каплиці до церкви. О. мітрат Й. Жук і його сорудник о. П. Патрило принесли з захристії труну зі св. мощами, оббиту зеленим оксамитом і поставили її обережно на застеленім столі. Наперед Преосв. Провідник рекогніції, а опісля прокуратор фіскальний, урядові свідки й нотар оглянули докладно труну й переконались, що вона щільно замкнена, що печаток на верівках ні на труні ніхто не нарушив. Значиться, і св. мощів ненарушено. Тоді на приказ Преосв. Митрополита отворено саркофаг.

Всі присутні з великим зацікавленням і говінням глянули на святі мощі. Пізнати було лице людини, темне, зсохле. Очи замкнені ввійшли глибоко в голову, ніс заломався, уста зсохлі, примкнені. Одна рука спочивала на грудех; хрест нагрудний зсунувся вбік; багрянний саккос вкривав тіло, ніг не було видно. Настала хвиля тихого, спокійного оглядання. Дехто приступав і цілував то руку, то саккос. Тоді Преосв. Митрополита проголосив присуд виключення (екскоммуніки), задержаного ві-

денському Ординаріатови, на кожного, хтоби важився щонебудь узяти із св. мощів, або щонебудь до них, крім прибрання, додати.

На візвання Предсідателя рекогніції зняли дуже обережно лікарі-знавці Др. Александер Кляйнмонд і Др. Іван Бережницький покривала й одежі зі св. мощів і почали їх по приписам своєї науки докладно оглядати. Всі присутні мовчки й уважно гляділи на їхню працю й терпеливо ждали на їхнє оречення. Бачили вони, як оглядали наперед голову, зверху, потім у середині, опісля клітку грудну й черевну часть. Коли розвинули покривала голенив, показалися під відстаючими стегнами кости рожевої краски. Спершу здавалось, що це від червоного шовку покривала. Коли однак піднесли яблуко на коліні й глянули в колінний сустав, була й там свіжа рожева краска, без сумніву краска крови. Знак, що ця нетлінна рожева краска доховалась на костях аж до наших часів. На ногах сконстатовано брак обох стіп. Ще раз поглянули зверху по св. мощах, нарадилися зі собою і здали перед Комісією звіт про те, що вони найшли. Наперед заявив Др Кляйнмонд, що це по правді нетлінні й старі мощі. Стегна, жили, нерви й шкіра не підлягли природному розкладови, тільки зсохлись, ствердли й прісхли до костей. Кости держаться добре, але мягкі части на них під впливом вохкості й повітря зпорохнавіли й зачинають від тіла лупатися. За про такий крухкий стан не мож було оглянути ні хребта, ні крижів, котрі вже дуже струпішили. Найлучше заховалась голова. В середині зсохлі звої мозкові, стегна й нерви зору та слуху держаться ціло. В середині голови нема ніде сліду від пробиття кулею, а тільки знак зверху на голові й кости. З лівого боку коло вуха великий подовгастий отвір у прорубаному черепови — важний і автентичний доказ на те, що це є голова св. Йосафата, якому розтяли голову топором. Це, що каже історик мощів св. Йосафата, справджується тут у повні. І так, нема цілої лівої руки, ні рамени, а на правій недостає малого пальця, ні двох чиколотків перстенного пальця. В ногах бракує обох стіп. Задля небезпеки розсипання в порошок не мож було добре оглянути стовпа хребетного; видно тільки, що низом усе зпорохнавіло.

Це оречення лікарське було важним доказом на автентичність св. мощів, бо якраз все те, чого

недоставало, віднято було вже давніше до реліквія-рив і наканонізацію. Найважливіші точки зі свого о-речення списали лікарі-знавці в коротенький опис теперішнього стану св. мощів (п. т. Ärztlicher Befund) і підписали його оба: примар шпиталю Милосерних Братів Др. Александер Кляйнмонд і лікарський радник Др. Іван Бережницький, у той час заступник директора шпиталю Вільгельміна. Опис цей підписано о год. 5:30 вечером.

Після цього о-речення зачалась дискусія над автентичністю мощів. Перший забрав слово про-мотор справи розпізнання, о. протоігумен Філяс. Навязуючи до стану мощів, як його представили лікарі-знавці, о. промотор звертає увагу, що про все те, чого неостає, мож історичними свідоцтвами доказати, що й коли віднято. Комісійні оглядини мощів на протяг двох століть переводили власти церковні вісім разів. На перших оглядинах 1628. р. Апостольські делегати сконстатували стан мощів нетлінний. Все тіло було ціле, м'ягке. На других, у 1637. р., завважено, що тіло незіпсоване, лиш шкіра зачинає зсихатись. Волосся й борода відпали й розсипались у порох. Завважено тоді брак малого пальця правої руки й грубого лівої. При третім огляданню підчас перекладання св. мощів у срібний саркофаг в 1650. р., занотовано брак значних частей, але яких, не сказано. Р. 1715. дано варшавським Єзуїтам реліквію з лівої руки, а після капітули дубненської з 1743. р. дано помоцьким Васи-ліянам, на заспокоєння їхніх домагань, локоть (os radius) лівої руки. Підчас найдокладнішої за всі, які були, ревізії мощів з 1680. р., яку за ігумена Теофіля Серафимовича переводив у Білій придворний лікар кн. Радивілів, Йосиф Антоній де Каррес (Guérin, Un arôtre, t. II p. 469 і 555) сконстатовано брак лівої руки й части лівого рамени, брак кругів хребетних, брак ребер у плечах, брак крижів, пят, підбиття і пальців в обох ногах. За останніх, восьмих оглядин у р. 1826, тіло було ще елястичне, хоч зсохле; обчищено його, на старий льняний стихар вложено новий атласовий з золотими обшивками, а замість старинного фелона вложено на Святого величавий багрянний гаптований саккос митр. Рутського з його гербом. Цей сам саккос есть і нині. Це теж важний доказ тожсамости й автентичности св. мощів. Решту лівого рамени відняв пралат Шиманський около 1830 р. на реліквії, які були при канонізаці. Ввиду

такої згідності історичних свідоцтв і теперішнього стану промотор рекогніції заявляє, що не може бути ніякого сумніву, що це є мощі нашого єпископа. В Білій не було нікого іншого крім св. Йосафата, отже ці нетлінні мощі є тільки мощі св. свящмч. Йосафата, архієпископа полоцького.

На це заявив прокуратор фіскальний монсіньор Др. Едвард Кравс, що він по правді бачить згоду між ореченням лікарським а історичними свідоцтвами й не має нічого проти того замітити. Утверджує його в тім зізнання о. Демчука Вас., автентичного свідка віднайдення й перевезення св. мощів, як також ненарушення печаток. Він годиться з гадкою о. Промотора що до автентичности св. мощів. Урядові свідки: Єпископ-коадьютор Йосиф Пфлюгер, єпископ-адміністратор крижевацький Діонизій Ніяді, єпископ-номінат перемиський Йосафат Коциловський і крилошанин станіславівський Франц Щепкович заявили свою повну згоду на те. Ніхто теж з присутних гостей не мав ніякого сумніву про їхню автентичність.

Тоді Впреосв. митрополита Андрей, як Апостольський делегат при канонічних розпізнанню св. мощів, зібрав ще раз коротко всі докази на автентичність. Як стверджено під присягою, найдено їх у Василянській церкві в Білій на Підляшшу, де вони від 1765 р. були; найдено їх у склепу під землею, в тім самім місці, куди їх російська влада в 1873 р. казала спрятати. Старці свідки з Білої за свідчили, що вони ті самі, які колись були на престолі. Без ушкодження перевезено їх при Божій помочі до Відня. Стан св. тіла й одежі є ті самі, як про них говорять історичні свідоцтва. Рана на св. голові і нетлінність це незбитий доказ тожсамости, правдивости й автентичности мощів св. священо-мученика Йосафата, архієпископа полоцького.

В виду таких певних і наглядних доказів, в виду згоди знавців, свідків і фіскального Прокуратора, Провідник рекогніції в ім'я Боже видав урочисте оречення, що „мощі, які перед присутними лежать, є по правді (мощі) св. Йосафата, архієпископа полоцького, мученика, що вони є автентичні, й тому належить ся їм почесть і виставлення на публичний поклін“.

Стоячи побожно і в скупленню духа вислухали всі присутні цього вироку. Тоді засвічено світло

церковне, відспівано тропар і кондак Святому Йосафатови, гімн „Тебе Бога хвалимъ“ і всі віддали честь і поклін св. мощам, цілуючи їх побожно.

Вже смеркалося, як скінчився цей важний акт канонічного розпізнання. Нам присутним здавалося, що святий Йосафат є живим посеред нас. Велика духовна радість веселила нас усіх і заповідала велику надію й поміч на будуче. Святі мощі взяли о. Жук і о. Патрило знову на руки, вложили до труни, замкнули її, перевязали й опечатували митрополичою печаткою. Стан мощів св. і риз домагався негайного опорядження. Піднявся цього труду Редемпторист о. Августин Комарек, досвідний знавець цього діла. Йому теж і о. парохви Жукови, як живим у Відні, віддано св. мощі в опіку, як урядовим сторожам. О. Комарека упрощено, щоби розібрав їх, те, що не дається вже заховати, відділив, а проче, що трівке, задержав при св. костях, та й прибрав їх у нові ризи, які йому буде приготовано, та й як усе буде готове, вложив комісійно в новий саркофаг. Притім поручено йому, щоб після закінчення опорядження склав присягу, що з мощів св. Йосафата нічого не взято, ані до них, крім одежів, нічого не додано, й запечатував саркофаг.

Закінченням канонічної рекогніції було списання урядового протоколу її через брата Василянина Іринея Готру і о. Д-ра Йосифа Боцяна, та й відчитання його. Всі присутні підписали його: наперед Впреосв. Митрополита Андрей, як Апостольський відпоручник розпізнання, потім урядові свідки, прокуратор фіскальний, промотор справи, лікарі, священики учасники й гості. На кінці протоколу поклав нотар ось яку клявзулю: „In quorum fidem etiam Ego Notarius subscripsi atque in solemnem confirmationem sigillo meo usuali firmavi. Josephus Wagner, Notarius ecclesiasticus Viennen. ad actum deputatus“ і прибав свою печатку на червонім лякови.

Так на славу Божу й св. Йосафата закінчився важний історичний акт докладного провірення і ствердження автентичности мощів св. священомученика Йосафата. Святий із гробу воскрес і вернув знову до своїх вірних овець, а з ним вертає і його чудотворна сила. Вернув і переконав світ про те, що неправду писали вороги, начеб мощів св. Йосафата не було. І так справдилися пророчі слова псалмопівця: „Багато журби в праведних, але

від усіх визволить їх Господь. Хоронить Господь усі кости їхні й ні одна з них не сокрушиться" (Пс. 33, 19, 20).

5. Додаток. Акти рекогніції. Про віднайдення, перевезення й розпізнання мощів св. Йосафата маємо автентичні акти, документи й листи. Хронологічний їхній порядок ось який;

1. Поручення делегата австрійської міністерії заграничних справ при етапній начальній команді в Варшаві, Машіревича (Masirevich) дане „о. Павлови Демчукови секретареви гр.-кат. митрополити ві Львові гр. Шептицького дня 16. листопада 1915. р. ч. 1815“. В ньому проситься австрійські команди о опіку й поміч для о. секретаря по дорозі до Білої „в церковних справах“.

2. Лист о. Демчука ЧСВВ. до о. протоігумена П. Філяса, писаний із Брікслеґ у Тиролі, в якому подає він вістку, що „Тіло св. Йосафата знаходиться в півниці під церквою; була замурована двома мурами і шутром присипана на півтора метра; трумна цілком збутвіла розсипалась і тіло ушкоджене, але мож іще розпізнати ризи; рупити не можна з обави, щоб не розсипалось. Казавем замурувати назад півницю, тепер шукаю способу, щоби зібрати комісію провізоричну на сконстантовання ідетичности і переложення до иншої, чи радше до якоїсь трумни; в тій цілі їду завтра до Дрезна до Макса, щоби з ним порозумітися... До Білої ще раз поїду.“

3. Лист австрійського делегата мін. загр. справ у Варшаві Л. В. Туліяна до о. протоігумена Філяса з дня 7 квітня 1916 р. ч. 745., в якому інформує, що в справі перевезення мощів Святого треба згоди Апостольської столиці й люблінського Ординаріату. Тоді німецькі команди не будуть робити ніякої трудности.

4. Поручення делегата австрійського в Варшаві, Машіревича, дане о. П. Демчукови дня 4. липня 1916. р. ч. 4260, для німецьких команд і властей у Білій. „О. П. Демчук їде на приказ протоігумена василіянського Чина о. Плятоніда Філяса до Білої в справі реліквій святого Йосафата, який сам належає до василіянського Чина“.

5. Удостоверення пруського етапного інспектора прибужної армії, Папентіна (Papentin), дане о. П. Демчукови, „секретареви василіянського архіє-

пископа ві Львові“ дня 6. липня 1916. р. ч. 2279, на доказ, що тойже має згоду етапної інспекції прибужної армії перевезти з Білої до Відня кости святого Йосафата“.

6. Протокол отворення гробу св. Йосафата списаний у Білій дня 9. липня 1916. р.

7. Протокол переложення мощів св. Йосафата в нову труну й перенесення їх у католицьку церкву військову, списаний у Білій дня 10. липня 1916.

8. Удостоверення австрійського делегата в Варшаві Машіревича, дане о. П. Демчукови, секретареві гр.-кат Архієпископа ві Львові, дня 13. липня 1916 ч. 4425, про перевезення мощів св. Йосафата з Білої через Варшаву—Щакову до Відня в осібнім возі: »Berlin 13670«.

9. Лист скорої посылки (Eilfrachtbrief) ч. 315, виданий на залізниці в Білій дня 12. липня 1916 для перевозу „2 скринь, мощів св. Йосафата“ в возі »Berlin 13670« через Варшаву до Відня.

10. Лист скорої посылки (Eilfrachtbrief) ч. 209, виданий на залізниці в Варшаві дня 13. липня 1916 для перевозу „2 скринь мощів св. Йосафата“ в возі »Berlin 13670« з Варшави до Зубкович (Sombkowize).

11. Лист скорої посылки (Eilfrachtbrief) ч. 3637 виданий на залізниці в Зубковичах (Ząbkowice—Sombkowize) дня 14. липня 1916. для перевозу „2 скринь мощів св. Йосафата“ в возі »Berlin 13670« зі Зубкович до Границі (Granica) по адресі: Грецько-кат. Парохія Відень, Півн. двор.

12. Лист надання скорого перевозу (Eilgutkarte-Aufnahmschein) до посылки ч. 344 виданий на залізниці в Зубковичах дня 14. липня 1916. р. для перевезення „2 скринь мощів св. Йосафата в возі »Berlin 13670« зі Зубкович до границі по адресі: Гр.-кат. Парохія у Відні, Півн. дворець.

13. Повідомлення й посвідка відібрання (Aviso u. Bezugschein) до листу пересилкового Зубковичі ч. 3637, вислане залізницею в Відні (Nordb. Eilgutabgabe) дня 15. липня 1916. р. до Грецько-католическої парохії в Відні про перевезення „2 скринь мощів св. Йосафата ваги 4000 кг.“

14. Короткий звіт о. П. Демчука ЧСВВ. про віднайдення й перевезення мощів св. свщмч. Йосафата (Brevis relatio de inventione et translatione Reliquiarum S. Josaphat AEp̄pi et Mart.) у двох редакціях: а) коро-

тенький на $1\frac{1}{2}$ вел. листової сторони, і б) довший на $3\frac{1}{4}$ аркушевої сторони.

15. Лист о. П. Демчука Вас. до о. протоігумена Філяса писаний у Львові дня 21. липня 1916 про перевезення без перепон мощів св. Йосафата з Білої до каплиці в церкві св. Варвари в Відні.

16. Протокол оглядин мощів св. Йосафата, що їх довершив в каплиці при церкві св. Варвари в Відні дня 15. вересня 1916 р. Преосв. Григорій, єпископ станіславівський (Actus revisionis reliquiarum S. Martyris Josaphat in sacello ecclesiae ad S. Barbaram Vindobonae die 15. septembris 1916 a. susceptus).

17. Записка („Для пам'яті“) о. протоігумена Філяса з дня 15. IX. 1916 про перевезення й оглянення мощів св. Йосафата (на $1\frac{1}{4}$ сторони вел. листа — недокінчена).

18. Заява о. Йосифа Жука пароха при церкві св. Варвари в Відні й сотрудника о. Петра Патрила, писана в Відні дня 23. вересня 1916, про прийняття в депозит мощів св. муч. Йосафата „в провізоричній деревляній домовині, уміщеній в зверхній деревляній скрині, враз з рештками попередньої домовини, зложеними в віддільній деревляній скрині“, та про зобов'язання віддачі їх Чинowi св. Василя Вел. галицької провінції.

19. Рахунок столяра Ліборія Гайндля (Heindl) з Відня з дня 27. вересня 1916 на суму 658 корон за зладження нового престолу (на св. мощі) і переставлення старого в церкві св. Варвари в Відні.

20. Начерк листу о. протоігумена Філяса до Святійшого Отця в Римі з дня 20. жовтня 1916. р. про віднайдення, перевезення й потребу канонічного розпізнання мощів св. Йосафата.

21. Лист св. Згромадження для ширення віри (Per gli affari di rito orientale) писаний дня 29. листопада 1916. ч. 37,797 до о. протоігумена Філяса про уділення влади віденському Ординарієви, перевести канонічне розпізнання мощів.

22. Декрет св. Згромадження для ширення віри (Per gli affari di rito orientale), писаний дня 30. листопада 1916. ч. 37,797 для кардинала Густава Ф. Піфля (Piff), архієпископа віденського, яким дається йому власть, особисто або через кого иньшого перевести канонічне розпізнання мощів св. Йосафата.

23. Лист о. мітрата Жука до о. протоігумена Філяса з дня 9. січня 1917, в якому просить о копію

рішення римської Конгрегації, бо його віденський ординарій ще не одержав, та запитує про речинець розпізнання.

24. Відповідь о. протоігумена Філяса, писана ві Львові дня 15. січня 1917, в якій пересилає бажану копію, повідомляє про працю арт. Новаківського над проектом саркофагу, бажає прискорення рекоґніції, але й підождання на йменування єпископа Йосафата Коциловського, щоби з ним разом переводити рекоґніцію.

25. Лист о. мітрата Жука писаний до о. протоігумена Філяса дня 27. січня 1917 про погляди єпископа-коадютора віденського Пфлюґера на спосіб переведення розпізнання св. мощів.

26. Письмо віденського Ординаріату писане до гр.-кат. Уряду парохіяльного в Відні дня 7. лютого 1917 ч. 4/1 Pг., в якому просить о відомости від о. протоігумена Філяса про останнє розпізнання й історію мощів, та о визначення місця й двох лікарів до акту рекоґніції.

27. Меморіал о. протоігумена Філяса писаний дня 5. березня 1917 для віденського Ординаріату, в якому містяться чотири додатки: 1) Виписки з біографії Гепена (том II.) про різні оглядини мощів св. Йосафата (Über verschiedene Besichtigungen der Reliquien des hl. Josaphat). 7 стр. fol. 2) Виписки з біографії Гепена (т. II.) про історію мощів св. Йосафата (Über verschiedene Wandlungen der Reliquien des hl. Josaphat), 4½ стор. fol. 3) Документи, які відносяться до віднайдення й перевезення мощів до Відня: а) Relatio о. П. Демчука (гл. ч. 14); б) Protocollum aperitionis sepulcri S. Josaphat, в копії (гл. ч. 6); в) Protocollum repositionis in novum sarcophagum et transportationis in ecclesiam Reliquiarum S. Josaphat, в копії (гл. ч. 7); г) Поручення й удостоверення для о. П. Демчука Вас. (гл. чч. 1, 4, 5, 8); д) Листи скорої посилки залізничої (гл. чч. 9, 10, 11, 12, 13). 4) Копія протоколу оглядин св. мощів дня 15. вересня 1915, що їх перевів Ппреосв. Григорій, єпископ станицлавівський (гл. ч. 16).

28. Лист єпископа Пфлюґера до о. мітрата Жука з дня 11. квітня 1917, в якому повідомляє про визначення речинця розпізнання на день 19. згл. 20 квітня й просить о предложення свідків і лікарів.

29. Лист о. протоігумена Філяса до о. мітрата Жука, писаний з Букової дня 15. квітня 1917, в якому

радить заждати з рекоґніцією на приїзд Впреосв. митрополити Андрея, щоби він спільно з віденським ординарієм перевів це діло.

30. Делеґація кардинала Фридриха Густава Піфля з дня 27. серпня 1917 ч. 4/2 P., якою настановляє своїм відпоручником до акту канонічного розпізнання мощів св. Йосафата митрополиту Андрея Шептицького.

31. Проект протоколу розпізнання св. мощів, що його приготував нотар віденської курії Йосиф Ваґнер (3½ аркушеві сторони машинового письма). Зачинається: »In nomine Sanctissimae Trinitatis«...

32. Перший начерк протоколу писаний рукою о. Д-ра Йосифа Боцяна (хемічним олівцем). 7 стөр. арк.

33. Порядок чинностей канонічного розпізнання мощів св. свщмч. Йосафата. 2 картки 4°, писані хеміч. олівцем.

34. Лікарське оренчення (Ärztlicher Befund, welcher sich auf die am heutigen Tage vorgenommene Recognitio canonica der Reliquien des hl. Josaphat bezieht), що його написали знавці - лікарі Др. Александер Кляйнмонд і Др. Іван Бережницький дня 30. серпня 1917. 1 ст. арк.

35. Урядовий протокол канонічного розпізнання мощів св. свщмч. Йосафата. Писав його у першій частині (ст. 1—4) брат Іриней Готра Вас., а в другій (ст. 5—6) Др. Йосиф Боцян, а підписали всі учасники акту (ст. 6—7, підписів 24). На кінці підпис церковного нотаря віденського Йосифа Ваґнера і його печатка витиснена на червоному лякові.

Із цих актів знаходяться в митрополичім архіві ві Львові чч.: 1. 4. 5. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14 б. 22. 24. 26. 27 (1—4). 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. В архіві Протоігуменату василіянського ві Львові чч.: 2. 3. 6. 7. 14 а. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 23. 25. В архіві гр.-кат. парохії в Відні ч. 26.

Важніщі з цих актів чч.: 14 б. 6. 7. 16. 20. 21. 22. 26. 27 (без додатків). 30. 34 і 35 передруковуємо за ласкавим дозволом Ексц. Митрополити Андрея й Всесв. і Впр. Протоігумена закону василіянського о. Анастасія Калиша — та за старанням Хв. Ред. „Богословія“.

**Акти канонічного розпізнання
мощів св. священомученика Йосафата Аеп. Полоцького**
яке відбулось у гр. кат. церкві в Відні дня 30. серпня 1917.

I

**Звіт о. Павла Демчука Вас. про віднайдення й перевезення
мощів св. свщмч. Йосафата**

Brevis relatio de inventione et translatione Reliquiarum S. Josaphat Aeppi et Mart.

19. Octobris 1915. miles quidam nomine Theodor Zajač (ludi magister) e Biala in (Lithuania) Podlachia in Serbiam proficiscens, quo a superioribus suis erat vocatus, Leopolim pervenit, et canonico Metrop. Ecclae Johanni Czapelski naravit: senem in Biala se cognovisse qui remotioni corporis Sti Mart. Josaphat de altari adfuit, eamque adhuc bene recordatur; accidit hoc a. 1873.

Capellanus Metropolitae Paulus Demczuk OSBM. notitia hac accepta, Viennam se contulit ibique cum RP. Provinciali Basilianorum Platonide Filas collatis consiliis iter Bialam suscepit, ut a teste superstite notitias de reliquiis colligeret, vel etiam investigationes necessarias perageret. Superatis difficultatibus quae itineribus tempore belli nectuntur, obtentisque necessariis permissionibus, cappellanus Bialam pervenit et consentientibus imo adjuvantibus auctoritatibus loci praesertim Clariss. D. Ottone Funck (Major und Ftappenkommandant), optimo catholico Bavarensi, — adhibitis informationibus senis memorati: Aemilii Radomiński. in Ecclesia antiqua Basilianorum, nunc schismatica, a Russis derelicta. in subterraneo quodam, ex parte dextera ante iconostasim, duobus muris occluso et macerie contacto — inventus est sarcophagus, olim in Ecclesia super altari laterali Stae Barbarae expositus, nunc vero propter humiditatem loci plane dissolutus, qui reliquias Sti Martyris Josaphat continebat et a senioribus inter praesentes qui rei adhuc memores erant statim recognitus. Inventioni aderant praesentes: praeter memoratum jam 1. Radomiński 2. Dominicus Szydłowski; 3. Josaphat Charlampowicz; 4. Paulus Leszczyński; 5. Ignatius Charlampowicz; 6. Joannes Krag; 7. Ignatius Ciecielewski; 8. Paulus Demczuk, et aliquot alii. Inventus haec locum habuit D. 20. Nov. 1915. Die sequenti visitavit subterraneum ipse Praefectus loci Major Funck.

De authenticitate reliquiarum non videbatur posse rationale moveri dubium; nam praeter unanime testimonium testium qui adhuc recordabantur tempus, quo sarcophagus in altari erat

expositus, ante 43 annos, et per laterales sarcofagi fenestras — quod intus erat — bene observare poterant; alia etiam exteriora iudicia omnino concordabant: defectus sinistrae manus et brachii, quae tempore canonizationis ablata et Romam delata sunt. (Ruś Chełmska p. 55); — vulnus in cranio, die mortis Sto illatum, defectus aliquot digitorum in manu dextera et pedibus; etiam descriptio sarcofagi quae habetur, cum residuis quae aderant omnino concordabat, ornatus enim erat desuper damasco rubri coloris et laminis argenteis. Ulteriora iudicia durante recognitione adhuc inventientur; ut pertinentia dalmaticae (saccos) ad Velaminum Rutki, secundum vulnus in capite, a plumbea palla causatum die occisionis; nec non qualitas ossium remanentium, quae concordare deberet protocollo postremae revisionis.

Status in quo S. Reliquiae inveniebantur et circumstantiae bellici temporis non sinebant nec suadebant aliud facere, quam clauso subterraneo viam quaerere pro legali reliquiarum extractione et in locum decentiorem et securiorem translatione; quod et factum est. Pluribus viis in vanum tentatis, tandem Nuntio Bavarensi (Monachii) Emmo Card. Frühwirth, et Consule germanico Leopoliensi Dno Eduardo Heinze, agentibus cum regimine germanico — cui territorium Bialense subest; et Administratore dioecesis Lublinensis Illmo Dno Kwiek consentiente (qua Ordinatio loci). S. Reliquiae e Biala sublatae (12 Julii 1916) — curru obsigillato Viennam translatae et in Ecclesia S. Barbarae in oratorio ejusdem Ecclesiae repositae sunt.

9. Jul. Capellanus Metrop. secunda vice Bialam perveniens subterraneum aperuit in quo S. Reliquiae recondebantur, adjuvantibus P. Remberto Ord. Capuc. Capellano militari germanico e Biala, nec non D. Carolo Bechte Capellano militari Brestensi, extractum est sacrum corpus de crypta in Ecclesiam, aliquantisper purgatum a macerie putrefacti sarcofagi, et in novo collocatum. Die sequenti i. e. 10. Jul. translatum est in Ecclesiam antiquam Franciscanorum, nunc autem militarem catholicam; ecclesia enim ubi recondebantur, nunc inservit usibus protestanticis militum. 12. Julii comitante multitudine populi non solum Bialensi sed etiam e vicinioribus pagis ubi notitia de translatione pervenit, translatae sunt S. Reliquiae de ecclesia in stationem ferream ibique sarcofagus in aliam cassam repositus et in currum collocatus, qui ab officialibus viae ferreae clausus et obsigillatus, claves autem P. Paulo Demczuk consignatae, qui simul Viennam profectus est. Itinere feliciter peracto 16. Jul. Viennam perventum est. Sequenti die dominico congruum non erat translationem peragere, facta est igitur proxime insequente die lunae. Currus apertus est praesentibus: RD. Tito Wojnarowskyj canonico Leopoliensi. — Theodosio Łeżohubskyj Directore gymnasiali Leopoli. Damiano Łopatyńskyj Catecheta Seminarii Leopoli. et Paulo Demczuk OSBM., nec non officiali quodam viae ferreae.

De S. Corpore nihil fuit demptum nihilque ei adjectum. Utraque cassa: una continens sarcofagum cum S. Corpore Martyris, altera reliquias putrefacti veteris sarcofaghi, translata est in ecclesiam S. Barbarae ibique in oratorio reposita.

Ut allegata apponuntur relativa documenta viae ferreae et commendationes auctoritatum p. Paulo Demczuk exhibitae hoc in negotio et illustrationes fotograficae SS. reliquiarum et processionis cum iisdem in Biala.

Paulus Demczuk OSBM.

(Митр. Архив у Львові.)

II.

Протокол отворення гробу св. свщмч. Йосафата в Білій дня 9. липня 1916.

Protocollum aperitionis sepulcri Sti Josaphat.

Die 9. Julii 1916 praesentibus infrascriptis apertum fuit secunda vice subterraneum Ecclesiae (antiquae Basilianorum) in quo repositae fuerunt a Russis a. 1873. reliquiae S. Josaphat, (capta occasione restaurandae Ecclesiae, vel potius transformandae ad modum schismaticum). Status in quo inventum est corpus Sti Martyris vere lugendus. Sarcofagus ligneus, in quo claudebatur, propter humiditatem plane dissolutus, vestes sacrae magna ex parte corruptae, ipsum corpus pariter valde laesum, nihilominus ex pluribus indiciis, quae supererant, adhuc agnosci potuit — eadem esse hic marcescentia, quae olim in Altari colebantur. Mitra in capite omnino putrefacta, manent tantum duriores quaedam partes, videtur fuisse albi coloris; catena et crux pectoralis sejunctim supra pectus jacebant, (crux dicitur fuisse mutata tempore remotionis reliquiarum de altari). Omoforion et dalmatica (*оминос*) copiose auro ornata rubri coloris satis conservata; brachium sinistrum deest, annulus jacebat seorsim simul cum parte digiti cui inhaerebat, duo digiti dexteræ manus videntur defuisse. Sandali albi auro contexti pariter valde damnificati. Ipsum corpus in partibus apertis, ut facies et manus, valde damnificatum, nigrum et putrescens ex humiditate. Maxima qua fieri potuit diligentia et circumspeditione in unum collecta maceria dissoluti sarcofagi, quae S. reliquias contegebat, parata sunt omnia, ut crastina die Sacrum corpus de hac humida spelunca extrahi possit.

Actum Bialae d. 9. Julii 1916.

L. S.
Königl-Preussische
Kommandantur
214

Franz Kriesch aus Charlottenburg
Feldpostschaffner
Peter Maass aus Rheinberg
Otto Funck
Major und Etapen Kommandant
Etappenkommandantur 214
der Eugarmee

L. S.
Etappen-Inspection
D. Bug-Armee
Kath. Kirchenstempel

*P. Rembertus Ord. Min. Cap. ex
Provinzia Rhenano-Vestfalica*

parochus milit.

Erich Hanke

Ul Offizier

P. Paulus Demczuk OSBM.

(Архив о. Протоігумена ЧСВВ. у Львові.)

III.

Протокол переложення мощів у нову труну й перенесення їх у католицьку церкву.

Protocollum repositionis in novum sarcophagum et translationis in Ecclesiam Reliquiarum St. Josaphat.

Die insequente aperitionem sepulcri i. e. 10 Julii 1916 feria II-a ante meridiem, praesentibus et agentibus: DD. P. Remberto Ord. Min. Cap. e prov. Rhenano - Westfalica, parroco militari in Biala, D. Carolo Bechte, Sacell. in Düren dioec. Colonien. nunc parr. militari in Brest lit., D. Petro Maass milite e Rheinberg ad Rhenum, et P. Paulo Demczuk OSBM., extractum fuit corpus S. Josaphat e subterraneo et repositum interim in podio donec adferretur sarcophagus. Qui cum finitus et adaptatus convenienter fuerit, post meridiem in Ecclesiam allatus et praesente ipso Praefecto - Commendante militari loci Illmo Dno Funck, sacrum corpus in illud repositum est et comitante copiosa multitudo populi, supra nominatis sacerdotibus et ipso Praefecto-Commendante, in Ecclesiam militarem (antiquam Reformatorum) translatum est, ut hinc postera die in stationem viae ferreae deportaretur.

Actum Bialae die 10. Julii 1916.

L. S.
Kathol. Kirchenstempel
Etappen Inspektion
D. Bug-Armee

P. Rembertus
ord. Min. Cap. et par. milit.

Karl Bechte,
par. mil. et sacell.

P. Paulus Demczuk OSBM.

P Maass aus Rheinberg

L S
Königl. Preuss'sche
Etappen-Kommandantur 214.

Otto Funck,
Major und Etappen Kommandant
Etappenkommandantur 214
der Bugarmee

(Архив о. Протоігумена ЧСВВ.)

Переложені в нову труну мощі св. Йосафата в Білій.
[Repositae in novum sarcophagum reliquiae Sti Josaphat, Bialae.]

IV.

**Протокол оглядин св. мощів у церкві св. Варвари у Відні
дня 15. вересня 1916.**

Actus revisionis Reliquiarum S. Martyris Josaphat in sacello ecclesiae ad S. Barbaram Vindobonae die 15 septembris 1916 a. susceptus.

Cum iuxta opinionem RP. Pauli Demczuk OSBM., qui reliquias S. Mart. Josaphat ex subterraneo ecclesiae, quondam Basilianae, ab anno vero 1873. schismaticae in Biała, levavit atque Vindobonam die 12 Julii anni currentis transportavit, et in sacello ecclesiae ad S. Barbaram deposuit, reliquiae praedictae in magno desolutionis statu repertae fuerint, atque nisi opportuna remedia adhiberentur, ulteriori corruptioni exponantur, Protohegumenus Ordinis S. Basilii M. RP. Platonides Filas infrascriptum oravit, ut sarcofagum, in quo S. Reliquiae repositae sunt, aperirem, videremque, si quid ad impediendam ulteriorem reliquiarum dissolutionem ordinari posset.

Die itaque 15 septembris anni currentis sacellum ad S. Barbaram adii, et praesentibus atque assistentibus sacerdotibus, quorum nomina in fine huius scripti posita sunt, imprimis capsam ligneam, in qua sarcofagus cum reliquiis inveniebatur, remoto sigillo regiae prussicae militaris praefecturae (Königliche Preussische Kommandantur 214) quo capsam munita erat, aperiri iussi, deinde vero, sarcofago manibus praesentium sacerdotum ex capsam sublato et super altari, quod in sacello invenitur, reposito, idem ut recluderetur et aperiretur, mandavi. Quo facto, reliquias in sarcofago repositas, in tali statu conspeximus, nempe:

Ipsam corpus, in partibus apertis, ut facies, caput et manus, valde ab humiditate laesum, nigrum et putrescens. Ex mitra in capite tantum quaedam partes, eademque pariter valde laesae remanserunt; vestes sacrae magna ex parte corruptae, sed omphorion et dalmatica (σάμνος), copioso auro ornata, rubri coloris, satis conservata. Catena et crux pectoralis seiunctim supra pectus iacebant, item annulus episcopalis, cum parte digiti, cui inhaerebat, seorsim iacebat. Brachium sinistrum deest. Sandali albi, auro contexti pariter valde laesi. A parte sinistra in capite, quod tempore martyrii percussione securis mortaliter erat vulneratum, sectio haec conspicitur.

Hisce visis, quamvis periculum ulterioris dissolutionis sacrarum reliquiarum non abesse videatur, attamen, cum ad opportuna remedia huic rei adferenda necessarium esse putaverim, ut praecipue sacrarum reliquiarum identitas per debitam ecclesiasticam potestatem probetur et verificetur, ideo statui, sacras hasce reliquias ad interim omnino intactas relinquendas esse, atque circa statum, in quoveniuntur, nihil immutandum esse.

Post quod sarcophagum de novo operiri et claudi iussi, illumque sigillo meo munivi, repositoque sarcophago in ligneam capsam, eandemque pariter sigillo meo signavi.

In quorum fidem praesentes litteras exarare mandavi.

Vindobonae die 15. septembris 1916.

L. S.

гр.-кат.
Епископ Станиславівський
Григорий Хомишин

† *Gregorius Chomyszyn*
episcopus Stanislao poliensis

Dr Josephus Żuk
protonotarius apostolicus, parochus
ad S. Barbaram Viennae

Petrus Patryło, cooperato ad S. Barbaram
P. Platonides Filas OSBM Protohegumenus

(Архив о. Протоігумена ЧСВВ.)

V.

Лист о. протоігумена П. Філяса до Святійшого Вітця про віднайдення, перевезення й потребу розпізнання св. мощів.

Beatissime Pater!

Cum elapso saeculo Russicum imperium sanctam nationis nostrae cum Ecclesia Romana Unionem in suis finibus destruere statuerat atque tandem destruxerat, etiam reliquias S. Martyris Josaphat, quae in civitate Biała prope Brześć litewski in ecclesia Basiliana quiescebant et ab universo populo tamquam Symbolum S. Unionis colebantur, ab oculis fidelium amovere decrevit, atque anno 1873, manibus schismaticorum sacerdotum, militibus adiuvantibus, ab altari illas deponi et in crypta subterranea ecclesiae recondi iussit.

Eventus autem belli id secum tulerunt, ut civitas Białensis anno praecedenti a Germanicis exercitibus occupata sit. Quo facto infra scriptus sacerdotem ordinis nostri Paulum Demczuk illico Białam misit, eique iniunxit, ut reliquias S. Josaphat invenire conaretur. Conatus felicem eventum sortiti sunt, nam inventis quibusdam senibus, qui testes fuerant sacrilegii cum S. reliquiis olim patrati, locus in quo eadem reconditae erant, facile repertus est, et quamvis ob diuturnam mansionem in humida crypta sanctum corpus valde laesum fuerit, nihilominus tamquam verum corpus S. Josaphati recognitum est.

Vicinitas civitatis Białensis cum Russica bellica fronte, atque imminens exinde periculum Russicae invasionis postulabant, ut S. Reliquiae, quas schismatici tanto persequebantur odio, in securiorem locum transferrentur eoque magis, quod ecclesia, in qua

reliquiae sunt inventae inpraesentiarum schismatica est, consensiente proinde administratore Lublīnensis dioeceseos, in qua civitas Bialensis sita est, adjuvante gubernii loci (Germanico), S. Reliquiae levatae sunt, Vindobonam translatae, atque in sacello ecclesiae nostri ritus ad S. Barbaram interim repositae.

Maxime quidem opportunum foret, ut ante translationem S. Reliquiarum, in ipso loco, in quo eadem inventae sunt, authentica recognitio illarum institui potuisset. Ast belli et loci adiuncta illud peragere non permiserant. Namque tum dioeceseos administrator, tum alii ecclesiastici viri illius loci novam Russicam invasionem pertimescentes, atque certum odium et persecutionem schismaticorum super se, et super ipsam ecclesiam suam hoc facto contrahere nolentes, ab omni actu recognitionis S. Reliquiarum abstinendum sibi censuerunt.

Reliquum itaque est, ut recognitio identitatis S. Reliquiarum Vindobonae fiat. Consulente itaque Em-o Cardinali Vindobonensi, Pronuntio Dno R. Scapinelli infra scriptus re cum Ordinario loci composita, ad Beatissimum Patrem recurrit, atque genibus provolutus humillime exorat, ut Beat. Pater necessariam ad actum recognitionis facultatem Ordinariatui Vindobonensi impertiri dignetur.

Vindobonae 20. Octob. 1916.

Deditissimus filius

Platonides Filas

Protohegumenus OSBM.

VI

Декрет Св. Згромадження для ширення віри про власть перевести канонічне розпізнання св. мощів.

Roma, 30 Novembris 1916.

S. Congregazione de Propaganda Fide
per gli affari di rito orientale

Protocollo N. 37797

Mentionem facias, quaeso, huius numeri in tua responsione.
On prie de citer ce même numéro dans la réponse.

Oggetto

De canonica recognitione
reliquiarum S. Josaphat E. M.

Eme ac Rme Domine •Mi Obsme,

Rmus P. Platonides Filas Protohegumenus Monachorum S. Basilii M. in Galitia huic S. Congregationi exposuit post inventionem reliquiarum S. Josaphat Episcopi et Martyris factam in urbe Biala, easdem translatas fuisse in istam urbem Vindobonam, ac re cum Eminentia Tua Rma composita, postulavit ut eidem

Emtiae Tuae facultas tribueretur praedictas reliquias canonice recognoscendi.

SSmus D. N. Benedictus PP. XV, cui res ab huius S. Congregationis Secretario in Audientia die 8 huius mensis proposita fuit, benigne annuit, ac proinde Emtiae Tuae Rmae facultatem tribuit procedendi sive per se sive per alium ad canonicam S. Josaphat reliquiarum recognitionem.

Interim omni cum obsequio Eminentiae Tuae manus deosculor.

Eminentiae Tuae
Humillimus, addictissimus servus

D. Card. Serafini

Praefectus

H. Roller

Secrius

Präs. am 10. Jänner 1917.
Z. 4/Pr.

Emo Card. Gustavo F. Piffi
Archiepiscopo Viennae
(Митроп. Архив у Львові)

VII

Лист св. Згромадження для ширення віри до о. П. Філяса
про попереднє рішення.

Roma, 29 Novembris 1916.

S. Congregazione de Propaganda Fide
per gli affari di rito orientale
Mentionem etc.

Protocollo N. 37797

Oggetto

De canonica recognitione reliquiarum
S. Josaphat E. M.

Rme Pater,

Attentis his quae P. T. literis diei 20 Octobris p. e. de reliquiis S. Josaphat E. M. retulit, quae post earum inventionem in urbe Biala, translatae sunt Vindobonam, SSmus in audientia huius S. Congregationis Secretario concessa die 8 vertentis mensis, Emo ac Rmo Ordinario Vindobonensi facultatem canonicam earundem reliquiarum recognitionem faciendi tribuit.

Interim Deum rogo ut Te diu sospitet
Paternitatis Tuae Add. servus

Rmo P. Platonidi
Filas, Protohegumeno
O. S. Basilli M.
Leopoli

D. Card. Serafini

Praefectus

H. Roller

Secrius

(Архив о. Протоігумена ЧСВВ.)

VIII

Письмо віденського Ординаріату в справі відомостей про
моці.

Fürsterzbischöfliches Ordinariat.

Z. 4/1 Pr.
Recognitio Reliquiarum
S. Josaphat
z. d.Wien, am 7. Februar 1917
Beil.An das Hochwürdige
griechisch-kath. Pfarramt zu St. Barbara

in

Wien, I. Riemergasse 1.

Seine Eminenz der Hochwürdigste Herr Kardinal und Fürsterzbischof ist bereit, die Recognitio Reliquiarum S. Josaphat E. et Mt. vorzunehmen und ersucht, den hochwürdigsten Herrn Protohegumenos Platonides Filas zu veranlassen, folgende Vorbedingungen zu erfüllen:

1) Möge das zuletzt erfolgte Recognitionsprotokoll beschafft und vorgelegt werden;

2) eine Darstellung der Wandlungen gegeben werden, welche seither die besagten Reliquien durchgemacht haben, mit Angabe der hiefür massgebenden Dokumente und Zeugen;

3) angegeben werden, wann, wo und von wem die besagten Reliquien erhoben und als solche erkannt wurden unter Angabe der betreffenden Zeugen;

4) berichtet werden, durch welche Hände seither die betreffenden Reliquien gegangen sind, ob etwas weggenommen oder dazu gegeben wurde unter Namhaftmachung der Zeugen.

Ferner wolle berichtet werden, in welchem Lokale der Akt vorgenommen werden solle, welche zwei Aerzte dem Ordinariat zur Prüfung der Leibesstelle vorgeschlagen werden; wer die eventuell anzuordnende Neufassung der Teile vornehmen werde, ob die neuen Behältnisse zur Aufnahme der Reliquien bereits fertiggestellt sind und wer die Kosten der ganzen Verhandlung tragen werde.

Manches wird sich erst im Zuge der Verhandlungen dann ergeben.

D-r Josef Pfluger m. p.
GVkr.

D-r Kamprath m. p.
Kanzler

(Архив гр. кат. парохії при церкві св. Варвари в Відні I. Riemergasse 1)

IX.

Меморіял о. протоігумена П. Філяса Вас. в справі мощів і рекогносії (без додатків долучених до акту).*Lemberg am 5 März 1917.*

An

Das Hochwürdigste Fürsterzbischöfliche
Ordinariat

in

Wien

Indem ich Seiner Eminenz dem Hochwürdigsten Herrn Cardinal und Fürsterzbischof den innigsten Dank von Herzen auszusprechen wage für die allergnädigste Bereitwilligung die Recognosierung der Reliquien des hl. Josaphat vornehmen zu wollen, beehre ich mich in der Beantwortung der hochgeschätzten Zuschrift vom 7 Februar G. Zl. 4/1 Pr. mitzuteilen:

1. Was das zuletzt erfolgte Revisionsprotocoll der hl. Reliquien anbelangt, da das ganze Archiv unserer lithauischen Ordensprovinz bei der Aufhebung derselben von der russischen Regierung confisziert und irgendwo weggebracht wurde, bin ich ausser Stande ein authentisches Protocoll in dem gewünschten Gegenstande vorzulegen. Es blieb mir übrig, eine Reihe über früher erfolgte Besichtigungen der heil. Reliquien aus den biographischen Notizen zusammenzubringen, welche in der Beilage 1) vorgelegt werden.

2. In Beil. 2.) wird über manche Wandlungen der hl. Reliquien dasjenige vorgeführt, was ich ebenfalls bei den Biographen des hl. Josaphat vorfinden konnte.

3. Unter Z. 3.) werden Actenstücke betreffend die Erhebung und Uebertragung der hl. Reliquien beigelegt.

4. Unter Z. 4.) wird zuletzt ein Protocoll über die Besichtigung der hl. Reliquien von Sr. Exz. Bischof Chomyszyn beigelegt.

Dem Gefertigten liegt es sehr am Herzen, dass der Akt der Recognosierung in einer möglichst baldigen Zeit stattfinden möchte, zuerst deshalb, weil zu befürchten ist, dass die Reliquien der Zersetzung, von welcher selbe angegriffen sind, weiters ausgesetzt werden und möglich auch derselben gänzlich unterliegen können, dann auch deswegen, weil es uns nicht möglich ist, etwas positives über die Anschaffung neuer Bekleidung und neues Reliquiares vorzunehmen, bevor constatiert wird, was aus den Reliquien noch geblieben ist und in welchem Zustande sich die hl. Reste befinden.

Der Gefertigte wendet sich gleichzeitig an den Hw. Herrn Praelaten Dr. Zuk mit der Bitte, er möge sich persönlich mit dem Hochwürdigsten Fürsterzbischöflichen Ordinate verständigigen, an welchem Tage und zu welcher Zeit, sowie auch in welchem

Lokale die Recognoscierung der Reliquien stattfinden sollte, und auch zwei Ärzte zur Prüfung der Reliquien vorschlagen. Selbstverständlich wird der Gefertigte selbst alle Kosten tragen.

Ich verbleibe hochachtungsvoll ergebenster

F. e. Ordinariat Wien
eingel. am. 16. Mrz 1917
Beil. 3. Z. 2047.

P. Platonides Filas OSBM.
Provinzial

(Митроп. Архив у Львові).

X.

Делегация Кард. Г. Пифля для Впреосв. галицького Митрополита Андрея.

Nr. 4/2 Pr.

Fridericus Gustavus
S. R. E. Cardinalis Piffli
Dei et Apostolicae Sedis gratia

ECCLESIAE METROPOLITANAE VIENNENSIS ARCHIEPISCOPUS ET PRINCEPS,
S. C. ET R. A. MAJESTATIS ACTUALIS CONSILIARIUS INTIMUS, INSIGNIS
ORDINIS LEOPOLDINI MAGNAE CRUCIS EQUES ET PRAELATUS, S. S. THEO-
LOGIAE DOCTOR, ETC. ETC. ETC.

Cum Nobis vel a Nobis Delegato ex Rescripto S. Congregationis de Propaganda Fide (per gli affari di rito orientale) dd. 30. mensis Novembris 1916 Nr. 37797 facultas tributa sit, ss. Reliquias S. Josaphat Episcopi et Martyris in urbe Biala inventas et in urbem Vindobonensem translatas canonice recognoscendi, Nos vero officiis Nostris praepediti dictam recognitionem personaliter instituere non valeamus, h'sce EXCELLENTISSIMUM AC REVERENDISSIMUM DOMINUM ANDREAM DE SZEPTYCKI, Archieppum Leopoliensium Ruthenorum, Delegatum Nostrum in praefata causa constituimus et ad hoc facultates omnes necessarias et opportunas Ipsi conferimus.

Datum in Curia Nostra Vindobonensi, die 27. mensis Augusti 1917.

Ex mandato speciali Eminentissimi Domini

† *Josephus Epp. Arpasen.*

Vic. gen.

(Митроп. Архив у Львові)

XI.

Лікарське оречення.

Ärztlicher Befund,

welcher sich auf die am heutigen Tage vorgenommene Recognitio canonica der Reliquien des hl. Josaphat bezieht:

Es fand sich am hinteren unteren Anteile des linkens Scheitelbeines ein trapezoidisch gestalteter Knochendefekt vor, dessen längerer Schenkel etwa 4 cm u. dessen kürzerer Schenkel etwa 2 cm beträgt u. der in einer Entfernung von beiläufig 5 cm vom linken äusseren Gehörgang gelegen ist.

Am Brustkorbe ist das vollständige Fehlen der linken oberen Extremität nachzuweisen an der rechten oberen Extremität war das vollständige Fehlen des Kleinfingers sowie der 2 letzten Phalangen des Ringfingers nachzuweisen. Wegen Gefahr eines Zerfalles des knöchernen Gerüstes des Stammes konnte eine genauere Besichtigung dieses knöchernen Anteiles nicht vorgenommen werden.

An beiden unteren Extremitäten fehlen vollständig die Fussknochen.

Wien, in der Kirche zur hl. Barbara,
am 30. August 1917, 5^h 30 nachm.

Primas Dr Alexander Kleinmond
als Sachverständiger

Medizinalarzt Dr. Iwan Bereznyckyj
Direktor-Stellvertreter des Wilhelms-Spitales

(Митроп. Архив у Львові).

XII

Урядовий протокол канонічного розпізнання.

In nomine Sanctissimae Trinitatis.

Anno Domini MCMXVII die 30 Augusti hora 3 postmeridiana in ecclesia Viennensi St. Barbarae, quae est parochialis fidelium ritus greco-cath. convenerunt:

Excellentissimus ac R-mus Dnus *Andreas Szeptyckij* Archiepiscopus, Metropolita Ruthenorum Leopoliensis, delegatus ab Emo ac Rmo Dno Friderico Gustavo Cardinali Piffl Archiepiscopo Viennensi,

Illimus ac Rmus Dnus Dionysius Njaradi Episcopus-administrator dioeceseos Krizevacensis (St. Crucis) ritus graeco-cath. in Croatia, tamquam testis rogatus,

Illimus ac Rmus Josephus Pfluger Eppus Arpasen. et Auxiliaris Viennen. tamquam testis rogatus,

Illimus ac Rmus Dnus Josaphat Kocylovskyj Eppus-nominatus Peremyliensis Ruthenorum, tamquam testis rogatus,

Revmus Pater Platonides Filas Protohegumenus O. S. B. M, Provinciae SSmi Salvatoris in Galicia tamquam promotor causae,

Illimus ac Rmus Dnus D-r Eduardus Craus tamquam procurator fiscalis curiae Viennensis ad actum deputatus,

Clmus ac Revmus Dnus Franciscus Szczepkowycz canonicus gremialis capituli Stanislaopolitani testis rogatus,

Necnon ego subscriptus Notarius ab Emmo Dno Ordinario Viennensi ad actum deputatus,

Ceteri omnes in fine superscripti quos Exmus ac Revmus Dnus Delegatus ad assistendum admisit, ut ad normam rescripti S. C. de Propaganda Fide pro neg. rit. orient. de die XXX Nov. MCMXVI N-r 37797 canonica recognitio reliquiarum St. Josaphat Archiepiscopi Martyris, quae tempore belli ex civitate Biala in Podlachia sita, Viennam translatae sunt et praefata ecclesia reconditae, exequatur.

I. Exmus ac Rvmus Dnus Metropolita Delegatus brevi allocutione praemissa mandatum dedit ut praepriis legerentur

a) Rescriptum Sac. C. d. prop. Fide de die XXX Nov. MCMXVI N-r 37797 ad Emmum ac Revmum Dnum Ordinarium Viennensem directum, de canonica S. M. reliquiarum recognitione peragenda.

b) Simile rescriptum de die XXIX Nov. MCMXVI N-r 37796 (sic) ad Revmum P. Protohegumenum O. S. B. M. Platonidem Filas in eodem objecto.

c) decretum Emmi ac Revmi Ordinarii Viennensis de die XXVII Aug. MCMXVII quo Excelmus ac Revmus Metropolita Dnus Andreas Szeptyckyj ad revisionis actum instituendum delegatur. Quibus perlectis Excmus ac Revmus Dnus Metropolita supranominatos ab eo ad actum recognitionis deputatos testes ac medicos¹⁾ invitavit ut de more iuramentum de munere suo conscientiose explendo in forma ecclesiae consueta, emitterent, quod ab omnibus factum.

II. Ex mandato Exmi ac Revmi Dni Metropolitae lectae sunt deinde historicae praefatarum exuviarum *vicissitudines*, quas ipsae praecedenti tempore inde a martyrio passae sunt, iuxta revelationes a Revmo Protohegumeno ex locis authenticis exscriptas et exhibitas.

III. Citatus tum est R. P. Paulus Demczuk O. S. B. M. Capellanus Metropolitae Leopoliensis, qui dictarum reliquiarum inventionem, extractionem, translationem, depositionem in Ecclesia St. Barbarae peregerat, ut quidquid actum esset, conscientiose referat et iuramento confirmet, quod ipse fecit: referens cuncta in allegato N-r — contenta, et in fine iuravit:

»Quae omnia a me Paulo Demczuk O. S. B. M. relata veritati consentanea esse, tactis S. Evangeliorum libris iuro. Sic me Deus adiuvet et haec S. S. Dei Evangelia«.

IV. Post haec idem Exmus ac Revmus Metropolita Leopoliensis citavit Rectorem et Parochum dictae Ecclesiae Stae Barbarae Viennensis Clarmum ac Revmum Dnum Protonotarium Aplicum D-r Josephum Žuk, ut referat super gestis circa dictas Reliquias tempore, quo in ista Stae Barbarae ecclesia servabantur. Qui mandato oboediens actum revisionis ab Eximo Dno Eppo Stanislapolitano Gregorio Chomyszyn exaratum exhibuit, (ut in allegato N-r —) perlegit iuramento, quod sequitur confirmavit:

¹⁾ in margine: additum a me »testes et medicos« D-r Jos. Bocian

»Ego Parochus ecclesiae Stae Barbarae Josephus Żuk iuro, quod praeter révisionem in praelecto acto descriptam, de sacris reliquiis a P. Paulo Demczuk huc allatis, nihil actum sit, nec quid demptum, nec quid illatum cum et antea et post, sigillis illaesis sarcophagus bene clausus extiterit. Sic me Deus adiuvet, et haec S. Evangelia«.

V. Quibus praemissis Eximus ac Revmus Metropolita mandavit, ut exuviae de quibus agitur, e sacello, ubi repositae erant, in ecclesiam adferantur, quod continuo reverentur (sic), per ipsum Rectorem et sacerdotem eius adiutorem (omnibus praesentibus) factum est. Sarcophagus in ecclesia super mensam linteo albo coopertam collocatus est.

Inspecto dein per Eximum ac Revmum Metropolitam nec non per procuratorem fiscalem, testes ex officio per me subscriptum notarium undique sarcophago et ligaturis et sigillis, et postquam declaratum sit ab omnibus sigilla esse illaesa et sarcophagum totum bene clausum, ita ut nihil extrahi nihilque inferri possit. Eximus et Revmus Metropolita sarcophagum aperiri iussit, quod continuo fractis sigillis factum est. Et postquam Eximus ac Revmus Dnus Metropolita pronuntiavit sententiam *excommunicationis* Ordinario Viennensi reservatae ipso facto incurrendae in quoscumque, qui ausu temerario de Si Martyris exuviis quidquam abstulerint aut in istas quidquid nisi forsani ornamentum causa intulerint, praesentes Dnos medicae artis D-res Alexandrum Kleinmond et Joannem Berežnykyj vocavit ut, *inquantum sine laesione exuviarum fieri possit*¹⁾, tegumenta et vestis quibus S. Corpus inductum erat, caute et circumspecte ex parte saltem amoverent et S. Corporis reliquias inspicerent, et iuxta artis suae regulas describerent et protocollum desuper conficerent, actui accludendum.

Hoc loco Excmus ac Revmus Metropolita brevi exposuit causas, propter quas reliquiae authenticae habendae sint.

Deliberatione facta et a Procuratore fisci responso obtento, se nihil contra authenticitatem reliquiarum Sti Josaphati AEppi Martyris obiciendum habere, Excmus ac Revmus Dnus Metropolita solemniter in Dei nomine pronuntiavit sententiam, reliquias praeiacentes esse vere Sti Josaphat Archiepiscopi Polocensis Mart. easque esse authenticas, indeque venerandas, publicae venerationi exponendas.

Cereis accensis praesentes omnes Sanctis Reliquiis actum venerationis exhibuerunt decantatis tropario, condacio Sti, Te Deum. Post haec repositum est corpus sacrum in sarcophagum, illudque oclusum, sigillo munitum Excmi ac Revmi Metropolitae. Ut vero putrefactiones ossium et vestium detritiones reficerentur, potestati custodum redditum est corpus sanctum et quidem Rev.

¹⁾ in margine: A me correctum Jos. Wagner Not.

P. Augustino Komarek C. S. R. et Illmo Dno D-ri Josepho Žuk, illisque mandatum editum est, ut perfecto operè conscientiose referrent et iuramento emisso, quod nihil abiatum et nihil illatum sit nisi ornamenti causa, iterum sigillandum procurarent.

Ad mandatum denique Excmi ac Clmi Metropolitae super cunctis gestis protocollum confectum et perlectum est, quo facto omnes praesentes subscripserunt.

† *Andreas*

Metropolita

D-r D. Njaradi

apost. administr.

† *Josephus,*

Eppus Arpasen. testis ex offo

P. Josaphat Kocylowskyj OSBM

Episc. electus prem. test ex offo

D-r Eduardus Krauss

procurator fisc. vienn.

о. Франц Щепкович

Крил. станиславівський, свідок зван.

P. Platonides Filas OSBM

Protohegumenus

D-r Daniel Sajatović

праеп. maior capituli Crisiensis in Croatia.

D-r Alexander Kleinmond

Primarius

Д-р Іван Бережницький

о. Йосиф Жук

парох церкви св. Варвари у Відни

P. Augustinus Komarek CSSR

P. Paulus Demczuk OSBM

D-r P. Franciscus Lulić Min.

Provlis Fratrum Minorum in Dalmatia

о. Петро Патрило,

сотрудник при церкві св. Варвари

І. Готра ЧСВВ

бр. Климентій Шептицький

іеромонах

P. Theophilus Velníč Ofm.

о. Никифор Ник. Боклащук

о. Олександр Ковальський

курат полевий

о. Софрон Глібовицький

катехит ц. к. гімназії в Бродах

Fr Evagrius

Д-р Йосиф Боцян

ректор львівської дух. семинарії

In quorum fidem etiam ego Notarius subscripsi atque in solemnem confirmationem sigillo meo usuali firmavi.

Josephus Wagner

L. S.

Notarius ecclesiasticus Viennen., ad actum deputatus.

Огляди й оцінки

1. **«L'Eglise orthodoxe panucrainienne», créée en 1921 à Kiev. Documents inédits.** Orientalia christiana. N-ro 3. 1923. 54 ст. 8°

2. **«Dossier américain de L'Orthodoxie panucrainienne».** Dix-huit documents inédits traduits de l'ucrainien par le Prince Pierre Volkonsky et le Père Michel d'Herbigny S. J., précédés de la traduction d'une lettre du Patriarche Tykhon. Pontificio Istituto Orientale. Roma. ст. 96 8°

1. Перший випуск обіймає лиш два документи, а саме адресу до царгородського патріярха і акти православного всеукраїнського собору (жовтень 1921 — лютий 1922) в переводі на французьку мову, попереджені вступом зладженим о. Михайлом д'Ербіні Т. І. (стор. 1—10) та заосмотрені численними увагами під текстом. Документ перший є репродукцією після одної з петицій, які зложені на двох мовах українській і французькій в тисячах еґземплярів розкинені були по цілій Україні для збирання на них підписів, а опісля висилані до Царгороду, де мали витворити вражіння народного плебісциту в церковній справі. Цілий український нарід і значна часть духовенства, якого бажання висловило українське правительство проклямуючи незалежність (автокефалію) української православної церкви законом з д. 2. січня 1919, просить о благословення патріярше для сеї автокефалії, яка властиво є лиш приверненням давної української київської церкви, о висланя епископа, патріяршого репрезентанта на Україну і о висвячення епископів для української церкви.

В документі підчеркнена традиційна вірна підчиненість української церкви царгородським патріярхам, її стисла згідність в точках віри і в канонах церковних, яка має і на дальше істнувати. Запоруку дає осібна адреса подана в сій справі патріярхови каменець-подільським богословським факультетом. Згадується лиш про введення української мови літургічної, про «відновлення давних реліґійних українських звичаїв» та підноситься церковні брацтва, в яких сам організувався український народ в ціли оборони православної віри тоді, коли епископи покинули її заключаючи унію з Римом. Сі в урядовім документі нещирі і неясні що до змісту місця

дістали достаточне висвітлення доперва з пізнішого розвою автокефальної української церкви.

Адреса до патріярха остала без відповіді і всі заходи в її дусі без успіху. Се однак зовсім не припинило праці ініціаторів над з'організуванням самостійної української церкви. Всеукраїнська православна церковна Рада ухвалила д. 5 цвітня 1920 р. її незалежність, а Всеукраїнський православний Собор у Києві 1921. надав тій церкві новий устрій. Акти сего Собора становлять якраз другий документ поданий в переводі dokonанім неназваною особою на французську мову з українського оригіналу. Характеристичне, що цілий сей документ не містить в собі ніякого ісповідання віри і загалом оминає всякі догматичні питання. Натомісць з самогож таки початку зазначає, що канони церковні, колись добрі і відповідні на свої часи, через зміну обставин і потреб Церкви стратили своє доцільне примінення. Згідно з сим принципом устрій відповідаючий українській, від монархістичних і автократичних властей, як світської так і церковної, освободженій церкві має бути демократичний і синодальний. Церковну власть перебирає народ (ради і собори) а ерархія остає ві всіх степенях і з давними назвами однак без давньої власти. Все на взір кальвіністичного мультітудінаризму і презбітеріянізму. Українську церкву деклярує Собор овдоволюю т. зн. позбавленою своєї законної ерархії, яку то церква наново має сама собі утворити не виключаючи посвячення митрополита і єпископів. Документ повторює і мотивує вирішену вже перед тим автокефалію української церкви, означає її відношення до других церков на засаді, що одна світова Христова Церква складається з партикулярних автокефальних братних церков, відношення церкви до держави на засаді цілковитого розділу, і широко випрацьовує внутрішній устрій церкви на синодальній засаді починаючи від парохіяльної ради і зборів аж до Всеукраїнської Ради і Всеукраїнського Собора. Додаток становлять біжучі питання церковного життя на Україні.

2. Другий випуск невиданих документів відносно автокефальної церкви богатший і без порівнання цікавіший від першого. Він обнимає 6 документів звернених безпосередно до приклонників української церкви в Сполучених Державах і Канаді, та 11 призначених первісно для України а опісля пересланих також до Америки, можливо навіть в дещо переробленій формі.

Окрім сих документів на вступі поміщене тут, впрочім раз вже опубліковане письмо московського патріярха Тихона до Митрополита кесарійського, як заступника патріярха царгородського, в яким інформує досить обширно про українську церкву, його словами «українську схизму», просить передати ці відомости прочим східним патріярхам і з ними разом ана-

темізувати новий рух сектантський на Україні і богохульну єрархію українську. В листі виражене переконання патріярха, що заходить очевидна і безпосередна звязь між сею схизмою українською а поміж галицькими уніятськими агітаторами, до якого доводять патріярха «засади (!) і головні фази розвою (!) української церкви». Автентичність, а принайменше цілість листа, улягає поважним сумнівам, а іменно на київського єпископа Антонія, який як біженець перебуває в Білгороді (Сербія) паде підозріння, що він його підробив або бодай переробив. Як додаток подане письмо «архипресвітера всеї Росії» Володимира Красницького, члена головної управи т. зв. Живої церкви, звернене до автокефальної харківської церкви, з братнім зазивом до співпраці над перебудовою церкви відповідно до нових умовин часу, після сего як її управу фактично переняло від патріярха біле революційне духовенство.

Властиві документи представляють собою дуже різно-родний матеріал: пастирські письма Липківського і Всеукраїнської церковної Ради, написані для релігійного збудовання своїх вірних, формулярі пр. службової присяги для священників, статут парохії, персональні документи священників, полеміка проти Живої церкви, біографія Липківського. Особливо інтересний є обширний лист Липківського до Павла Григоровича, здається диякона Карсуновського, репрезентанта на Америку, в яким подрібно розказана ціла історія української церкви, ненамірене зразу зірвання зі старою місцевою єрархією, вибір і акт свячення митрополита і єпископів через священство і нарід, який перейшов первісні рахунки організаторів і став нежданною конечністю після сего, як не пристав до всеукраїнської церкви ніякий старий єпископ, ані не найшовся святитель готовий поставити для всеукраїнської церкви єрархію з важними свяченнями, хоч як за таким організатори всюди розбивалися. Імена входячих в гру осіб, статистичні дати, внутрішні труднощі і невдачі, які подає лист, підносять тим більше його вартість як документу.

Се справдішна заслуга о. д'Ербіні, що своїми дуже старанно виданими і совісно об'ясненими матеріялами засвіжа інформує католицький світ про сей релігійний розклад, який під сю пору завершується на Україні, бо католицький світ нині загально і живо цікавиться церковними справами Сходу, виявляє щиру готовість взяти участь в його релігійній правдивій відбудові і нічим не дається відвести в сім случаю від своїх добрих надій.

о. В. Лаба.

Dr. Josef Slipyi: — Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios. Sonderabdruck aus der Zeitschrift für kath. Theologie Bd. XLIV (1920) u. XLV (1921) Innsbruck, Im Selbstverlag 1921 (s. 90, 8°).

Є це історично-догматична студія, або як каже Jugie в *Echos d' Orient* (1922, 67.) — знаменита мала монографія про троїчну науку Фотія.

Велику пропасть між східною а західною церквою сотворив візантійський патріарх Фотій, обвинюючи римську Церкву о ересь ізза її рішучої науки про походження св. Духа від Отця і Сина. »Хто не затулить собі уший чуючи таке страшне богохульство, що Св. Дух походить від Сина, богохульство, яке противиться Євангелію, стає на прою зі святими соборами і перекручує святих Отців... богохульство, що виповідає боротьбу Богови«. Так роздував Фотій полемічний вогонь проти Латинян в своїм окружнім посланію, вогонь, якого не могли вгасити уніонні вселенські собори, вогонь, який через довгі віки не погас до нині, але з посеред спопелілих руїн могучого колись православля вибухає з новою силою в автокефальних церквах Сходу. А прецінь було це одно велике непорозуміння між Сходом а Заходом, з ріжниці двох культур, з відмінних релігійне-філософічних понять східних і західних отців. Якби не хитра і повна амбіції особа візантійського патріарха, можеби пропасть не була так страшна. Бо в дійсности до Фотія не було між Сходом а Заходом жадної ріжниці в вірі що до походження Св. Духа, була лише ріжниця в формулюванні походження Св. Духа від Отця і Сина.

Переважаюча більшість східних отців церкви формулувала походження Св. Духа словами: »від Отця через Сина« (*ἐκ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ*), пізнійші Отці, виступаючи проти ереси Несторіян, що Св. Дух є творивом Сина, воліли означувати його походження лиш від Отця, ратуючи в той спосіб одно начало (*principium, aitia*) в троїчній науці, деякі пр. Єпіфаній і Кирил Александрійський означували походження Св. Духа від обох (*ἐξ ἀμφοῖν*). Ніхто однак зі східних Отців аж до Фотія не перечив, що 3-та особа походить і від Сина. Противно, многи впроваджуючи місто клясичного терміну *ἐκπορεύεσθαι*, (який означає походження від когось як від першої причини і звужує значіння латинського *procedere* *προϊέναι, προέχεσθαι, χορηγεῖσθαι*, що більше віддає латинський термін *procedere*), подавали *ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ*. Тому лицемірне є нарікання Фотія; *Τίς εἶπε τῶν ἱερῶν καὶ πρῶτον μὲν Πατέρων ἡμῶν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι*. Правда, Отці, що уживали слова *ἐκπορεύεσθαι*, не могли формулювати походження св. Духа від Отця і Сина, бо се противилобися етимології слова, після якого *ἐκπορεύεσθαι* могло відноситися тільки до Бога-Отця. Навідвороть, коли Грекови, що привитис до такого значіння слова, переведено латинську формулу *procedit a Patre Filioque* через *ἐκπορεύεσθαι* (а не через *προϊέναι*) разило це його поняття про походження Св. Духа, він видів в таким вислові ересь двох начал в св. Тройці і почвірність Божих осіб (*quaternitas personarum*). Такий власне закид під-

ніс Фотій проти Латинян, закид, в якому пізніше виростили всі східні богослови, як це виразно засвідчує еп. Доротей на фльорентійському соборі. Отже незнання латинського язика серед Греків і незнання грецького язика серед Латинян, або відчуження двох різних культур, чи там брак контакту між Сходом а Заходом, це перша причина великого непорозуміння. А друга причина великого непорозуміння, це різниця релігійно-філософських понять між Сходом а Заходом.

На Сході від першого нікейського собора аж до Фотія і опісля ніхто не розумів інакше трічного Божества, як в той спосіб, що виходив від поняття Божої особи або іпостаси, якої власністю вважалося Боже єство. Була це синтетична дорога в логіці чи теорії пізнання Пресв. Трійці: Наперед Божі особи, потім Божество (*το θεϊν*) або *persona in recto*, *natura in obliquo*. Могла деяка школа пр. антиохійська висувати на перший плян божество, а Божі особи на другий, всеж поняття «тріпостасного Божества» лишилося класичним на ділі Сході. В такому а не інакшій релігійно-філософському поняттю на св. Трійцю зріс і Фотій, та пав його жертвою, відділюючи в полеміці проти Латинян занадто іпостаси від себе і від спільного Божества. Таке поняття про Пресв. Трійцю на Сході було історичною конечністю. Насамперед супроти юдаїстичного розуміння Бога мусіла грецька Церков підчеркувати безнастанно триособовість Пресв. Трійці. Дальше проти перших ересей Керинта, Ноетиків,* Маніхейців, Мозаністів і Савелія, з котрих кожда затирала поняття Божих осіб, а висувала натомість поняття різних еманцій. Треба було безнастанно зазначувати Божу тріпостасність. Мусіла отже виступати *persona in recto*, *natura in obliquo*.

Інакше на Заході. Тут уняв геніяльний Августин цілу теологію в свій систем. Поняття о Пресв. Трійці утворив він собі на підставі інтуїції внутрішнього Божого життя. Актом пізнання бачить Бог ціле єство через Слово, впливом взаємної любови між Отцем а Словом є Св. Дух. Божа натура або Боже єство, о скільки є началом ділання виступає *in recto* — Божі особи *in obliquo*. Тут неможливий є блуд пересадного іпостазовання Божих осіб, блуд тритеїзму, бо Божі особи виступають лиш як реляції спільного Божества. В августинській системі не можливо собі подумати походження Св. Духа від Отця без Сина, невластиво є подумати «за посередництвом Сина» (*deus deus de deo*), бо Божа натура як спільне начало виступає на перший плян. Міг Фотій лиш обертаючися в своїй трічній системі укути закид двох начал проти Латинян. Такий закид в августинській системі є виключений. І в тій власне різниці двох філософсько-релігійних систем криється секрет великого непорозуміння між Сходом а Заходом. Вже на соборі фльорентійському старався усунути це не-

порозуміння знаменитий грецький богослов Висаріон. Він толкував, що латинська формула про походження св. Духа нічим не різниться від грецької, бо перша нічого не говорить про порядок, в яким діляють Божі особи на походження св. Духа, лиш приписує діло походження як безпосередню власність обох Божих осіб, натомість грецька формула підчеркує порядок, в яким Божі особи діляють на походження Св. Духа. Проте є все одно, чи кажемо »від Отця і Сина«, чи кажемо »від Отця через Сина«. Був це перший поміст, кинений над віковою релігійною пропастью між Сходом а Заходом, поміст на жаль не трівкий.

Нинішня богословська нзика, якої овочі збирає в своїй студії о. Д-р Й. Сліпий, ясно здає собі справу з того, що причиною великого непорозуміння є не так хитрість і амбіція Грека, як різниця двох релігійних світоглядів. Заслуга в проясненню цього секрету належить Реньонови, який опираючися на Петавія, кинув нове світло на цілу справу в чотиротомій праці: *Etudes de Theologie positive sur la Sainte Trinite*, Paris 1892 - 8.

Третою і безпосередною причиною великого непорозуміння між Сходом і Заходом є Фотій, амбітний царгородський патріарх 9 го ст., який стає нам більше зрозумілою особою на тлі язикових, культурних і релігійно-філософських різниць свого віку в єдиній Божій Церкві. Аж його появи треба було, щоби велике непорозуміння стало болючою раною, що не може загоїтися до нині. Ішов він до своєї ціли правою і неправою дорогою, в добрій і злій вірі. Витягнув він скрайні консеквенції з латинської формули віри в Пресв. Тройцю, втискаючи її в прокрустове ліжко східних релігійно-філософських понять. Закид двох начал і почвірності Божих осіб видвигнений проти Латинян є зовсім льогічний і послідовний, він є піднесений в добрій вірі. Міг мати рацію Фотій, коли казав, що жаден з грецьких Отців не учить, що Св. Дух походить від Сина. Алеж не можна відмовити рації тому, хто поставить твердження, що ніхто зі східних Отців аж до Фотія не учить, що Св. Дух не походить від Сина. Приложім до Фотія євангельську засяду: »З уст твоїх суджу Тебе«. Чому Фотій поминає мовчанкою або безглядно нищить і перекичує клясичні порівняння св. Отців, де вони представляють три Божі особи, як огонь, світло і тепло, як корінь, пень, галузя, як жерело, потік і воду, як рослину, цвіт і запах? Чому перекичує порівняння Дидима св. Тройці до чоловіка, руки і пальця, коли каже: *καὶ γὰρ δεξιά μου αὐτοῦ ὁ Υἱός, Πνεῦμα δὲ αὐτοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον*, усуваючи в той спосіб порівняння 3-ї особи до Божого пальця. Чому нищить прямо порівняння Евлогія александрийського Бога-Отця до язика, Сина до Слова, Духа Св. до Уст? Чого Фотій учить інакше, як учать

Отці Церкви? Відповідь на це знайдемо в хитрім характері візантійського патріарха в його амбіції і злій вірі.

* * *

Згадані три елементи, які винесла сучасна наука на денне світло в відношенні до Фотія використав о. Д-р Сліпий в своїй студії совісно і основно. Цю лию тої невеличкої монографії не є висвітлити всесторонню цілу роль, яку відіграв Фотій в історії Церкви, але кинути луч світла на його догматичну науку про походження Св. Духа, цю науку, від котрої починається роздор і ересь. До цієї цілі стремить автор ясно і послідовно через цілу свою працю. Іде методом, якою ідуть звичайно дослідники історії догм, розяснюючи насамперед поняття догматичної квестії по одній і другій стороні, шукаючи генези тих понять в патристиці і школах, які впливають на формування догматичних понять і творячи накінець неупереджену наукову синтезу дослідів. Автор піддаючи основній ревізії троїчну науку Фотія і вчитуючися в письменників, які щонебудь про Фотія писали, дав ясний і релефний виклад про становище Фотія до походження св. Духа в св. Трійці, а декуди прийшов до інакших вислідів або поправив хибні погляди давніших дослідників пр. Hergenröthera на ст. 7 і 84 або Régnon'a на ст. 78.

Найясніше викладає автор про відношення троїчних осіб після грецької, фотієвої і августинської схеми, які рисує в формі трех рівнорядних ліній, в формі двох ліній поставлених під кутом і в формі трикутника. Над квестією, якою займається автор, основно застановлялися вже Hergenröther 60 літ і Régnon 25 літ тому назад. Дрібніші студії писали многі дослідники догм як Пеш, Пальмієрі Ав., Bilz, Hugon, Meester і др. Автор не вдоволься лиш ними, він перестудював жерельно всі оригінальні писання Фотія з великої патрології Migne'a.

Тон праці іренічний т. є такий, що можна числити на примирення а не роздраження. Таке лиш становиско супроти православних є справедливе і після засади любови ближнього. Богословська наука, що станула на сім становищи, може похвалитися многими здобутками. Бо не лиш догма про походження Св. Духа є великим непорозумінням між Сходом а Заходом. Таким самим непорозумінням є епikleза, наука про чистилище, про первородний гріх і оправдання (iustificatio), про первенство папи і в тім напрямі много вже прояснено від часів Висаріона і фльорентійського собору до тепер. І епikleза не противорічить словам освячення і віра в чистилище, не в формі чистильного огня а в формі чистильних місць знаходить своє поширення на Сході і наука про первородний гріх та первенство папи є то полсовання про-

тестантськими впливами. Актуальною є нині справа неомильного учительства в Церкві, яке православні не признають in abstracto, коли приписують неомильність в вірі вселенським соборам. Супроти «євангельської неомильности» поширюючоїся штунди на сході вартоби і це питання ближше розслідувати...

Тому побажатиби, щоби в напрямі, в яким появилася праця Д-ра Сліпого було в нашій богословській науці більше продуктивности.

Наконець одна замітка: Як мається річ зі школою александрійською і антиохійською в відношенню до Фотія? Чи патріарх Фотій є під впливом антиохійської школи і Діонизія Ареопагіти в пониманню троїчного Божества зближеного до августинської схеми і як говорить на ст. 27 чи під впливом александрійської школи, в якій загалом поширювалося знання августинського вияснення (як говорить в «Ниві» 1923 ст. 181)?

о. А. Іщак.

Studion (Bolletino delle chiese di rito bizantino). Vol. I., N. 1—2, 1923. Отсей новий журнал, видаваний в Римі, містить статті на італійській, французькій та латинській мовах. Його програма: 1) зблизити до себе поодинокі церкви візантійського обряду в межах католицької єдності і 2) стати звязком для всіх на заході, що тепер з дня на день у щораз більш зростаючому числі починають цікавитися потребами церков візантійського обряду та бажають їм зарадити. Треба з правдивою радістю стрічати появу цього журналу, який має заступити так довголітний попередний Roma e l'Oriente, що мав ту саму майже програму. Редактором Studion'у є звісний орієнталіст о. Кирил Каралевський, який дає запоруку, що під його вмилім проводом Studion виконає своє завдання як найкраще, тим більше, що осідком редакції є сам Рим, де потреба такого часопису давалась сильно відчувати.

Замітніші розвідки в двох перших числах Studion'у отсі: о. К. Каралевського (редактора): «Що треба розуміти під візантійським обрядом» (ч. 1.); Екск. Митр. Шептицького: «Завдання монашества в ділі зєдинення церков» (чч. 1 і 2); о. Г. Бенедетті'я: «Доля декрету Пропаганди 1624. р. що до переходу Українців на латинський обряд» (чч. 1 і 2) і о. К. Каралевського: «Назва орієнтальних обрядів невізантійських» (ч. 2).

Цікаву тему порушує о. Каралевський в своїй першій розвідці. Він ставить тезу, що зі всіх назв уживаних на заході на означення східної церкви, дисципліни чи обряду, вправді найбільш прийятою є назва: грецька церква, грецька дисципліна, грецький обряд, однак та назва повинна уступити иншій, а то: візантійська церква, візантійська дисципліна, візантійський обряд. Ця одинока назва є правдива як з точки погляду історичного, так і філософічного. Назва «грецький

обряд» є цілком незнана на сході, а навіть не має змислу. Так як невідповідною є назва: «латинський обряд», бо є тільки обряд римський. Колиби хто хотів докладніше означити ще й мову уживану в богослуженнях візантійського обряду, то повинен уживати термінів: візантійсько-славянський, візантійсько-арабський, віз.-румунський і т. д.

Ціль розвідки (зглядно конференції виголошеної 18. лютого 1921 в Римі) Ексц. Митрополита заохотити чини й конгрегації римського обряду до творення галузей в візантійсько-славянським обряді і вислати звідси місіонарів на славянський Схід, бо тільки такі місіонарі (значить: віз.-слав. обряду), можуть мати надію на успіх. Тільки той, що сам стане по обрядови орієнталом, може позискати орієнталів.

Вкінці годиться ще згадати статтю о. Ант. Delpuch'a: «Загальний погляд на стан християнського Сходу некаатолицького» (ч. 2).

Більша частина католицьких авторів — каже о. Delpuch — і то навіть ті, що тішуться великою повагою, не мають ясних понять, коли говорять про християнський Схід. Для многих термін «Східна Церква» є дуже часто синонімом «Грецької Церкви», яка стоїть в опозиції до Західної Церкви або католицької. Занадто часто уживається назви «орієнтальний» (східний) в тім змислі, що «грецький» і «схизматичський», а католицький значить тільки, що латинський або західний. Треба однак знати, що квестія Сходу в дійсности є дуже скomплікована не тільки з огляду на раси, але и з огляду на різниці релігійних доктрин, обрядів, дисципліни і цивілізації. Поза властивим Сходом в Азії є Схід європейський, далеко ширший і важніший, зложений з різних балканських народів: Греків, Сербів, Болгар, Румунів, відтак з народів бувшої царської імперії, та деяких інших околиць б. Австрії — всіх около 140 мільонів. А ті народи творять цілу серію національних церков т. зв. автокефальних незалежних одна від другої. Всі вони заховують обряд візантійський, на різних мовах, однак хоч теоретично заховують ті самі релігійні доктрини, то в практиці є між ними дуже глибокі різниці. Кожда нація має свій церковний кодекс, свої канони соборів національних. А коли говорити про азійський Схід, то там ще глибші різниці між поодинокими групами, які ворожо настроєні до себе взаємно та кидають анатему одна на другу. Католицькі апостоли мусять мати перед очима отсі різниці між поодинокими групами.

о. І. Бучко.

Вибрані питання

300-ліття Congregat-ii de propaganda fide.*) Крім вікомної річниці смерті святого священомученика Йосафата припадає на цей час (1922 р) і річниця засновання переважної інституції католицького світа, римської Конгрегації для поширення віри, інституції, якій до року 1917 підлягали всі справи нашої гр.-католицької церкви, а яка тимсамим мала величезний вплив на поширення, зріст і розвій ідеї святого Йосафата зєдинення східної Церкви з святим Апостольським Престолом.

Відкриття нових частин світа в п'ятнайцятому столітті, Америки й Австралії, отворили нове велике поле для місійної діяльності поширювання християнства. Кольоніяльні держави Еспанія і Португалія немовто змонополізували місійну діяльність. Королі незнаних держав посилали силою свого зобов'язання з вдячності для Папи Александра VI. за переведення демаркаційної лінії між завойованими краями Еспанців і Португальців місіонарів, які мали очевидно задачу поширювати віру і християнство, але попри це також дбали про світські цілі і матеріальні користи своїх володарів. Місіонерами були монахи чина Францісканів і Домініканів, а від 16. століття і новозаснованого чина оо. Єзуїтів.

Аж коли римська Курія під впливом протестантизму звернула бачнішу увагу на свою місійну задачу, а з другої сторони виявилась потреба сконсолідовання місійної організації, унаглядилась konieczність основання окремого місійного осередка. Папа Пій V. в р. 1568. на просьбу генерала чина Єзуїтів Франца Боргія оснував часову конгрегацію кардиналів, якій поручив справи наvertання невірних і ложновірців.

Його наслідник Григорій XIII., який так дуже заслужився основанням національних колегій в осередку християнства для пізнійшої справи пропаганди, отворив орієнтальну комісію, до якої покликав з кардиналів Караффу, Медічі і Санторія, яка під проводом папи мала збиратися що тижня. Ся комісія заходила ся головню около діла печатання римських катехизмів у всіх мовах Сходу.

*) Zeitschrift für Missionswissenschaft, Münster-Aschendorf присвятило ювілеєви пропаганди перший шиток 1922. — з якого беремо дані.

Також Папи Сикст V. і Климентій VIII. займалися справами місій та скликували відповідні комісії для цієї справи, однак праці їх можемо уважати тільки за предитечів властивої, окремої інституції: конгрегації для поширення віри. До її заснування прийшло аж за Папи Григорія XV.

Кармелит і духовний письменник Тома (Thomas a Jesu) в злуці з кардиналом Сансеверіно кинув в р. 1613. в окремій брошурі »De erigenda Congregatione pro fide propaganda« гадку заснування окремої кардинальської колегії, яка виключно займаласяби цим ділом. Як найперший середник до цього і вербовання місіонерів поручає він оснування конгрегації для поширення віри з небогатых, але ревних і учених мужів в Римі, які сходилисяби в певних, означених днях в Римі і радилиб над поширенням віри в імені Папи без світських репресій, як се чинили Апостоли і попередні Папи. До тої конгрегації малоб бути приділених чотирьох до п'ятих секретарів, звісних зі своєї практики, знання мов, учености і побожности, яких задачу булоб все для конгрегації підготовити, виконати постанови, заосмотрити поодинокі краї в книжки, письма, листи, переховувати каталюги. Поміж них требаб поділити провінції, щоб їх позискати для віри при помочи генералів чинів, єпископів, шляхти, купецтва й конзулів. Як що в Римі є тільки знаменитих мужів, які ціле своє життя присвячують менше важним справам, що не мають безпосередного значіння для Церкви, то чейже найдеться між тільки тисячами бодай стільки жертвенних одиниць, які присвятяться цілковито цій переважній для Церкви справі. В подібнім дусі писав і товариш Томи по чину і пізнійший генерал Домінік (Dominicus a Jesu Maria), а ще більше поширював цю гадку славний Капуцин Джіролямо з Нарви своїм огненним словом і позискав ним для цієї справи кардинала Людовізі, що небавом 1621. р. вступив на папський престіл як Григорій XV.

І справді, на Богоявлення 6. січня 1622 оснував він конгрегацію, зложену з 13 кардиналів, 2 пралатів і секретаря, яким поручив справу поширювання віри. Вже 14. січня відбула »Congregatio de propaganda fide« в палаті кардинала Савлі своє перше засідання, на яким величали Папу-Основника за його апостольську ревність і ухвалили такі постанови: 1. Написати до апостольських нунційів, щоби зробили доклад о стані віри в їхніх краях і засягнувши ради у знавців діла донесли о способах, якби віру тамже поширити. 2. Треба видати ерекційну буллю о конгрегації, випосажену в привілеї, як це робили попередні Папи при оснуванню інших конгрегацій. 3. Занятися цим мають кардинали Бандіні, Мелліні і Убальдіні. 4. Кардинали Савлі і Барберіні дістали поручення подумати о фондах для нової інституції та постаратись о дім або палату для питомців і новонавернених. 5. Два рази в мі-

сяць, в понеділки, мають всі члени сходитись, а в разі перешкоди в п'ятницю. 6. Письма конгрегації і печать витискати має кардинал Савлі. 7. Генерали чинів мають бути завізовані подати стан своїх місій між еретиками і невірними.

Намічена робота пішла тепер скорою ходою. Розписано письма до нунціїв, до генералів, до володарів о поміч моральну і матеріальну впевнюючи їх, що при навертанню як поган, так і еретиків буде вживатися лише чисто духовних середників, як проповіді, поучення, нап'янення, молитви, посту, милостині, св. Тайн, просьб і плачу без крику і шуму, все то в імені Папи.

Від цього часу збиралася конгрегація постійно бодай раз в місяць в палаті кардинала Савлі, а 5. падолиста і 6. грудня в Квіріналі в присутности Григорія XV. До 13. кардиналів, членів пропаганди, прибув в марті на приказ Папи як секретар Франціск Інголі з Равенни, який через 26 літ, до р. 1648. був душею пропаганди і її головним робітником.

Сейчас на третім засіданню наступила випрацювана згаданим Інголім і секретаром стану Агуччіо: »*Divisio provinciarum*«. справи української Церкви підпали нунцієви Польщі, який мав у своїм відомстві ще й справи пропаганди в Росії, Швеції, Помор'я і Прусієв.

Годиться піднести цей факт, що конгрегація в своїх перших роках існування займається майже виключно Європою і близьким сходом, як доказ, що її лежало на серці головне поширення правдивої, католицької віри між протестантами і незєдиненими. І так на 18. сесії конгрегація радить над висланнєм візитатора до Українців (*Ruthenos*), а в 20 сесії о Унії Українців.

Конгрегація займалася ревню також сейчас по своїм основанню приспороенням фондів для такої важної і багато видатків вимагаючої праці. Папа щедро запомагав її своїми приватними фондами і так при своїй першій прияві на засіданню конгр. дарував Папа Григорій XV. 10.000 дукатів а крім того мав кожний кардинал зложити на цілі пропаганди 500 золотих дукатів при своїм іменованню, яких можна навіть було від спадкоємців виєзеквувати. Посипалися також щедрі датки від цілого католицького світа, так що вже в десять літ по заснуванню конгрегації в р. 1633. її доходи виносили 6467 дукатів а в р. 1638. піднеслись до суми 11.841 дукатів крім основного фонду в квоті 261.549 дукатів.

Особлившу увагу звертає пропаганда на основання студій і колегій і вже 15. цвітня 1622. основує окрему комісію (*Congregatio particularis*) над римськими семинарями і колегіями (німецьким, англійським, шкоцьким, грецьким, маронітським) для нагляду, чи вони виповняють призначену їм задачу. Генералів чинів напминає, щоби найдальше до року

подбали про основи шкіл мов (*Studia linguarum*) і іменує пралата Вівеса їх візитатором.

А вжеж вінцем діяльності перших років праць пропаганди є основи печатні Урбаном VIII., добре звісним з історії нашої Церкви.

Мимо так гарних починів має нова інституція і багато трудностей до побороення. Передовсім дається відчувати недостаток місіонарів. Нунції пишуть до пропаганди за місіонарями і нізвідки їх тільки взяти. Другим лихом це майже виключно португальська національність місіонарів, які стоять в близьких зносинах зі своїми кривними і знакомими в матернім краю і збирають для них скарби з колоній. Третім лихом се ворожнеча місіонарських чинів між собою. Особливо недолюблюють давніші чини новозаснованих Єзуїтів, які відзначаються більшою рухливістю. Недолюблюють їх і індійські єпископи.

Зокрема еспанська південна Америка має свої болячки. Патер Грегоріо Болівар, Францісканин обсервант виказує в своїм пропам'ятнім письмі таких п'ять недомагань. По перше: не має добрих місіонарів, які заступилися за Індіян, а багатьох з них не знає навіть мови тубольців. Друге лихо, це захланність єпископів, які жадають одну четвертину всіх епітрахільних такс і місалій для себе. По третє: духовенство віддається пристрасно газардовим грам, через що упадає ревність душпастирська. Четверте: це торгівля невольниками, якими займаються так світські священики, як і місіонарі, а також торгівля еспанським вином, яким духовники розпоюють склонилих до алькоголізму Індіян. П'яте лихо то це, що майже всі душпастирські місця обсажені монахами, а не світським духовенством і через те, перші занедбують сповнення своїх монаших обітів.

Через такі і подібні реляції довідалася пропаганда про надужиття місіонарів та недостачі місійних стацій. Тому декретом з 24. червня 1623. постановила конгрегація, що вона бажає сама висилати місіонарів та наглядати над ними, однак мусіла переведення цього декрету дуже обережно переводити, щоби не наразитись обом сильним тоді колоніяльним державам Еспанії і Португалії. І ту обережність, ту тонку дипломатію посідав Інголі. Його заходам удалося поволи виеманципувати місії з під впливу колоніяльної політики Португалії і Еспанії та завести чисто церковну місійну працю.

Перші леди зістали проломані і Конгрегація для поширення віри набрала сили та значіння і віддала великанські услуги в справі поширення віри серед невірних і апостатів.

І для справи Унії та нашої Церкви поклала вона великі заслуги хоч як нас це болюче вражало, що ми, хоч вірні сини апостольського Престола належали враз з невірними і поганями під її управу. Пій IX. в р. 1862. виділив під персональ-

ною унією кардинала префекта окрему комісію для східних обрядів, яка однак всетаки ще підлягала конгрегації для поширення віри, аж доки бл. пам. Венедикт XV., звісний як великий прихильник нашої Церкви, своїм *Motu proprio* з дня 1. мая 1917. »*Dei providentis*« не признав цю комісію зовсім самостійною конгрегацією для східних обрядів, а 30. листопада 1917 р. це відокремлення дійсно перевів.

о. Ю. Дзерович.

Жировичі. Ся місцевість, що будить у нашім серцю стільки споминів повних насамперед слави, а відтак сердечного смутку, лежить над рікою Вікнею (допливом Щари, котра є знов допливом Німна) в пов. слонімським, з. гродненській, отже в тій часті руських земель, що носять часом досить влучну назву Чорної Руси. Місточко Жировичі є віддалене на 9—10 верстов від Слоніма, колись столиці удільного литовського князівства, сьогодні повітового міста. Давнійше цілі Жировичі були власністю старої руської родини Солтанів, наданою їй Казимиром Ягайлонцем.

Російський твір »Богоматер«, виданий в р. 1909 в Петрограді під редакцією Е. Поселянина, в часті II, на стор. 276-278 під датою 7. мая так описує чудесну появу славного опісля образу.

»Въ 1470 году пастухи мѣстечка Жировиць, Гродненской губерніи, увидѣли въ лѣсу, принадлежавшемъ православному мировскому вельможѣ Александру Солтану, необыкновенно яркій свѣтъ, проникавшій сквозь вѣтви грушевого дерева, стоявшаго надъ ручаемъ подъ горою. Такое необычайное явление возбудило въ пастухахъ любопытство. Они подошли поближе и увидѣли на немъ небольшую икону Богоматери въ лучезарномъ сіяніи. Сильный свѣтъ и благовѣрный трепеть, объявшій ихъ при видѣ сей иконы, долго не позволяли имъ подойти къ самому образу. Но вотъ свѣтъ, исходящій отъ иконы, мало-помалу исчезъ. Поклонившись образу Богоматери, пастухи сняли его съ дерева и отнесли къ своему господину Александру Солтану, занимавшему въ то время должность литовскаго подскарбія. Александръ не придалъ особой вѣры сообщенію пастуховъ, но икону все-таки взялъ и заперъ въ ларець.

»На слѣдующій день къ Солтану собрались гости. Розговаривая съ ними, хозяинъ между прочимъ сообщилъ имъ и о найденной пастухами иконѣ Божей Матери. Гости заинтересовались находкой и выразили желаніе посмотреть на нея. Александръ отправился за нею, но въ ларець ея не оказалось. Это крайне удивило его, ибо незадолго до етого онъ видѣлъ ее въ указаномъ мѣстѣ.

»Через нѣкоторое время тѣже жировицкіе пастухи опять обрѣли эту икону Богоматери на томже мѣстѣ и вторично принесли ее Александру Солтану. На этотъ разъ онъ отнесся съ большимъ благоговѣніемъ къ св. образу, чѣмъ прежде. Онъ счелъ себя недостойнымъ, чтобы икона пребывала въ его домѣ, и далъ обѣтъ соорудить на мѣстѣ ея явленія церковь во имя Пресвятой Богородицы.

»Свой обѣтъ Солтанъ привелъ въ исполненіе и построилъ деревянный храмъ, около котораго скоро появилось селеніе и образовался приходъ. До 1560 года св. икона стояла въ этомъ храмѣ. Но вотъ случился пожаръ, и храмъ совершенно сгорѣлъ, несмотря на всѣ усилія мѣстныхъ жителей прекратить огонь. Были сдѣланы также попытки спасти изъ пламени св. икону Богоматери, однако и они оказались тщетными. Всѣ думали, что икона погибла, и сокрушались о ея потерѣ. Однако икона Богоматери вскорѣ была обрѣтена чудеснымъ образомъ.

»Однажды крестьянскія дѣти, возвращаясь послѣ ученія изъ школы домой, подошли къ горѣ, у подножіи которой стоялъ сгорѣвшій храмъ. Здѣсь ихъ взору представилось чудесное видѣніе: нѣкая Дѣва необычайной красоты въ лучезарномъ сіяніи сидѣла на камнѣ. Дѣти не осмѣлились подойти къ ней, но поспѣшили извѣстить о видѣнномъ родныхъ и знакомыхъ. Вѣсть о видѣніи дошла и до священника. Всѣ приняли разсказъ дѣтей за Божественное откровеніе и отправились къ горѣ. Когда они приближались къ камню, то замѣтили на немъ горящую свѣчу, а когда подошли къ нему ближе, то нашли на немъ Жировицкую икону Богоматери, нисколько не пострадавшую отъ пожара. Священникъ и жители Жировиць несказанно обрадовались обрѣтенію своей утерянной святости. Такъ какъ у нихъ не было приходской церкви, то икона на нѣкоторое время была поставлена въ домѣ священника. Затѣмъ прихожане приступили къ постройкѣ новаго каменнаго храма. Когда онъ былъ оконченъ, его освятили въ честь Богоматери и поставили въ немъ чудотворную икону.

»Спустя сто лѣтъ послѣ описанныхъ событій около этаго храма возникъ монастырь, имѣвшій своей задачей распространеніе религіознаго просвѣщенія въ краѣ въ духѣ православной вѣры и борьбу съ уніей и латинствомъ. Основанное при монастырѣ братство ревностно вповняло эти задачи словомъ и дѣломъ. Монахи не только предались просвѣтительной дѣятельности среди народа, но и сами провадили строго-подвижническую жизнь. Къ сожалѣнію, дѣятельность ихъ должна была скоро прекратиться. Въ 1613 году монастырь былъ захваченъ уніятами и находился въ ихъ рукахъ до 1839 года. Съ того же времени и Жировицкая икона Богоматери перешла въ владѣніе уніатовъ, которіи относились къ ней съ должнымъ почтеніемъ и благоговѣніемъ. Даже поляки почитали

ее. По приказу польскаго короля Казимира, євреи не только не имѣли права жить въ Жировицахъ, но даже не пользовались здѣсь правомъ ночлега, и при проѣздѣ должны были иди черезъ мѣстечко пѣшкомъ съ непокрытой головою и безъ обуви. Въ 1839 году монастырь Жировицкій и (sic) чудотворный образъ Богоматери былъ возвращенъ православнымъ.

Жировицкая икона Богоматери изображена рельефомъ на яшмовомъ камнѣ небольшихъ размѣровъ. Находится она (sic) нинѣ въ иконостасѣ по лѣвую сторону царскихъ вратъ главнаго монастырскаго храма Успенія, построеннаго на мѣстѣ ея перваго явленія. Богомольцы, приходящіе на поклоненіе св. иконѣ, имѣють обыкновеніе запастися водою изъ того источника, около котораго въ первый разъ явилась Жировицкая икона. Нынѣ источникъ этотъ находится подъ церквою Успенія въ склепѣ. Кромѣ воды богомольцы берутъ тоже кусочки камня, на которомъ въ третій разъ явилась св. икона Богоматери. Этотъ камень отличающійся большими размѣрами и носящій названіе «Стопы Богородицѣ», находится подъ алтаремъ одной изъ монастырскихъ церквей».

Історичні дати беремо¹⁾ з твору «Православныя русскія обители» (Петроград, 1909), де на стор. 559 між монастирями б. губ. Гродненської згадується про монастир Жировицкій Успенський. Тут мала повстати церква в р. 1470, а при ній не пізнійше половини XVI. ст. монастир (обитель). Т. Свецький (Świecki) в своїх *Historycznych Pamiątkach* (II, 129) побудовання в Жировичах церкви для чудесного образу приписує Іванови Солтанови, слонімському маршалкови. Н. Ронба (Ronba) в праці *Przewodnik po Litwie i Białejrusi, Wilno, str. 215*, називає знов основником церкви й монастиря в Жировичах славнаго гетьмана Мелешку, з роду, що вславився дуже хороброю обороною прав білоруського народу в соймі б. Річипосполитої. Ігуменат був опісля багато вивінований Львом Сапігою. Розцвіт Жирович припадає безсумнівно на час, коли вони були в руках греко-католицької Церкви. Тоді зєднали собі у сучасників назву «руської Ченстохови». Нераз відвідували їх навіть королі, як Ян III. Собеський, Август II і Станислав Август Понятовський. Славу Жирович ширили також пісні, як пр.: *Żyrowice jak kryńce...*

Рік 1839. записався найганебнійше в історії Жирович, котрі до 1845. були осередком заряду православної литовської єпархії і осідком литовського архієпископства, перенесеного в сім році до Вильна. Тут полишився монастир другої кляси.

¹⁾ Дивно, що «Православная Богословская энциклопедія» говорить дуже мало про Жировичі.

В ігуменаті побудовано чотири церкви: 1) Соборну Успенську побудовану (хиба перебудовану?) в р. 1828; 2) церкву в честь М. Б. Жировицької, що містить ще в своїх мурах («в своєм притворѣ»), в деревляній домовині, ненарушене тіло лінського й турівського єпископа Йоахима († 4. цвітня 1719 р.); 3) церкву під візванням Воздвиження Чесного Хреста; 4) церкву цминтарну св. Юрія, що стоїть дальше від монастиря, на північ від місточка.

За царських часів (до війни) була при монастири народня школа для 27 хлопців під загальним доглядом місцевого архимандрита.

В половині р. 1915. в часі евакуації вивезено копію образу Пр. Д. М. Жировицької, що його мильно чи прямо ложно подавали незєдинені за правдивий, з Жирович до Москви, де хиба й досі знаходиться.

Усі чотири церкви (1. величава головна, 2. мала з керничкою в городі, 3. напроти головної дзвінниці і 4. деревляна цминтарна) є сьогодні в руках незєдинених. Поверховий монастир, що стоїть біля головної церкви, замешкує тепер рівнож кількох незєдинених монахів з архимандритом на чолі. Від р. 1921. осіли крім того в Жировичах незєдинені черниці, що перед окупацією занимали монастир в Рожанім Стоці. Є їх тут кілька чи кільканайцять. Часть давньої бенефіції знаходиться також в руках православного духовенства. Головний триповерховий монастирський будинок (на ліво від входу до церкви) враз з цілим фондом є сьогодні в посіданню польського правительства і служить за льокаль для діточого захисту та народної школи. Від р. 1921. мають латинники в Жировичах за малою церквою в городі невеличкий а гарний костел, побудований в бараковім стилю, що має на фронті високу вежу. При тім є кальварія. Бенефіції сей костел покищо не має.

В серпні 1921 р. жив іще коло Жирович у селі Селявичі старий чоловік Августин Бубен, личність наче історична, бо за царських часів перед толеранційним указом був він суджений і вязнений за численні навернення на католицтво селян із села Селявичі. Ізза сього називали його нераз Москалі «польським ксендзом». Отже сей Бубен був в р. 1870 присутний в Кімбарівці (з. Мінська) при тім, як о. Лозовський, ранше Василіянський новик, а відтак Венедиктин в означенім монастири оповідав о. Малишевичови Цистерсови, що чудесний образ М. Б. Жировицької на камені вивезли Василіяни (хиба перед касатою?) до Риму, а другий образ на грушці до Білої на Підляшю. Імовірно відбував тоді о. Лозовський у Жировичах новіціят або студії, або чув від одного зі старших людей про касату і про попереджаючі її випадки.

Зрештою в Жировичах, як і всюди, багато річий знищила війна. Зберіглися деякі написи. Пр. в першій церкві на мурованій таблиці є така напись:

Tu leżą sławetnie urodzeni P. Siemion... Hawryłowiczowie... Żyrowickie zm. 1650. Mąż i małżonka B. I. (?) Ewdokija Kiznianki zm. 1672 M. Ag. 16 d.

G. S. W. X.

А в Кальварії на відворотній стороні образу Благовіщення Матери Божої читаємо:

1850 г. Augusta 28 d. ten obraz ofiarowany przez J. Semowską do kaplicy św. Jerzego.

Вісти про теперішній стан в Жировичах, як також поменші подробиці зволив прислати нам прошений о те о. канонік Ігнатій Росоловський, декан слонімський, котрому на отсім місци складаємо сердечну подяку.

На кінець годиться замітити, що сьогорічний J-suitenkalender für 1923 містить доволі велику і гарну статтю п. з. Buben der Krüppel, написану редактором місячника der Gr. I, о. Фридрихом Мукерманом Т. І. Звиджуючи в часі всесвітньої війни як польовий духовник Жировичі і сусідні околиці, зібрав він відомости про Бубена й тепер їх так гарно використав.

о А. Солодуч.

Незнана проповідь в честь св. Йосафата. Я є в посіданню немалого (408 карток) збірника писаних проповідий і принагідних промов, голошених з кінцем XVII ст. (найстарші в р. 1691) і першої половини XVIII ст. монахами, що працювали колись на області латинської виленської дієцезії, котра обіймала Виленщину й Гродненщину, отже землі в переважній своїй часті білоруські, а на південь українські. Сей збірник є гарно оправлений в шкіру і представляє собою доволі грубий том. Колись був він власністю бібліотеки конвенту Регулярних крилошан Лятеранських в Кремениці (пов. Волковиський, з. Гродненська), звідки дістався з посмертної спадщини о. Малахії Ставарського, одного з їх членів, що помер десь поза монастирем.

Sermo pro Festo Sancti Josaphat. Martyris положений між вересневими святами (до недавна, силою спеціального позволення Риму, виленська дієцезія обходила день св. Йосафата 17. вересня (а не 14. падолиста), і займає очевидно картки 295 — 302. В досить добре збереженім збірнику сих проповідий бракує однак ізза якогось нещасливого випадку якраз трьох останніх карток (300, 301 і 302). Є ще слід вирвання їх звідси.

Постараємося зясувати тут начерк тої проповіді, заховуючи її правопись.

Thema. Ego sum Pastor bonus. Jo. 10.

Chocby sie dowcip ludzki iak naybardziej silił, przyzwoitszey iednak pochwały dać dzisiejszemu wielkiemu Patronowi

naszemu, Jozafatowi Męczenikowi y Biskupowi Stmu nie moż, nadto, które Mu dzisieysza przyznaie. Ewangelia, kiedy go na wzór Samego Chrystusa, dobrym Pasterzem nazywa..

Дальше цитує проповідник з І. Цар. 17 про Давида, котрий йшов на Голята, що *limpidissimos quinq. elegit lapides de torrente et misit eos in peram pastoralem*. В противенстві до сентенції побожного ігумена Годфрида, котрий говорить: *Solet pera portari panibus, n. lapidibus reponendis*, повинен мати Добрий Пастир у своїй торбі і хліб і каміння: хліб, щоби кормити свої вівці, каміння, щоби їх боронити. Сі слова примінює проповідник вперед до Христа, а відтак до св. Йосафата, котрому в імені свого народу складає належну честь przy tak solemnym nabożeństwa Jego aparcacie.

Після вступу (картка 295) зачинається властива проповідь, посвячена в першій часті самому пастирському урядови в Церкві. Вона займає картки 295 і дальші до 298 включно, де проповідник знов вертає до особи Патрона. Ся друга часть зачинається від слів:

W ten ci sposób y dzisieyszy nasz Patron Arcybiskup Połocki Jozafat święty karmił y posilał zlecone sobie w Xięstwie naszym (с. е. Литовським) owieczki. В продовженню підчеркує проповідник учительську діяльність святого єпископа, картання «*zuchwałych Dyssydentow*» і т. п., після чого переходить до героїських чеснот Патрона, кажучи: «Kiedy pompą y marnością swiata tego gardził, kiedy nie złota y srebra, nie bogatych dochodow, ale pomnożeniu czci y chwały Boskiej, pilno po całej Białey Rusi szukał: nieto rachował, wiele czerwonych złotych z doroczney intraty do szkatuły schował, ale wiele dusz Krwią Chrystusową odkupionych niebu pozyskał. Budowały sie z tego y oraz do wzgardy swiata pobudzały, patrzące oczy; kiedy Pasterza Swoiego, w konopney uzdeczce wieżdżającego na swoje Arcybiskupstwo, widziałij». В сім місци наводить проповідник цитат з II. Езри гл. 3: *Surrexit Eliasib Sacerdos magnus, et fratres eius Sacerdotes aedificaverunt porta gregis*. Кардинал Гуро поясняє сі слова: *aedificaverunt porta gregis et probatica. piscina*. Автор проповіді відносить те місце рівнож до св. Йосафата.

I tę to bramę y sadzawkę, wystawił na Białey Rusi Jozafat Włogostawionu...», добачуючи тут неслучно символ св. Хрещення, бож преці відомо, що св. Йосафат навіть не думав хрестити православних!

Проповідь кінчиться в нашім збірнику словами: «Z tey owczarnie Biało-Ruskiej tak wiele dusz na ofiarę Panu Bogu do świątyni Niebieskiej dostało, y ieszcze za łaską Bożą dostanie,

že mu (św. Josafatowi) to przyznać pełnymi wdzieczności affektami...» На сім уривається рукопись проповіді на празник св. Йосафата, виголошеної щонайменше перед двома століттями.

При деяких проповідях є подані дати, де й коли (часом хто) її виголосив; проповідь про св. Йосафата на має ніякої під тим оглядом примітки. Вона ціла написана, з виїмком сімох останніх слів, очевидно дописаних вже після вирвання кінцевих карток, одною рукою, вправним і гарним характером. На картці 298. є перечеркнений пасус, з чого можна вносити, що автор проповіді чувся не досить певним in provincia ritus graeco-catholici. В однім тільки місци на маргінесі знаходимо дописку, що містить зрозумілу тут алюзію до св. Войтіха єпископа й мученика.

Не перецінюємо вартости обговореної тут проповіді на празник св. Йосафата в літературі посвяченій святому. Хочемо однак доповнити ряд проповідей обговорюваних з нагоди ювілею.

О. Вл. Толочко.

Всячина — Хроніка.

Кард. Микола Маріні (Marini) б. секретар Конгрегації для справ Східної Церкви — умер 27 липня 1923 р. Його імя тісно сполучене з виданням «*Bessarione*», часопису присвяченого теології Східної Церкви. Род. 1844 р. — студії філос., теоль. і празничі кінчив у Римі. Від 1881 р. був секретарем папи Льва XIII, відтак кан. лятеранським, опісля займав уряд в секр. «*Breve*» апост. і в Сигнатурі. Папа Венедикт XV. іменував його кардиналом 1916, а 1917 р. назначив секр. «*pro Eccl. Orient.*» Від 1922 р. за Пія XI. був візитатором і протектором оріент. інститутів у Римі. Головні заслуги положив на полі орієнталістики, оснувавши в 1897 р. «*Bessarione*», в яким по істив кілька праць про церкву грецьку, Івана Золотоустого, Непорочне Зачаття і и.

Felix Grossi-Gondi Т. І., проф. археології христ. на *Gregoriani* в Римі, помер 30 марта с. р. (ур. 1860). Робив досліди в *Tusculum*, а свої праці печатав головно в «*Atti della Pont. Accademia Romana di Archeologia*».

В **Еспанії**, у **Sarriá** виголосив дня 29. IV. 1923 проф. теол. о. Йос. М. Bover . І. виклад: Теперішний стан зєдинення церков. Се свідчить, що справа зєдинення стає популярною в цілій Європі і над нею поважно призадумуються і найповажнійші вчені теологи.

Гр.-кат. богословський факультет у Львові. На засіданню О. Професорів 8. X. вибрано на шкільний рік 1923/4 деканом о. Г-ра Сп. Кархута, продеканом о. Д-ра Т. Галушинського ЧСВВ.

Голяндський кат. університет в Nijmegen покликав много професорів з Німеччини, між іншими і Павла Гейніша (Heinisch) до старозавітної екзегези.

Кард. Bellarmin († 1621). З нагоди його беатифікації римський богосл. тримісячник присвятив II. книжку с. р.

D. Paul Cagin O. S. B. опатії Solesmes помер 30 цвітня с. р. анимався літургійними студіями і оголосив на тім поли (про Пресв. Евхаристію, канон Сл. Б.) багато праць, в яких пробивається висока ерудиція і желізна працьовитість. Знання його твір е *Te Deum ou Matio?*

100-літні уродини Пастера обходжено величаво в Sorbonn-i. Крім відпоручника Папи римського, було присутних около 300 відпоручників ріжних університетів.

Православний богословський факультет має оснуватися у Варшаві на домагання «Волинського епарх. зїзду» (30 травня до 27 червня) с. р. Декана має заступати митрополит Діонизій.

300-літні роковини істновання обходив 12. листопада богословський факультет в Зальцбургу. Від 1850 р. виділ має права університетські, м. и. надавати диплом доктора. На святі промовляв канцлер о. д-р Сайпель. На тім факультеті вчили звісні в ученім світі теологи: Лемкуль, Качталер, Равшен і др.

В 600-літні роковини канонізації св. Томи з Аквіну видав папа Пій XI осібну енцикліку, в котрій хвалить чесноти Святого і застановляється над глибиною його науки. В слід за папським окружним письмом відбувся в Римі з нагоди сих роковин науковий «Томістичний тиждень». В ньому взяли участь визначнійші вчені всіх католицьких університетів, прислухуючись відчитам і викладам, що їх виголосили найповажнійші сучасні томісти. Також і поза Римом відбувалися в честь св. Томи святочні засідання і академії, з відповідними рефератами і працями. Так було пр. в Інсбруці, Сольшоар, у Неаполи (в сали, в якій учив св. Тома) і в многих інших містах. На львівськім богосл. виділі оголосив свій виклад о. проф. Др. Й. Сліпий п. з. «Св. Тома і його значіння для теології Заходу і Сходу».

„Богословське Наукове Товариство“

Статути

I. Назва, ціль і обсяг ділань Товариства

§ 1. Товариство називається „Богословське Наукове Товариство“ і має свій осідок у місті Львові. Йому прислугують всі права юридичної особи.

§ 2. Товариство має на меті:

- а) згуртувати в українськiм народi науковi богословські сили;
- б) плекати богословську науку;
- в) дбати про висше богословське образування Духовенства.

§ 3. Середниками до сеї ціли є:

- а) наукові досліди в усіх ділянках богословського звання;
- б) видавання наукових богословських праць;
- в) наукові богословські зїзди, відчити, дискусії й ведення науково-богословських семінарів;
- г) піддержування зносин зі своїми і чужими Академіями й Науковими Товариствами;
- г) удержування архіву, бібліотеки й читальні наукових часописів;
- д) спомагання вчених (катол.) богословів;
- е) удержування друкарні, книгарні, літографії й переплетні.

§ 4. Обсяг ділання Товариства розтягається на державу польську.

§ 5. Свої праці видає Товариство українською мовою, яка є урядовою мовою Товариства, а коли заходить потреба, то й іншою, з тим однак, щоби бодай рівнозначно був переповіджений і випечатаний зміст твору по українськи.

§ 6. Майно Товариства становлять:

- а) вписове і членські вкладки;
- б) книгозбір і інвентар;
- в) видання Товариства;
- г) підприємства Товариства, доходи з відчитів;
- г) запомоги, добровільні датки й записи.

II. Члени

§ 7. Товариство складається з членів:

- а) почесних;
- б) дійсних членів секцій;
- в) членів кореспондентів секцій;
- г) звичайних.

§ 8. Звичайним членом Товариства може стати кождий католик з висшим образованием і кожда католицька культурна інституція (в краю і за границею), які цікавляться богословською наукою і яких на поручення 5 членів прийме Рада Товариства. Щодо інших кандидатів рішають Загальні Збори Товариства.

§ 9. Членом кореспондентом секції може бути той, кого за письменську працю в обсязі богословських наук на пропозицію секції іменують Наукові Збори всіх дійсних членів Товариства на Святочнім Засіданню абсолютною більшістю голосів.

§ 10. Дійсний член секції може бути той, кого за визначну наукову, богословську працю, передусім за участь у виданнях Товариства, іменують на пропозицію секції Наукові Збори всіх дійсних членів секції Товариства абсолютною більшістю голосів.

§ 11. Членом почесним стає той, кого за визначні заслуги для богословської науки або для розвитку Товариства, або для католицької Церкви загалом іменують на пропозицію Ради Товариства Загальні Збори.

§ 12. Права звичайних членів є:

- а) бувати, голосувати, ставити внесення і запити на Загальних Зборах;
- б) вибирати й бути вибраними до Ради товариства (крім Голови і Місто-голови) і до контрольної комісії;
- в) бувати як гість на засіданнях секцій і користати з архіву, бібліотеки та читальні Товариства;
- г) вглядати перед Зборами в книги Товариства
- г) діставати даром періодичні видання Товариства.

§ 13. Член кореспондент секції має:

- а) всі права звичайних членів. Крім того йому прислугує:
- б) за знижкою 25%, опусту діставати всі видання Товариства;

- в) бувати на засіданнях відповідної секції, брати участь у дискусії з голосом дорадчим;
- г) бути вільним від вкладок;

§ 14. Дійсним членам секції прислугують отсі права:

- а) всі права членів звичайних і кореспондентів;
- б) крім сего даром побирати на бажання всі видання Товариства;
- в) бути вибраним за Голову і Місто-голову Товариства;
- г) брати участь з рішаючим голосом у засіданнях своїх секцій і на святочнім засіданню.

§ 15. Члени почесні мають всі права дійсних членів крім вибору за Голову і Місто-голову Товариства.

§ 16. Члени виконують всі свої права особисто, інституції через письменно уповажнених відпоручників. Члени живучі поза Львовом можуть голосувати через письменно уповаженого члена Товариства. При тім мають повідомити про се особним письмом Раду Товариства.

§ 17. Обовязком членів є дбати про піднесення і розвій Товариства та підчинятися його постановам і порядкам.

§ 18. Члени тратять права через:

- а) смерть;
- б) добровільне виступлення, себто коли член повідомить письменно або устно Раду Товариства, або коли член упімнений через два роки не заплатив вкладки;
- в) через виключення Радою. Виключеним однак прислугує право відклику до Загальних Зборів.

III. Секції

§ 19. Наукова діяльність Товариства ведеться в чотирох секціях:

1. біблійній,
2. філософічно-догматичній,
3. історично-правничій,
4. практично-богословській.

§ 20. Секцією і секційними засіданнями проводить голова, місто-голова і секретар секції. Всі вони вибираються абсолютною більшістю голосів дійсних членів секції на протяг одного року.

§ 21. Засідання секцій відбуваються після потреби, щонайменше раз на два місяці. До них належить:

а) вибір виділу секції, при яким рішачий голос мають тільки дійсні члени;

б) дискусії над науковими працями, пропозиціями членами або нечленами, і рішення що до їх печатання з огляду на наукову вартість;

в) виготовування внесень до Ради й Загальних Зборів;

г) предклядання кандидатів на дійсних членів секцій і кореспондентів у приязності щонайменше 2/3 всіх членів відповідної секції.

§ 22. Секція може засягати гадки в другій секції або запрошувати членів з іншої секції до своїх нарад з рішачим голосом.

IV. Управа Товариства

§ 23. Товариством проводить Рада; в якій склад уходить 10 членів:

1. Голова Товариства;
2. 4 Голови секцій, з яких один по старшині членства повнить уряд Місто голови Товариства;
3. Генеральний секретар;
4. відпоручник Митрополичого Ординаріату;
5. декан згл. делегат Укр. богословського Виділу;
6. директор бібліотеки Товариства;
7. скарбник Товариства.

§ 24. Обсяг ділання Ради:

- 1) вона дає провід науковому життю Товариства;
- 2) полагаджує всі біжучі справи Товариства через виконуючі органи;
- 3) веде нагляд над добром Товариства і наставляє урядників. Рішає про купна і продажі;
- 4) приймає членів звичайних і предкладає Загальним Зборам до іменовання членів почесних;
- 5) вибирає редакторів;
- 6) одобрює правильники в Товаристві (бібліотеки, читальні і т. д.);
- 7) уділяє запомоги, премії, стипендії, платні і т. п.;
- 8) устанавляє порядок і день Загальних Зборів і повідомляє про них у дневниках 14 днів перед днем скликання і в тім часі виставляє книги Товариства в сали засідань.

§ 25. Засідання Ради відбуваються що місяця, а найменше 4 рази до року. Рішення западають більшістю голосів в приявности найменше 6 членів.

§ 26. Голова (згл. містоголово) і Генеральний секретар заступають Товариство на зовні і підписують всі рішення й грамоти видані Товариством.

§ 27. Головою може бути тільки дійсний член секції Товариства. Його вибирають Загальні Збори на протяг одного року, а затверджує Митрополит Галицький згл. його заступник.

Голова проводить засіданням Ради і дбає про права Товариства і виконювання ухвал.

§ 28. Містоголовою Товариства стає один з 4-ох Голов секцій найстарший що до членства. В разі рівности літ членства рішає вік. Містоголово заступає Голову на случай його перешкоди.

§ 29. Генеральний Секретар скликає за згодою Голови Раду, укладає порядок засідань Ради, веде протоколи, переховує печатки, виготовлює грамоти і письма, випрацьовує звіти з діяльности Товариства.

§ 30. Директор бібліотеки Товариства завідує цілим книгозбором Товариства.

§ 31. Скарбник веде касу Товариства, збирає вплати і вписове та жертви на Товариство.

§ 32. Контрольна Комісія складається з трьох членів, вибраних Загальними Зборами. Вона вглядає в матеріяльний заряд Товариства і провірює ціле діловодство і вносить абсолюторію Раді на Загальних Зборах.

V. Збори Товариства

§ 33. Загальні Збори є найвисшою інстанцією в Товаристві. Вони відбуваються що року по великих феріях по попереднім (14-дневнім) заповідженню в українських дневниках.

§ 34. До важности ухвал Загальних Зборів коначна є приявність абсолютної більшости членів Товариства. Колиб не явилася коначна скількість членів, то Збори отвираються одну годину пізнійше, і ухвали приявних членів (без огляду на число) стають правосильними. Рішення западають більшістю голосів. Тільки при зміні статута і розв'язанню Товариства потрібна є $\frac{2}{3}$ часть голосів приявних членів.

§ 35. Загальні Збори відбуваються під проводом вибраного президента. Вони:

1) приймають до відома звіт Ради і дають їй абсолютну резолюцію на внесення Контрольної Комісії в господарських справах Товариства;

2) вибирають Голову Товариства (зпоміж дійсних членів), Генерального секретаря, скарбника, директора бібліотеки і Контрольну Комісію;

3) приймають внесення і запити;

4) рішення про розв'язання Товариства;

5) назначають щороку вкладку і вписове;

6) іменують на внесення Ради почесних членів.

§ 36. Коли заходить потреба або як сего зажадає письменно бодай 20 членів, Рада скликає Надзвичайні Збори всіх членів і то в протязі одного місяця від дня одержаної петиції. Про день Зборів повідомляється 7 днів наперед в українських журналах, не виготовляючи однак звіту з діяльності.

§ 37. Спори між членами ізза справ Товариства рішення мировий суд, який вибирають собі спорячі сторони. Судді вибирають суперарбітра. Рішення мирового суду остає без відклику.

§ 38. Всі голосування відбуваються тайно, тільки на виразне бажання більшості членів явно. На випадок рівності голосів при тайнім голосуванні рішення жереб, при явнім голос Голови згідно Президента числиться подвійно.

§ 39. Щорічно в зимі або на весні по Загальних Зборах Товариства відбувається Святочне Засідання Наукового Збору при запрошених властях духовних і представниках наукових і культурних Товариств. Програма його слідує:

1) вступна промова Голови;

2) відчит члена одної зі секцій по черзі;

3) вибір дійсних членів і подання до відома почесних членів;

4) звіт Генерального Секретаря з наукової діяльності з загальним начерком господарки Товариства;

5) внесення і запити в обсягу наукової діяльності.

VI. Розв'язання Товариства

§ 40. На випадок, як Товариство перестало би істнувати, не рішенням що до свого майна, тоді

воно переходить під заряд греко-католического Митрополічного Ординаріату у Львові з тим однак, щоби, як тільки отвориться Товариство з подібною ціллю, передано йому майно Товариства.

VII. Переходова постанова

§ 41. Підписані основники обов'язуються вручити „Б. Н. Товариство“, то є скликати перші конституючі Збори і вибрати передбачену в цім статуті Управу по упливі 28 днів від внесення подання о затвердження статута, якщо до сеї пори не наспіє відмовна відповідь.

Перші Конституючі Збори «Бог. Наук. Товариства» відбулися дня 16./XII. 1923 в гр-кат. Дух. Семинарії. Докладний звіт подамо в слідуючій книжці.

Бібліотека „Б. Н. Т-ва“ одержала в дарі від о. сов. Т. Цегельського (Струсів) 2 т.; від о. В. Стадника (Ілавче) 8. т.; від о. Дек. С. Мохнацького (Теребовля) 12. т. Рівнож свою цінну бібліотеку жертвував Т-ву Вев. і Впр. о. пралат Др. Ізидор Дольницький.

Всім П. Т. Жертводавцям складає Управа „Б. Н. Т-ва“ щиру подяку.

Книжки і часописи (Litteratura)

- Гарасимович Іван*: Голод на Україні з 32. образками й діаграмами. Берлін, 1922. Вид. «Укр. Слово», стор. 296, 16°, ч. 31.
- »*Ukrainske Slovo*«, Buch- und Zeitungsverlag, G. m. b. H., Berlin-Schöneberg, Hauptstrasse, 11.
- Збірки Національного Музея у Львові*: 1) Прикраси галицьких рукописів XVI і XVII вв. ставропігійського музею, зрисовані Модестом Сосенком († 1920), Львів 1923. 2) Прикраси рукописів галицької України XVI. в., випуск третій. Жовква 1923, печатня монастиря Чина св. Василя Вел. 3) *Лушпинський А.* архитект: Дерев'яні церкви Галичини XVI — XVIII. в. Львів 1920, 40 картин in 4°.
- Життя Господа Нашого Ісуса Христа*. Накладом Українського Епархіального Комітету опіки над війсьними сиротами. Львів 1923, ст. 344. 16°.
- Костельник Др. Гавриіл*: Ломання душ. З літературної критики: I. «Чесність з собою» В. Винниченка. II. Павло Тичина. III. Плюси й мінуси в поезії І. Франка. Вид. «Добра Книжка», Львів 1923, ст. 95. 8°.
- Куліш Пантелеймон*: Твори т. III., Україна, зі вступом, поясненнями й рисунк. Б. Лепкого. Берлін 1923, ст. 115. 16°. Вид. «Укр. Слово» ч. 36.
- Куліш Пант.*: Твори т. IV., Псалтир. Берлін 1923. ст. 264. 16°. Вид. «Укр. Слово» ч. 37.
- свщ. Левицький Др. Ярослав*: Біблійна історія Ст. 3. для низших клас середних шкіл. Накл. Укр. Пед. Т-ва. — Львів 1923. ст. 96. 8°.
- Огієнко Іван*, проф. — 1) Наглядна таблиця українського правопису. Для школи й самонавчання, Жовква 1923. — 2) Наглядна таблиця милозвучности української мови. Для школи й самонавчання, Жовква 1923. — 3) Наглядна таблиця для вивчення знаків розділових. Для школи й самонавчання. Львів 1923. Друкар. Ставропігійск. Інст.
- Орлов І. М.*: Каїн і Авель (Казка старого хутора). Драматичні малюнки на 4. дії з прологом і епілогом. Берлін 1923. ст. 102. 16°. Вид. «Укр. Слово», ч. 39.
- Рудницький Др. Степан*: Огляд національної території України, Берлін 1923, ст. 141. 16°. Вид. «Укр. Слово», ч. 38.

Свѣнцицькій Др. Иляріонъ: Каталогъ книгъ церковно-славянскои печати. — Видавництво церковного музея во Львовѣ. Жовква 1908, ст. 213. 8°.

Свенціцький І. Директор Націон. Музея у Львові: Про Музеї і Музейництво. Нариси і замітки. Львів 1920, ст.79. 8°.

Віра та Знання. — Часопис евангельського християнства. Число 1, 2, 3, 1923 Торонто Онт. Канада, ст. 16+20+22. 8°.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Том 132-й, ст. 217. 8°. Том 133-й, ст. 224. 8°. — Львів 1922. З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка. Накладом Товариства.

Львівсько-Архієпархіяльні Відомости ч. 3. Львів, 5. вересня 1923. 8°.

Мамай — літературно-критичний місячник під нач. редакц. Кл. Поліщука. Ч. 1. Вид. видавництво «Мамай», Львів-Київ 1923. ст. 48. 8°. (Ред. Львів, Коперника ч. 16/II.)

Наш Приятель. Часопис для української молоді і шкільних дітей. Видає «Марійське Т-во молоді» у Львові, Коперника 36. (Адміністр.: Часопис «Н. Приятель», Жовква), 1923. ч. 11 (ювілейне) і 12.

Нива. ч. 6—7, 8—9, 10. Місячник посвячений церковним і суспільним справам. Львів 1923. (Корняктів ч. 1).

Поступ, студентський вісник; орган присвячений правді і благородній ініціативі. Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, Домініканська 11/І. 1923, чч. 5—6, 7—8, 9, 10.

Релігійно науковий вісник. Ч. 9—10 Квітень Травень 1923. — Ч. 11—12. Червень—Липень 1923.

Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Вип. I—II. Р. 1922, ч. 65—66.

Шематизм всего духовенства греко-кат. львівської Митрополичої Архієпархії на рік 1924. Річник 72. Наклад. Архієпарх. духовенства. Львів 1924. ст. XII+346. 8°.

Athener Dr. Berthold: Der hl. Dominikus. Untersuchungen und Texte. (Breslauer Studien zur historischen Theologie, herausgegeben von Dr. Joseph Wittig und Dr. Franz Xaver Seppelt, o. ö. Professoren der Kirchengesch. an der Universität Breslau.) Breslau 1922. Verlag von G. P. Adersholz' Buchhandlung. ст. XVIII + 265. 8°.

Bournet Abbé Léon professeur d'histoire eccl. au Grand Séminaire de Versoille: Le Christianisme naissant. Expansion et luttes, Paris 1923. ст. X + 382. 8°. P. Tequi. Paris.

- Bover, S. J. Joseph. M.*: »De B. Virgine Maria universali gratiarum mediatrice« — Oratio habita in Collegio Maximo Sarrianensi S. Ignatii S. J. in solemnibus studiorum instauratione 1921—1922. Barchinone 1921. ст. 29. 4°.
- Brinktrine Dr. Joannes*: De Epiclesis Eucharisticae origine et explicatione, Romae 1923. Ex officina polygraphica latiali. Via Boccaccio, 7. ст. 34. 8°.
- Brou A.*: Le Dix-Huitième Siècle. Littéraire. Avant l'encyclopédie. Paris 1923. ст. XXXI + 460. 8°. P. Tequi-Paris.
- Brown Ralph W.*: Zwanzig Paragraphen ueber die Weltkonferenz ueber Glauben und Kirchenverfassung. 1923.
- Cieszyński Nikodem ks.*: Miecz ducha. — Zbiór kazań kwadransowych na niedziele całego roku. Nakładem autora. Skład główny: Poznań, K. P. Jezusa. 1922 ст. 392. 8°. Lud jako lew się podniesie. — Zbiór kazań i mów kościelno-narodowych. Poznań 1921. Nakładem autora. Skład główny u autora, Poznań, Dominikan, ст. 154. 8°.
- De Divinitate Jesu Christi ex Novo Testamento (Ad usum prvatum). In Coll'gio Maximo S. Ignatii Sarrianensi. Anno scholastico 1918—1919.* ст. 46. 8°.
- Donat Josephus S. J.*: Summa philosophiae christianae Th. I: Logica et introductio in Philosophiam christianam. Typis et sumptibus Feliciani Rauch. Oeniponte 1922. ст. IX + 259. 8°.
- Donat Josephus S. J.*: Summa Philosophiae christianae Th. III. Ontologia. Typis et sumptibus Feliciani Rauch. Oeniponte 1921. ст. VIII + 259. 8°.
- Ernst Dr. Johann*: Die leibliche Himmelfahrt Mariä (historisch-dogmatisch nach ihrer Definierbarkeit beleuchtet.) Regensburg 1921. Verlagsanstalt vorm. G. Manz. ст. 64. 8°.
- Inauen Andreas S. J.*: Jesus in Kapharnaum (Sechs Schrfterklärungen in Vorträgen für Sakramentsandachten.) Druck und Verlag von Felician Rauch, Innsbruck 1923. ст. 51. 16°.
- Mgr. Gibier évêque de Versailles*: Le Salut par l'Elite. Paris — 6-e 1923. ст. 306. 8°. P. Tequi-Paris.
- J. M. J.*: Retraite des Serviteurs de Marie par le P. Pérégrin — Marie Soulier. Paris 1923, ст. 278. 8°, P. Tequi-Paris.
- Lanier Henri*: A Jesus Hostie par Marie. Paris 1923. ст. 68. 16°. P. Téqui-Paris.
- Leday J.*: Haut lesœurs. Une discussion animée au village. Paris. Librairie Téqui, 82, rue Bonaparte. ст. 60. 8°.
- Dom. S. Louismet O. S. B.*: La Contemplation Chretienne. (Traduit de l'anglais par l'auteur sur sa 3-e édition) (4). Paris 1923, ст. 416. 8°. — P. Tequi-Paris.
- Millot J.*: Retraite de Jeunes G-ns. Paris. 1923. ст. 376. 8°. P. Tequi-Paris.

- Palmés, S. J. Ferdinandus M.*: »De methodo inventionis in psychologia«. Oratio habita in Collegio Max. Sarr. S. Ignatii S. J. in solemnii studiorum exordio 1918—1919. Barcinone 1918. ст. 66. 4°.
- Paulin Abbé Giloteaux*: La Bienheureuse Thérèse de l'Enfant Jésus. Physionomie Surnaturelle. Paris 1923. ст. XIII + 211. 8°. P. Tequi - Paris.
- Rovira S. J. Joannes*: »De Opere Messianico«. Oratio habita in Collegio Max. Sarrianiensi S. Ignatii S. J. in solemnii studiorum exordio 1919—1920. Barcinone 1920. ст. 152. 4°.
- Stufler, dr. J. S. J.*: Divi Thomae Aquinatis doctrina De Deo Operante. Oeniponti 1923. Sumptibus ac typis Societatis librariae »Tyrolia«. ст. XX + 423. 8°.
- Teixidor Aloisius*: »De valore Scholasticismi P. Francisci Suarez hac nostra aetate, oratio habita in Collegio Maximo Sarrianiensi S. Ignatii S. J. in solemnii studiorum exordio 1917—1918. — Barcinone 1917. ст. 43. 4°.
- Le Tiers Ordre de Marie. Paris 1922. ст. 34. 16°. P. Tequi - Paris.
- Willie Charles*: Bréviaire Explique. Seconde Edition. Tome I, II. Paris 1922. ст. 317 + 382. 8°. P. Tequi - Paris.
- Tissier Mgr.*: La Mère et ses Enfants. Leurs études. Leurs récréations. Leur vocation. Paris 1923. ст. 125. 8°. P. Tequi - Paris.
- Wittig Dr. Joseph*: Des hl. Basilius d. Gr. Geistliche Übungen auf der Bischofkonferenz von Dazimon 374/5 im Anschluss an Isaias 1—16. (Breslauer Studien zur historisch. Theologie.) Breslau 1922. Verlag v. G. P. Aderholz' Buchhandlung. ст. VIII + 89. 8°.

Analecta Ordinis Carmelitarum. Volumen V. Fasc. LXXI—LXXII. Romae 13. 1923. Apud Curiam generalitiam via Sforza Pallavicini, 10, st. 54. 8°.

Anthropos. Band XVI—XVII. Juli-Dezember 1921—1922. Heft 4, 5, 6. Internationale Zeitschrift für Völker- und Sprachkunde. ст. 529. 4°.

Im Auftrage der Österreichischen Leo-Gesellschaft, mit Unterstützung der Deutschen-Görres-Gesellschaft. Herausgeben: Unter Mitarbeit zahlreicher Missionäre von P. W. Schmidt. S. V. D. »Anthropos« — Administration: St. Gabriel Mödling bei Wien, Österreich. Druck der Mechitharisten Buchdruckerei in Wien VII.

Biblica. Commentarii editi a Pontificio Instituto Biblico; Roma 1. Piazza della Pilotta 35. Junio 1923, Vol. 4. Fasc. 2. ст. 111+15. 8°. Vol. 4. Fasc. 3. вересень 1923.

- Bogoslowska Smotra (Ephemerides theologicae) Gogište XI. Broj III. Izdaje hrvatska bogoslowska akademija u Zagrebu. Zagreb 1923, ст. 95. 8°.
- Bogoslowni Vestnik. Leto III. Zvezek III—IV. Izdaja Bogoslowna Akademija. Ljubljana 1923. ст. 120. 8°.
- La Civiltà Cattolica. (Roma, 9. Direzione e Amministrazione: Via di Ripetta 246.) — 1923. NN. 1751—1763.
- Échos d'Orient. Revue trimestrielle publiée par l'École pratique des Hautes Etudes des Augustins de l'Assomption à Kadi-Keuï, Constantinople. Administration 5, rue Bayard, 5 Paris, VIII-e. N. 130. ст. 126. 8°.
N-ro 131. липень—вересень. 1923.
- Estudios Eclesiásticos. Revista trimestral escrita por Padres de la Compania de Jesus, Tomo II. 1923 N. 7. Madrid (8.) Redacción: Alberto Aguilera, 25; ст. 8+95. 8°.
Том II. 1923. N. 8.
- Der eucharistische Völkerbund. Organ des euch. Völkerbundes im Hl. Geist für die Einigung der Christenheit; Herausgegeben v. A. Puntigam S. J. Wien XVIII. Sempferstr. 45. 11/12. ст. 28. 8°.
- «Gregorianum». Vol. IV. Fasc. 2. 1923. Romae. In Pontificia Università Gregoriana. Via del Seminario. 120. Fasc. 3. — Fasc. 4.
- Nouvelle Revue Théologique Museum Lessianum (publiée tous les mois sous la Direction de quelques Professeurs de Théologie de la Compagnie de Jesus à Louvain. Tome 50-me N-o 6, 7, 8, 9. 1923.
- Orientalia Christiana. Num. 3. Junio 1923. — Documents ineditis. — «L'Église Orthodoxe Panukrainienne», créée en 1921. à Kiev. — Pontificio Istituto Orientale Roma 1923. ст. 54. 8°. Num. 5.
- Przegląd teologiczny. Kwartalnik naukowy. Z. II. 1923. Nakł. Komit. wydawniczego. Lwów 1932. st. 77. 8°.
- Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses; publiée par la Faculté de Théologie protestante de l'Université de Strasbourg N. 3, (Mai—Juin) 1923. Strasbourg—Bureau de la Revue: 1b/1 Quai Saint-Thomas. ст. 107. 8°.
N-ro 4, (Juillet—Août) 1923.
- Revue des Sciences Philosophiques et Theologiques. N. 3. (1923). Revue trimestrielle. Paris, Librairie Victor Lecoffre.
- Theologie und Glaube. Zeitschrift für den katholischen Klerus. 2. Heft 1923. Paderborn, Verlag v. F. Schöningh, ст. 62. 8°.
- Theologische Quartalschrift. 1—2 Quartalheft, Tübingen 1923. ст. 136. 8°.

Theologisch-praktische Quartalschrift herausgegeben von den Professoren der bischöf. theol. Diözesan-Lehranstalt in Linz a. D. Verlag: Redaktion (zugleich Administration und Expedition): Linz. a. d. D., Stifterstrasse 7. Linz. 1923. IV. Heft. ст. 183. 8°.

Tijdschrift voor Liturgie. N. 4. (Juli — August) 1923. N. 5. Mitgave der Benedictijner Abdij Affligem, te Hekelgem (België).

L'Union des Églises. N. 5. Червень, N. 6. Жовтень 1923. Redaction: Secrétariat de l'«Union des Eglises» Poste Française, N. 18. Costantinople. — ст. 31. 8°.

Zeitschrift für katholische Theologie 1923. III. зом. Інсбрук, Verlag v. F. Rauch ст. 167. 8°. Heft IV. ст. 143. 8°.

Замітка: З огляду на брак місця зміст журналів буде поданий в слідуючій книжці (Редакція).

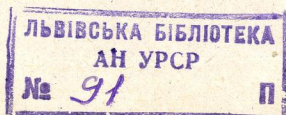

Важніші ошибки

- ст. 36, 1 стих з гори — отрыться — має бути — открытыя (Макарій IV, 44)
- „ 44 опушена нот. 2) гл. „Свобода“ ч. 1. (24. XI. 1922) „Теорія Айнштайна і Комунізм“.
- „ 68, 3 ст. з гори — містологічний — має бути — містагогічний
- „ 69, 6 ст. з г. — еретичної — „ „ — ератичної
- „ 10 „ „ „ — С. Сулунський „ „ — С. Солунський
- „ 99, нот. 5) має бути: q. 36 а 2. in. согр.
- „ 144, Ябіць — має бути — Ягіць.
- „ 177, 4 ст. з г. — повіту має бути — дієцезії
- „ „ 17 ст. з г. — пропущено [по смерті] С. Моравського, оказуючи велику ревність в почитанню [бл. п.] і т. д.
- „ 292, 15 ст. з гори — Митролиту — має бути — Митрополиту

Печатається за дозволом гр.-кат.
Митр. Ординаріату у Львові.

Редакцію веде: о. Др. Й. СЛІПІЙ.
Ed. curam gerens: Dr. JOS. SLIPYJ.

„ДОСТАВА“ Дім торговельно - промисловий кооператива з обмеж. порукою

Бюра і робітня: **ЛЬВІВ**, вул. Домініканська 11 (І. поверх).
Склепи: **ЛЬВІВ**, вул. Руська 20, **ПЕРЕМИШЛЬ**, Ринок 23.

ЦЕРКОВНІ РІЧІ

та окраси льокалів і кімнат **вироблює і доставчує** для греко-католицьких і православних церков, так в краю як і за границю:

Фелони, фани, хоругви, церковне білля, обруси, — готове або на замовлення, з бажаними образами, вишивками і написами. — Прапори, килими, дивани, національні фани, ленти — для Брацтв, Читалень, Соколів, Січей і Пластів. — **Образи**, образці, рами, плащениці, антипедії, заслони. — **Колпаки**, передки, ковнірці. — **Свічки**, кадило. — **Дзвони** готові і на замовлення, з жаданими написами й образами. — **Металеві й золочені предмети** як чаші, монстранції, дароносниці, кадильниці, всякі хрести, нагробні хрести, всеночники, вівтарі, пауки, свічники, столове срібло, альпака і т. п. **Церковні книги**, окуті **евангелія**, молитвенники. — **Гуцульські різби з власних варстатів в Косові**, як кивоти, тетраподи, меблі, хрести, рами, пушки, касетки і пр. — **Золочення**, **направи** церковних риз і знадобів, переплетування книг. **Мальовання і різблення** іконостасів і церков виконує найлучшими артистами. — **Виготовлює технічні пляни** на будови, розширення і віднови церков.

ЦЕРКОВНІ ДЗВОНИ

РІЖНОЇ ВЕЛИЧИНИ З МЕТАЛЮ ПЕРШОЇ ЯКОСТИ має на складі і виконує під гарантією, після умови та в найкоротшім часі

ІВАН КУЗЬМИЧ

робітня (фабрика) бронзівних виробів та магазину церковних річей —

ЛЬВІВ, ВУЛ. БЛЯХАРСЬКА, ч. II.
(дім Ставропігії).

Купує всякі старі дзвони і матеріали різного металю до перетоплювання. — **Приймає** також до огневого позолочування, різблення різні церковні річі як чаші, монстранції, евангелія, кадильниці, хрести і т. п., які виконує солідно і дешево.

ЮВІЛЕЙНИЙ АЛЬМАНАХ УКРАЇНСЬКИХ БОГОСЛОВІВ

виданий організаціями богословів Львова і Перемишля з нагоди
300-літної пам'яті св. Йосафата.

Альманах виданий як Ювілейний дар від студентів бого-
слова на гарному папері, об'єму 10 аркушів великої 8-ки.

З М І С Т:

Передне слово. Й. Скрутень ЧСВВ: Апостол Унії. — Ст. Семчук:
Св. Йосафат на тлі Унії. — Свщ. В. Василік: Націоналізм у світлі хри-
стіанства. М. Жеплинський: Модернізм а християнство. — О. Др Г.
Костельник: «Краска» понять. — М. Проць: Душа. — В. Яценків:
Звання. — Володимир Бабчук: Декілька уваг про наше християнське
письменство. — В. Свій: Соціалізм а християнство. — М. Жеплинський:
Духовні вправи й розважання. Ф. Геттінгер: Душпастирство. — Г. Ко-
стельник: Воскресни Господи. — В. Лімниченко: Розлилися чарівні
приси. Як падало цвіття. Вітри буйні. За всіх молишися. — В. Яценків:
Молитва. — С. Семчук: IX. час. — В. Лімниченко: В затишнім царстві
моїх дум. — І. П — о: Благословлю. — Олекса Леськів: Йде ніч. —
Данило Чічак: Я знаю. — Антін Радомський: Я жду. — Г. Ко-
стельник: Галицькій вербі. — Ф. Масляник: У стіп хреста. — М. Гу-
зіль: Виховування укр. гал. духов. в першім році світ. війни. — М. Ж.:
З історії гр.-кат. духовної семінарії в Перемишлі. — о. І. Л.: З історії духо-
вної семінарії в Станіславові. — Інсбруковець: З життя Інсбруцьких бого-
словів. — Й. Малий: Українська Колегія в Римі. — В. М.: Укр. Місійний
Інститут при р.-к. дух. семінарії в Оломунці. — С. Зубрицький: Картина
з історії львівської укр. дух. семінарії.

Ціна з пересилкою 20 центів амер. (1 передв. кор.)
по курсі дня. Почтове звичайне 1 цент. Поручене 2 центи.

Замовлення: Марійське Т-во богословів. Львів, Коперника, 36.

Печатається І. том „Праць Богословського Наукового
Товариства“ п. з.

СВ. СВЦМЧ. ИОСАФАТ КУНЦЕВИЧ

Замовлення приймає:

⊙ „Богословія“ — Львів, Коперника 36. ⊙

ВСТУП

АВТОРИТЕТНОСТЬ И НАЗНАЧЕНИЕ

Настоящая книга является результатом многолетних исследований автора в области истории культуры Украины.

Книжка посвящена памяти моего учителя и друга профессора Киевского университета И. П. [имя], который много сделал для развития украинской культуры.

Содержание книги охватывает период с древних времен до наших дней.

В книге рассматриваются различные аспекты культуры Украины, включая искусство, литературу, науку и философию.

Особое внимание уделяется роли культуры в формировании национального самосознания украинского народа.

Книга предназначена для широкого круга читателей, интересующихся историей и культурой Украины.

Автор выражает глубокую признательность коллегам и друзьям, которые оказали ему поддержку и помощь в процессе написания книги.

Специально благодарю редакцию издательства за сотрудничество и помощь в подготовке книги к печати.

Киев, [год].

Автор: [имя]

Издательство: [название]

Киев, [адрес]

Тираж: [число]

В СВОИХ ПОСЛЕДНИХ ДНЯХ

Я ПИШУ ЭТУ КНИГУ

В ПЕРИОД БОЛЬШОЙ РАБОТЫ

НА ПЕЧАТНИЦЕ

кпр.
1929
0091 1923
г. Львів. Чок.

ИП-22.684, 1-4

БІБЛІОТЕКА 1923
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.
III 30985 I
1923

30985
I
1923.